

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sonja Šincek

Materialno ogroženi – država med pomočjo in nadzorstvom

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sonja Šincek

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Materialno ogroženi – država med pomočjo in nadzorstvom

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Materialno ogroženi – država med pomočjo in nadzorstvom

Socialna država zagotavlja socialno varnost s socialno varstvenimi prejemki. Materialno ogroženi ljudje pridobijo sredstva za zadovoljevanje minimalnih življenjskih potreb v višini, ki omogoča preživetje. Ustrezna kakovost življenja ni toliko odvisna od rasti družbenega proizvoda kot od ustreznega socialnega blaginjskega sistema. Pravica do dostojnega življenja daje ljudem življenjske priložnosti in izbire. V nasprotnem primeru potiska ljudi v revščino in socialno izključenost. Socialni delavci na centrih za socialno delo, ki vodijo postopke za upravičenost do socialno varstvenih prejemkov, imajo dvojno vlogo. Pomagajo ljudem, ki imajo težave in stiske, ko svetujejo in dodelijo denarno socialno pomoč in varstveni dodatek. Hkrati iščejo razloge, zaradi katerih pomoči ne bi dodelili in izvajajo kontrolo nad upravičenci.

Glavni namen magistrskega dela je analizirati Zakon o socialno varstvenih prejemkih in odgovoriti na naslednja vprašanja: kako država blaginje uresničuje svojo odgovornost do zagotavljanja pomoči materialno ogroženim ljudem, kje Zakon o socialno varstvenih prejemkih omogoča prakso socialnega dela in kje ima isti zakon nadzorstveno vlogo.

Raziskava magistrskega dela je pokazala, da je socialni delavec vpet med upoštevanje potreb upravičenca in njegovega subjektivnega doživljanja materialne stiske, uporabo doktrine socialnega dela, spoštovanja etičnih kodeksov in izvajanja socialne politike države, ki jo le-ta uresničuje skozi zakone. Zakon o socialno varstvenih prejemkih je pokazal zapletenost postopka za uveljavljanje socialno varstvenih prejemkov, pogojevanje pravic s prisilo, poseganje v premoženje v korist države, prenos (dela) odgovornosti države za socialno varnost posameznika na njegove polnoletne otroke in nadzorovanje zasebne sfere upravičencev do socialno varstvenih prejemkov. Rezultati raziskave kažejo potrebo po novih reformnih prizadevanjih in korekcijo sistema uveljavljanja pravic iz javnih sredstev.

Ključne besede: socialna politika, socialna država, država blaginje, socialno varstvo, revščina, socialna izključenost, denarna socialna pomoč, varstveni dodatek, center za socialno delo, socialno delo, socialna kontrola.

The financially distressed – The Governmental Sector between assistance and formal control

ABSTRACT

Social protection benefits provides the users with means for meeting minimum needs in the amount guaranteeing their subsistence. Certain quality of life is not so dependent on the growth of GDP than on appropriate social welfare system. The right to live in dignity gives people life opportunities and choices. On the other hand, it pushes people in to poverty and social exclusion. Social workers at the centres for social work, who lead procedures for the right to social security incomes, have double role. They help people who are in trouble and distress when they counsel and give money for social help and security supplement. They also search for reasons why they would not give the help and execute control over the claimants.

The basic purpose of the master's thesis is to analyse the Social Protection Benefits Act and to answer the following questions: how welfare state ensures individual's social security, how the Law of social security incomes makes social work possible and how the law exercises formal control over persons in financial distress.

The results of the research suggest some starting points for changes of the social legislation and for correction of social welfare system in the future.

The research of the master's thesis has shown that a social worker is connected to the needs of an individual claimant and his subjective experiencing and material distress, using of social work doctrine, respecting the ethic codex and executing of social policy of the state, which is active through the legislation and its laws. The Law for social welfare incomes has shown the complexity of the procedures, interfering in to the wealth for the benefits of the state, transferring (a part) of the responsibility in the state's benefit, transferring of the part of the social responsibility for social security of an individual to his/her children, and controlling of the private sphere of the claimants to social welfare incomes. The results of the research show the need to new reforms and corrections of the system to assert the rights from the public assets.

Keywords: social policy, welfare state, social security system, poverty, social exclusion, financial social assistance, income support for pensioners and people long-term in capable of work, Centre for Social Work, social work, social control.

KAZALO

1 UVOD	7
2 SOCIALNA POLITIKA	10
2.1 Socialna država in socialna politika	10
2.2 Država blaginje in družba blaginje	23
2.3 Socialna država in država blaginje	29
2.4 Sistem socialne blaginje	30
3 REVŠČINA IN SOCIALNA IZKLJUČENOST	35
3.1 Teorije revščine	35
3.2 Revni zaposleni	41
3.3 Nova revščina	45
3.4 Socialna izključenost	46
4 SOCIALNA POLITIKA IN SOCIALNO DELO	48
4.1 Socialna politika in socialno delo	48
4.2 Sodobno socialno delo v Sloveniji	52
5 CENTER ZA SOCIALNO DELO	57
5.1 Socialno varstveni zavod	57
5.2 Socialno varstveni prejemki	60
6 SOCIALNA KONTROLA	62
6.1 Definicija socialne kontrole	62

6.2 Socialna kontrola v socialnem delu	63
7 MATERIALNO OGROŽENI – DRŽAVA MED POMOČJO IN NADZORSTVOM	68
7.1 Predstavitev teme raziskave	68
7.2 Problemi v praksi in raziskovalni cilji	69
7.3 Raziskovalna vprašanja in raziskovalne metode	70
8 KVALITATIVNA IN KRITIČNA ANALIZA ZAKONA O SOCIALNO VARSTVENIH PREJEMKIH	71
9 RAZPRAVA	95
10 SKLEPI	103
11 PREDLOGI	105
12 LITERATURA	108

1 UVOD

Uporabljeni izrazi, zapisani v moški spolni slovnični obliki, so uporabljeni kot nevtralni za moške in ženske.

Kolarič definira socialno državo kot »intervencijo države v osnovne eksistenčne pogoje zaposlenih s ciljem, da se jim, na osnovi principa solidarnosti (znotraj skupine) in z instrumentom socialno-zavarovalnih sistemov zagotovi finančna eksistenca v ekstremnih primerih izgube dohodka« (Kolarič 1990, 284).

»Z vključevanjem socialne politike v državo se je bistveno spremenila tudi sama narava države: zmanjšala se je njena represivna oziroma korektivna vloga in povečala njena remediativna oziroma nerepresivna vloga. Zdi se, da je prav ta sprememba največja in hkrati povsem ireverzibilna civilizacijska pridobitev 20. stoletja.« (Rus 1990, 374)

Za razliko od socialne države, ki izhaja iz delavcev, je država blaginje zasnovana univerzalno: »posamezni državljan ima enake pravice in možnosti dostopa do socialnih storitev, ne glede na to, ali participira (oz. ali sploh je kdaj participiral) v zaposlitvi ali ne. Če socialna država implicitno ohranja pomembno vlogo trga tudi pri socialni stratifikaciji družbe; pa država blaginje ni le mehanizem, ki intervenira v strukturo neenakosti in jo po možnosti korigira, ampak je sama, na sebi lasten način, stratifikacijski sistem.« (Trbanc, 1992, 99)

»Socialno politiko v ožjem smislu opredeljujejo ukrepi za zagotavljanje socialne varnosti posameznika. Socialno varnost določajo načela, pravila in dejavnosti, ki posamezniku omogočajo, da se vključi in ostane vključen v družbeno okolje in v njem aktivno deluje.« (Milošević Arnold in Poštrak 2003, 18)

»Pri socialnem varstvu gre za uresničevanje specifičnih načel, programov, pravic in dajatev, s katerimi se državljanom zagotavlja socialna varnost.« (Milošević Arnold in Poštrak 2003, 19)

»Koncept socialne blaginje je širši od koncepta socialne države oziroma države blaginje. Poleg vloge/odgovornosti države za socialno varnost in socialno blaginjo posameznikov in državljanov vključuje, v njihovi hierarhični soodvisnosti, tudi vlogo/odgovornost drugih akterjev – tržnih (zasebni profitni sektor), civilnodružbenih (zasebni neprofitni sektor) in neformalnih (družina, sorodstvo, sosedstvo).« (Kolarič in dr. 2002 v Kolarič 2012, 283)

»V novo stoletje in v EU je Slovenija vstopila z »dualnim blaginjskim sistemom«, sestavljenim iz elementov, ki so temeljni konstitutivni elementi na eni strani konzervativno korporativističnega, na drugi strani pa socialnodemokratskega blaginjskega modela.« (Kolarič 2012, 294)

V magistrskem delu je raziskovalna pozornost usmerjena v dvojnost države blaginje pri uresničevanju socialne varnosti materialno ogroženih ljudi. S socialno varstvenimi prejemki država blaginje preprečuje revščino in socialno izključenost, po drugi strani vrši nadzor oziroma socialno kontrolo nad upravičenci pomoči.

Država blaginje materialno ogroženim ljudem priznava pravice, ki niso odvisne od participacije na trgu delovne sile – socialno varstvene prejemke.

»V današnjih časih, nezaposlenim in pripadnikom marginalnih skupin, so se v položaju revščine pridružili tudi tako imenovani revni zaposleni.« (Leskošek 2013)

»Z vzpostavitvijo socialne države po drugi svetovni vojni je socialno delo postalo nujni instrument njenega upravljanja. Socialne delavke in delavci so bili potrebni, da so poskrbeli za konkretno uveljavljanje pravic, da so razlagali načine delovanja socialne države in vključevali ljudi v institucije njenega delovanja.« (Flaker 2012, 37)

Ljudje, ki si materialne varnosti ne morejo zagotoviti sami, so po Zakonu o socialno varstvenih prejemkih upravičeni do naslednjih prejemkov iz naslova socialnega varstva: varstveni dodatek, denarna socialna pomoč, izredna denarna socialna pomoč, posebna izredna denarna socialna pomoč po smrti družinskega člana in posebna oblika izredne denarne socialne pomoči kot pomoč pri kritju stroškov pogreba.

Centri za socialno delo so socialno varstveni zavodi in vodijo upravne postopke in odločajo o uveljavitvi v prejšnjem odstavku naštetih pravic. Po istem postopku odločajo o pravici do plačila prispevka za obvezno zdravstveno zavarovanje in pravici do kritja razlike do polne vrednosti zdravstvenih storitev.

V kontaktu z materialno ogroženimi upravičenci do javnih sredstev sem opazila, da za njihovo socialno varnost ni dovolj dejstvo, da dobijo nakazana denarna sredstva. Dodatna strokovna pozornost je potrebna pri delu z dolgotrajnimi upravičenci do denarne socialne pomoči, s socialno izključenimi in tistimi, ki so se trenutno situacijsko znašli v položaju eksistenčne ogroženosti. Z upoštevanjem etičnih načel, z uporabo strokovnega jezika, konceptov socialnega dela in konceptov postmodernizma v socialnem delu socialni delavec skupaj z upravičencem definira problem, naredi načrt zmanjševanja tveganja in škode ter opredeli korake za reševanje problema.

Uporabniki pomoči lahko uresničujejo svoje potrebe, ko imajo zagotovljeno socialno varnost. Po drugi strani so v ugotovitvenem postopku in tudi po tem, ko pravice že pridobijo, podvrženi kontroli in nadzoru države.

Znanost socialnega dela tako nima le drže profesionalne stroke, temveč je tudi orodje socialne politike. Leskošek (1994) navaja, da so centri za socialno delo podaljšana roka številnih institucij in zakonov, ki so pogosto v nasprotju z doktrino socialnega dela.

In prav v centrih za socialno delo se pogosto srečujemo s konfliktom med kontrolo in pomočjo.

V praksi se pogosto postavlja vprašanje, kako v tej dvojni vlogi uresničevati načela iz 2. člena Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev, kot so: načelo enotnosti, pravične razdelitve javnih sredstev, ekonomičnosti, ciljne usmerjenosti prejemkov in načelo spoštovanja človekovega dostojanstva.

V magistrskem delu sem analizirala Zakon o socialno varstvenih prejemkih in poskušala ugotoviti, kje zakon omogoča prakso socialnega dela, kje ima nadzorstveno vlogo in kako država blaginje uresničuje pravice materialno ogroženim ljudem.

Cilj raziskave je pomemben za socialne delavce v praksi kot tudi za uporabnike storitev, zaradi uresničevanja njihovih pravic in spoštovanja človekovega dostojanstva.

Tema magistrskega dela je aktualna zaradi začetka reorganizacije centrov za socialno delo v letu 2016, ki bo po izjavi ministrice dr. Anje Kopač Mrak (2015) poenostavila upravne postopke za pravice iz javnih sredstev, povečala učinkovitost in omogočila več časa za socialno delo.

2 SOCIALNA POLITIKA

2.1 Socialna politika in socialna država

»Z vključevanjem socialne politike v državo se je bistveno spreminjala tudi sama narava države: zmanjšala se je njena represivna oziroma korektivna vloga in povečala njena remediativna oziroma nerepresivna vloga. Zdi se, da je prav ta sprememba največja in hkrati povsem ireverzibilna civilizacijska pridobitev 20. stoletja.« (Rus 1990, 374)

Martina Trbanc (Trbanc 1992, 97) povzema pojmovanje socialne politike po ozki in širši opredelitvi.

Po ozki opredelitvi (predvsem ameriških avtorjev) spadajo v socialno politiko vsi tisti programi, s katerimi se zagotavljajo minimalni standardi na področjih prehrane, zdravja, izobraževanja, stanovanja – skratka programi socialnega zavarovanja, namenjenega socialno šibkim slojem prebivalstva. Večina evropskih avtorjev pojmuje socialno politiko širše, kot sklop politik in ukrepov, usmerjenih v reguliranje blaginje celotne populacije. Socialna politika naj ne bi več skrbela le za socialno varnost (ogroženega) prebivalstva, ampak za kvaliteto življenja celotnega prebivalstva. Seveda obstajajo tudi znotraj tega širšega, »evropskega« pojmovanja socialne politike velike razlike, od prepričanja, da je naloga države zgolj ščititi politične in socialne pravice državljanov, prek prepričanja, da mora zagotavljati razmere za socialno blaginjo državljanov, do zahtev, da mora to blaginjo država tudi brezplačno zagotavljati.

»Socialno politiko v ožjem smislu opredeljujejo ukrepi za zagotavljanje socialne varnosti posameznika. Socialno varnost določajo načela, pravila in dejavnosti, ki posamezniku omogočajo, da se vključi in ostane vključen v družbeno okolje in v njem aktivno deluje.« (Milošević Arnold in Poštrak 2003, 18)

Dosedanje poskuse, da bi se dokopali do definicije socialne politike, Rus (1990) strne v razvojno definicijo socialne politike, ki vsebuje naslednje štiri razvojne faze:

1. *Fazo dobrodelne socialne politike, ki je usmerjena v pomoč revnim.*
2. *Fazo(zavarovalne) socialne politike, ki usmerjena v zaščito prebivalstva pred življenjskimi riziki industrijske in urbane družbe.*
3. *Fazo, ko socialna politika preraste v politiko socialne blaginje, s katero se poskuša zagotoviti celotnemu prebivalstvu ustrezna kakovost življenja.*
4. *Fazo, ko socialna politika preraste v socialno politiko, s katero se na osnovi distributivne pravičnosti poskuša oblikovati egalitarna socialna stratifikacija celotnega prebivalstva.*

Razvojna narava omenjene štiri fazne definicije socialne politike je v kumulativnem razmerju med omenjenimi štirimi fazami; to pomeni, da je prejšnja faza vsebovana v naslednji oziroma da je funkcija socialne politike v predhodni fazi vsebovana v naslednji fazi.

Kumulativna narava socialnih politik v zahodnih industrijskih družbah je razvidna iz celotne literature in je ni treba posebej dokazovati. Bolj dvomljivo pa je, ali velja kumulativno razmerje med razvojnimi fazami socialne politike tudi za vzhodne države. (Rus 1990, 75–76)

Razvojna definicija socialnih politik je po Rusu (1990) tudi izhodišče za klasifikacijo socialnih držav. Če izhajamo iz predpostavke, da ustreza določeni funkciji socialne politike določena struktura socialne države, lahko izpeljemo novo razvojno definicijo socialnih držav (glej tabelo).

Tabela 2.1: Razvojna definicija socialnih držav

Razvojna faza	Funkcija socialne politike	Vrsta socialne države
I	dobrodelna	rezidualne javne službe
II	(za)varovalna	socialna država
III	kvaliteta življenja	država blaginje
IV	izenačevalna	realsocialistična država

Vir: Rus (1990)

»Vrsta socialne države seveda ni vedno skladna z določeno socialno politiko. Pogosto vrsta socialne države zaostaja za socialno politiko; to še posebej velja za tiste družbe, v katerih je bil razvoj socialne politike sorazmerno hiter in zasnovan predvsem na posnemanju drugih dežel, ne pa na razreševanju disfunkcij svojega ekonomskega razvoja.« (Rus 1990, 77)

Socialne politike ni brez jasno formulirane vrednostne orientacije in brez ciljev, ki so iz te izvedeni. Razloga za to, da je socialna politika v večini držav opredeljena zelo ohlapno, ne tiči v odsotnosti vrednot in ciljev, ampak v tem, da vrednote niso urejene v hierarhični red in da ostajajo zaradi tega cilji socialne politike dvosmerni. Socialnodemokratsko pojmovanje enakosti je vseh 30 let nihalo med socialno enakostjo (enakost možnosti), med politično enakopravnostjo (enak državljski status) in ekonomsko enakostjo (izenačeni osebni dohodki). Zdi se, da je bila operacionalizacija enakosti bolj funkcija trenutnih razmerij moči kot pa determinanta teh razmerij, ne glede na to, da je bila socialna demokracija na oblasti več kot 30 let. (Rus 1990, 83)

Vrednote, ki najbolj pogosto opredeljujejo strategije socialnih politik, so seveda številnejše. Najbolj pogosto srečujemo naslednje štiri: svoboda, enakost, varnost in blaginja.

Ker je enakost filozofski koncept in politični princip, se Fitzpatrick (2011) sprašuje, o »enakosti česa« je sploh diskurz. Meni, da je to enakost priložnosti in izhoda, enak dostop do blaginje, enak dostop do resursov in enakost zmožnosti. Opozarja, da država blaginje daje veliko pozornost enakosti priložnosti. Na tej točki odpre diskurz o univerzalnih pravicah in selektivnih pravicah ter o pozitivni diskriminaciji. Univerzalne pravice po njegovem izhajajo iz državljanske etike: vsi smo del družbe in zato moramo imeti vsi dostop do blaginje. Selektivne pravice pa so bolj vertikalno redistributivne: ljudje, ki neenako prispevajo, se morajo obravnavati neenako. Pozitivna diskriminacija izhaja iz ideje, da so bile določene skupine ljudi v preteklosti diskriminirane in zato je dolžnost države, da jih obravnava prednostno.

Težišče vseh razprav se po Rusu (1990) nanaša na razmerje med enakostjo in svobodo: ne glede na opredeljevanje ene in druge, ampak opredeljevanje razmerij med njima. Liberalci menijo, da izenačevanje ljudi ne sme ogroziti svobode, socialisti pa menijo, da svoboščine ne smejo spodbujati neenakosti.

Novo razsežnost v desetletja trajajočih razpravah o razmerju med svobodo in enakostjo, ki jo vodita levica in desnica, predstavljajo teorije marginalnih skupin, ki so namesto enakosti začele uveljavljati načelo vključenosti. Z vidika bolj ali manj vključevalne družbe so problemi enakosti in problemi, ki se nanašajo na razmerje med enakostjo in svobodo, drugorazredni. Prvorazredni problem je vključevanje marginalnih subpopulacij in subkultur, ki nimajo enakih državljskih pravic, se pravi nezaposlenih, etničnih manjšin, žensk, mladine, tujih delavcev itd. Vključevanje marginalnih skupin ne temelji več na načelu prevlade večine, ampak na načelu avtonomije manjšin. Prav zaradi teh skupin so se ponovno sprožile razprave o človeških in državljskih pravicah oziroma razprave o uveljavljanju državljskih svoboščin v sodobnih družbah. (Rus 1990, 92)

Rus je mnenja, da bi bil lahko socialni model za Slovenijo dokaj ambiciozno zastavljen.

Empirične raziskave namreč kažejo, da smo Slovenci vstopili v nov postsocialistični režim z občutno višjimi pričakovanji kot prebivalci drugih realsocialističnih držav, in sicer tako glede individualne svobode kot tudi glede socialne enakosti. Posebno pozornost zasluži dejstvo, da višje aspiracije po osebni svobodi pri slovenski populaciji ne sovpadajo z nižjimi aspiracijami po socialni enakosti. Če hočemo potemtakem obdržati to izhodiščno prednost bomo morali

uveljaviti poliarhično strukturo družbene moči, partnerske odnose med javnim in privatnim sektorjem in neokorporativistične pogajalske strukture (Rus 2009, 5).

»Treba je razlikovati med pravičnostjo in enakostjo. Šele ko opredelimo pravičnost kot kriterij, ki naj določa, kakšna politika izenačevanja je sprejemljiva, je mogoče začeti razpravo o pravilni neenakosti in o nepravični enakosti (Rus 2009, 42).«

S tem razlikovanjem med pravičnostjo in enakostjo pa se odpirajo predvsem novi vidiki politike izenačevanja. Družboslovci se najpogosteje zavzemajo za eno ali za več oblik meritokratske pravičnosti, ki temelji na korelaciji med kontribucijo in retribucijo; posameznik, ki več prispeva za družbeno blaginjo, naj ima tudi večje prejeme. To načelo samo po sebi ni problematično. Problematično je njegovo uresničevanje. Prvi problem je že v tem, da nimajo vsi državljani enakih izhodiščnih možnosti, to pa lahko meritokratsko načelo pripelje do zelo velikih retributivnih razlik, ki so v bistvu nepravične. Če želimo meritokratsko načelo uresničiti kot pravično, moramo najprej poskrbeti za izenačevanje možnosti, ki naj jih družba nudi posameznikom. Šele v tem primeru so neenaki rezultati posledica neenakih prizadevanj posameznikov, in šele v tem primeru smo jih upravičeni nagradjevati. Tem se s politiko izenačevanja vgrajuje enakost in svoboda, enakost pogojev, v katerih delujejo posamezniki in različnost rezultatov, ki jih posamezniki s svojim prizadevanjem dosežajo. Prve naj zagotavlja država, druge pa državljani.

Medtem ko je meritokratsko načelo pravičnosti tako rekoč vsesplošno sprejeto, pa se razlike med družboslovci porajajo predvsem v zvezi s tem, kaj so in kako naj bi se zagotovili enaki startni pogoji, ki zagotavljajo posameznikom enak dostop do izobraževalnih, zdravstvenih in drugih nujnih storitev.

Poleg tega naj bi država posameznikom zagotavljala tudi enake zmožnosti za uporabo danih možnosti. Na prvi pogled gre pri tem za nepotrebno dlakocepsko razločevanje med priložnostmi in zmožnostmi, v resnici pa gre za dve dokaj različni meritokratski politiki izenačevanja. Prva ima za cilj odpravo revščine, druga odpravo izključenosti.

Izhodiščna enakost ima po Veljku Rusu (1990) tri dimenzije, ki jih povzemam.

Najbolj pogosto srečujemo klasifikacijo enakosti glede na izhodiščno enakost oziroma enakost možnosti in glede na končno enakost oziroma enakost rezultatov. Izhodiščna enakost ne pomeni več samo enakih političnih svoboščin, ampak pomeni tudi enak socialni status: ta vsebuje enaka pravila igre za vse udeležence, ki se vključujejo v tržno igro, v bolj radikalnih različicah pa tudi enako moč in ugled. Takšno radikalno statusno

enakost je mogoče doseči le z intenzivno obdavčitvijo dediščine in omejitvijo prednosti, ki izvirajo iz intergeneracijskih razmerij.

Druga dimenzija izhodiščne enakosti je enak dostop. Enak dostop do vseh delovnih vlog in do družbenih položajev zagotavljajo univerzalna promocijska pravila na vseh področjih družbenega delovanja: vsi imajo pravico pod enakimi pogoji konkurirati za kakršno koli delovno, politično ali drugo vlogo. Radikalna različica tega vidika enakih možnosti zahteva po odpravi lastnine oziroma po odpravi privilegijev, ki izvirajo iz lastništva. Enak dostop k vsem delovnim vlogam zahteva, da lahko vsakdo pod istimi pogoji konkurira za sleherno delovno mesto, ne glede nato, ali je ali ni lastnik proizvodnih sredstev.

Enake možnosti kot tretja dimenzija izhodiščne enakosti vsebuje prvi dve, poleg tega pa dodaja tudi zahtevo po izenačevanju subjektivnih možnosti, se pravi zahtevo po izenačevanju strokovnega usposabljanja in neoviranega razvoja vseh osebnih možnosti. V praksi to pomeni, da mora priti do enakih možnosti šolanja, zdravljenja in do izenačevanja kvalitete življenja.

Tretja dimenzija pravzaprav pomeni bistveni preobrat v pojmovanju izhodiščne enakosti: ko namreč govorimo o enakem začetku in o enakem dostopu, si prizadevamo za izenačevanje priložnosti (objektivnih možnosti), kot pa govorimo o enakih priložnostih slehernika za končni uspeh, dodajamo zahtevam po izenačevanju priložnosti tudi zahtevo po izenačevanju posameznikovih zmožnosti (subjektivnih možnosti). In če ob tem natančneje premislimo vsebino pojma možnosti, lahko ugotovimo, da je možnost produkt objektivnih priložnosti zunaj nas in subjektivnih zmožnosti v nas samih. Načelo enakih možnosti je potemtakem dokončno uveljavljeno šele s tretjo dimenzijo, ki se nanaša na izenačevanje življenjskih možnosti slehernega posameznika. Od tako modificiranega načela izhodiščne enakosti do načela končne enakosti, ki ga uveljavljajo predvsem socialistične ideologije, je pravzaprav le majhen korak, saj se s kompleksnim zagotavljanjem enakih možnosti v vse večji meri približujemo načelu enakih rezultatov. Kljub tej konvergenci pa ostanejo razlike med načelom enakih možnosti in načelom enakih rezultatov nepremostljive, saj gre pri enakih možnostih za tržno alokacijo, pri enakih rezultatih pa za državno distribucijo. V prvem primeru gre za maksimalno socializacijo trga, v drugem primeru pa za ukinitvev trga kot alokacijskega mehanizma in za izenačevanje, ki ni odvisno od prizadevnosti posameznika, ampak od njegove lojalnosti sistemu.

Po Le Grandu lahko pravično enakost enačimo z meritokratskim načelom recipročnosti, po katerem je dohodek odvisen od prispevka posameznika. Težave pri realizaciji tega načela pa se pokažejo tedaj, ko ni jasno, v kolikšni meri dohodek res izvira iz posameznikove svobodne izbire in ne od objektivnih

okolščin, na primer od cene posameznikovega proizvoda, ki je oblikovana na celotno količine ponudbe in povpraševanja. (Le Grand v Rus 1990, 128)

Rus (1990, 147–148) pojasnjuje, če na primer dosledno uveljavljamo meritokratsko načelo na individualni ravni, lahko to na globalni ravni pripelje do povsem nesprejemljivih socialnih razlik. Takšni protislovni učinki pa niso značilni samo na meritokratsko načelo pravičnosti, ampak na vsa načela mikropravične distribucije, tudi za Marxovo načelo »Vsakemu po njegovih potrebah, vsak po svojih zmožnostih«.

V povezavi z mikropravično distribucijo se po Rusu (1990) najbolj pogosto uporabljajo naslednja načela: zadovoljevanje osnovnih potreb, distribucija glede na sposobnosti, ki jih ima posameznik in distribucija glede na prizadevanje posameznika.

O makropravični distribuciji pa se najbolj pogosto uporabljajo naslednja načela: maksimiranje minimalno zagotovljenega dohodka, minimaliziranje razlik med skupinami in minimaliziranje posameznih odklonov od povprečja.

Skupno vse načelom mikropravične distribucije je, da so ta načela izvedena, medtem ko so načela makropravičnosti apriorna. Prva se nanašajo na individualno, druga pa na skupinsko enakost. Potem: prva se nanašajo na osebno, druga pa na brezosebno enakost. Prva regulirajo kompetitivne interese posameznikov in skupin, druga pa interese celote oziroma večinske interese. Prav tako je očitno, da zahtevajo mikropravična načela decentralizirano regulacijo, makropravična pa centralizirano.

Ideal socialne regulacije je v tem, da so načela mikropravičnosti čim bolj kompatibilna z načeli makropravičnosti; to seveda ne pomeni, da naj ne bi bila različna ali celo nasprotujoča si, pač pa naj bi omogočala dinamično socialno homeostazo.

Kompatibilnost med mikropravičnimi in makropravičnimi načeli lahko dosežemo tudi tako, da uveljavljamo na mikroravni načelo razlikovanja, na makroravni pa načelo izenačevanja.

Na koncu naj opozorimo na to, da se v večini primerov distributivna pravičnost nanaša le na (re)distribucijo dobrin in storitev, ne pa tudi na (re)distribucijo vlog in moči.

Rus (1990) navaja, da tako kot sleherna politika se tudi socialna politika konstituira z oblikovanjem ciljev. Če so cilji bolj dolgoročni kot kratkoročni in bolj globalni kot parcialni, prevladuje strategija nad taktiko.

Največ težav izhaja iz osnovnega paradoksa socialne politike; iz dejstva, da enakost v bistvu ogroža solidarnost. Zaradi načela enakega dostopa do vseh

socialnih dobrin in storitev se namreč povečuje poraba le-teh, spremljajoča rast davčnih preobremenitev pa načena socialno solidarnost. Načelo enakosti namreč ne deluje v skladu s pričakovanji; uveljavljeno je kot najvišje načelo socialne politike zato, da bi se zaščitilo najbolj ogrožene sloje prebivalstva. V resnici pa načelo enakega dostopa do socialnih storitev povzroča neracionalno porabo teh storitev predvsem pri višjih in srednjih slojih, ker so ti pač v večji meri usposobljeni za absorpcijo teh storitev (to je očitno pri uporabi brezplačnih storitev na univerzah). V sistemih neomejenega dostopa do storitev mora priti zlasti pri srednjih in višjih slojih prebivalstva do samoomejevanja pri uporabi storitev. Brez takšnega samoomejevanja sedanji sistemi solidarne skupne porabe ne morejo preživeti.

Zgornji primer nas opozarja na tako imenovano zamenjavo ciljev (goal displacement) oziroma na odklon od prvotno zastavljenih ciljev socialne politike. Socialna solidarnost je ogrožena zaradi nenormalnega povpraševanja po teh storitvah in zaradi dramatičnega poviševanja davkov, s katerimi je treba poravnati stroške pretiranega povpraševanja po storitvah.

Podobno zamenjavo ciljev lahko opazamo tudi v zvezi s solidarnostjo. Brez solidarnosti ni mogoče v demokratični družbi zagotoviti zadostnega dotoka sredstev za uresničitev vseh programov socialne politike. In ker solidarnosti ne zagotavljajo več čvrste družinske, sorodstvene in sosedske vezi, ampak v parlamentu izglasovane davčne obveznosti, je mogoče solidarnostna nacionalni ravni zagotoviti samo še s parlamentarno večino oziroma z dominacijo ustrezne politične koalicije političnem sistemu, na katerem sloni država blaginje. S tem prihaja tako rekoč mimo volje strank do zamenjave ciljev, saj glavni cilj ni več socialna solidarnost, ampak politična dominacija v parlamentu. (Rus 1990, 165–170)

Kvalitetno višja raven pri oblikovanju ciljev socialne politike se kaže v tem, da se poleg makrosocialnih prioritet določa tudi mikrosocialne kriterije upravičenosti posameznikov do določenih storitev. Poleg tega, da je npr. socialna varnost opredeljena kot absolutna prioriteta, so opredeljeni tudi mikrosocialni kriteriji distribucije, in sicer v obliki socialnih pravic slehernega državljana do minimalnih standardov na petih področjih socialne politike. Tako kombinirano makro- in mikroopredelitev ciljev socialne politike označuje Abraham Doron (Spiro, 1883 v Rus 1990, 169) kot integrirano socialno politiko.

Rus (1990) navaja, da bolj kompleksno klasifikacijo socialne politike dosežemo, če izhajamo iz opredelitve njene funkcije. Funkcija namreč pomeni razmerje med delom in celoto socialnega sistema.

Sociološko najbolj razvit model socialne politike je oblikovala Else Oyen (v Rus 1990). Socialno politiko je opredelila kot dejavnost, ki je usmerjena v premostitev konfliktov med: razredi, različnimi distributivnimi sistemi, večinsko populacijo in marginalnimi skupinami, med tržnimi silami in človeškimi potrebami.

Namesto, da bi izhajala iz brezkonfliktnega pojmovanja družbe, ki je značilno za realsocialistične koncepte kot tudi za funkcionalistične koncepte zahodnih industrijskih družb, izhaja Oyen iz konfliktnega pojmovanja družbe in vidi osnovno funkcijo socialne politike prav v premoščanju teh nasprotij.

Čeprav je premoščanje obstoječih družbenih konfliktov po mnenju Oyen temeljna funkcija socialne politike, ni tudi edina. Funkcije socialne politike so še:

- *Legitimacija oblasti in stabilizacija političnega sistema, demarginalizacija najbolj ogroženih skupin in preprečevanje nove revščine,*
- *Povečevanje socialne enakosti in približevanje optimalni stopnji (ne)enakosti,*
- *Uveljavljanje distributivne pravičnosti,*
- *Zagotavljanje enakega dostopa do redkih virov,*
- *Zadovoljevanje osnovnih potreb prebivalcev,*
- *Zavarovanje posameznikov pred socialnimi riziki, kot so smrt, invalidnost, bolezni, nezaposlenost, družinski riziki itd.*

Zgoraj omenjene družbene funkcije uresničuje socialna politika na ta način, da ustrezno regulira:

trg delovne sile, inflacijo, družinske odnose, privatno zavarovanje, javne službe, sistem davkov in distribucijo »socialnih plač«.

Pri uresničevanju družbenih funkcij naštetih področjih aktivnosti mora socialna politika oblikovati ustrezne socialne programe. Oblikovanje teh programov mora temeljiti na odločitvah, ki hkrati zagotavljajo socialno sprejemljivost in funkcionalno uresničljivost programov.

Bolj kritično je razmerje med vsebino socialne politike, ki se na operativni ravni izraža s programi, in institucionalizirano organizacijsko strukturo, ki je nosilka in izvajalka teh programov. Če so konflikti med programi socialne politike in institucionalno strukturo, ki administrira te programe, zelo veliko, je verjetno, da se bodo med uresničevanjem prvotno definiranih programov zamenjali cilji socialne politike ali celo njena funkcija.

Konflikti med cilji socialne politike in njeno institucionalno organizacijsko strukturo so tako rekoč notranji konflikti; to so znotrajsistemski konflikti, ki znatno ovirajo funkcioniranje celotnega sistema socialne politike. Neizbežno so zaradi tega, ker je sleherna socialna politika redistributivna in zaradi tega bolj ali manj uperjena proti obstoječim večinskim interesom, ki jih zastopa administrativni aparat socialne države. Če se torej noče več izolirati od svoje institucionalne baze in poleg tega tudi od drugih sistemov, mora omenjene konflikte do neke mere omejevati.

Konflikte lahko omejuje na naslednje načine:

- *z upoštevanjem prevladujočih kriterijev delovne etike (meritokratske ali kakšne druge),*
- *s povečanjem števila tistih, ki so deležni socialnih storitev; čim številnejši so, tem manj bo konfliktov,*
- *s povečanjem števila oseb tistih, ki so potencialni uporabniki socialnih programov in so zaradi tega tudi aktualni branilci teh programov,*
- *z delno zaščito profesionalnih problemov socialne politike pred javno obravnavo, zlasti kadar gre za nove, še nedefinirane pojave,*
- *z doslednim ločevanjem socialne politike od nacionalne ekonomije,*
- *z zmanjševanjem kompetitivnih socialnih programov.*

Na ta način je Oyen ponudila novo paradigmo socialne politike, ki je sicer še vedno redistributivna, vendar pa ni radikalna, ampak prilagojena večinskim nazorom o tem, kaj je ustrezna stopnja socialne enakosti oziroma neenakosti. Redistribucija, ki je sprejemljiva za večino prebivalstva, je hkrati tudi pogoj za uresničljivost socialne politike (Else Oyen v Rus 1990, 174–176).

Rus razpravlja o naslednjih treh fazah oblikovanja socialne politike (1990, 251).

Prva faza oblikovanja socialne politike je faza oblikovanja ciljev na podlagi prevladujoče vrednostne usmeritve, druga faza je oblikovanje alokacijskih oziroma distributivnih načel socialne politike. Tretja faza oblikovanja socialne politike so socialni programi. Sem sodijo procesi operacionalizacije, ki morajo uskladiti cilje socialne politike s konkretnimi okoliščinami, s katerimi naj bi bili cilji socialne politike realizirani. Socialni programi so torej tista faza v oblikovanju socialne politike, v kateri se razrešujejo konflikti med normami in pogoji, se pravi med normami, ki jih narekuje socialna politika, in med pogoji, v katerih naj bi bile te norme izpeljane.

Zdi se, da imajo dokončno oblikovanje socialnih programov pogoji enak ali pa celo večji vpliv kot cilji socialne politike. Tako domnevamo glede na to, da so si socialni programi v državah z različno ideološko usmeritvijo in z različno kulturno-zgodovinsko dediščino

dokaj podobni, da torej med seboj konvergirajo. Vse vzhodne in zahodne industrijske države so razvile tako imenovani železni repertoar, ki vsebuje naslednjih pet socialnih programov:

1. program zavarovanja pred nesrečami pri delu;
2. program invalidskega in pokojninskega zavarovanja;
3. program zavarovanja v primeru bolezni in poroda;
4. program za zavarovanje v primeru brezposelnosti in
5. programi javne pomoči socialno ogroženim družinam.

Rus (1990) najprej klasificira socialne programe na programe javne pomoči in na socialnovarstvene programe.

Programi javne pomoči spadajo v okvir tako imenovanega prvega razvojnega modela socialne politike, ki ga imenujemo dobrodelni model. Socialnovarstveni programi sodijo v okvir drugega razvojnega modela socialne politike, ki ga imenujemo zavarovalni model. Število programov, ki spadajo v ta model, z razvojem socialne politike nenehno raste. ILO uvršča v zavarovalni model oziroma v socialno varstvo programe, ki se nanašajo na (Rainwater v Rus 1990, 267):

1. nezaposlenost,	5. vdovstvo,
2. invalidnost,	6. industrijske poškodbe in
3. zdravstvo,	7. družinske podpore.
4. ostarelost,	

Druga klasifikacija socialnih programov je izpeljana glede na njihov obseg. Delimo jih na selektivne ali ciljne programe in a neselektivne ali univerzalne programe. Selektivni ali ciljni programi se pojavljajo predvsem v okviru dobrodelne socialne politike ali v okviru tako imenovane javne pomoči, univerzalni programi pa se praviloma pojavljajo v okviru zavarovalne politike oziroma v okviru socialnovarstvenih programov.

Iz dosedanjih izvajanj vemo, da na uvajanje ciljnih ali univerzalnih programov ne vpliva samo narava programov, ampak tudi ideologija tistih, ki imajo določeni vpliv na oblikovanje socialne politike: desnica pogosteje zagovarja uvajanje selektivnih programov, leвица pa uvajanje neselektivnih programov (Rus 1990, 267–270).

Na podlagi dveh vidikov, ki jih omenja Rus (1990): štiridimenzionalne klasifikacije socialnih politik (dobrodelnost, (za)varovalno, utilitarna in izenačujoča socialna politika) in klasično delitvijo programov (javna pomoč, socialno varstvo, izobraževanje, zdravstvo,

stanovanjska politika in varstvo okolja), lahko oblikujemo dvodimenzionalno klasifikacijo socialnih programov:

Tabela 2.2: Formalna dvodimenzionalna klasifikacija socialnih programov

Področje: Funkcija:	Javna pomoč	Socialno varstvo	Izobraževanje	Zdravstvo	Stanov. politika	Varstvo okolja
Dobrodelna						
(Za)varovalna						
Utilitarna						
Izenačevalna						

Vir: Rus (1990, 270)

Analiza socialnih funkcij bi torej lahko glede na omenjeno dvodimenzionalno klasifikacijo obravnavala programe na vsakem od navedenih področij z vidika štirih funkcij, ko so navedene v prvem stolpcu tabele, te funkcije se med seboj ne izključujejo, ampak dopolnjujejo, zato imajo lahko programi eno, dve, ali pa vse štiri funkcije. Čim več funkcij imajo programi na posameznem področju, tem kompleksnejši so. Po drugi strani pa lahko rečemo, da je socialna politika tem bolj razvita, čim bolj jasno razločuje omenjene funkcije znotraj posameznih programov.

Dean Hartley (Hartley v Rus 2009) poskuša umestiti politiko izenačevanja v okvir širšega socialnega modela. Pri tem se sklicuje na Esping-Andersenovo tipologijo treh socialnih režimov (1990).

Njegova tipologija vsebuje naslednje režime:

- *liberalno-rezidualni režim, ki uveljavlja formalno enakost pred zakonom ter pogodbeno opredeljene pravice državljanov,*
- *socialdemokratski režim, ki uveljavlja substancialno enakost; ta temelji na solidarnosti in na univerzalnih pravicah državljanov,*
- *konservativno-korporativistični režim, ki se zavzema za korporativno dogovorjen socialni red, ki naj bi bil v skladu s tradicijo državljanske solidarnosti (Hartley v Rus, 2009, 51).*

Trem socialnim režimom dodaja Hartley še četrtega:

- *neokonservativni režim. Ta režim, ki ga zagovarja nova desnica, temelji na prisilno vzdrževanem socialnem redu in na njemu komplementarni individualni pogodbi med posameznikom državljanom in državo.*

Vsak od prvih treh režimov ima po Hartleyu še specifično obliko enakosti, specifično obliko socialne kohezije in poseben tip državljanstva.

Za liberalno-rezidualni režim so povsem sprejemljive ekonomske razlike med državljanji in sicer pod pogojem, da so bile v izhodišču zagotovljen enake priložnosti. Ta režim temelji na ekonomski participaciji (ki za večino prebivalcev pomeni participacijo na trgu dela) in na enakosti pred zakonom.

Za socialdemokratski režim je značilno, da ne pristaja na neomejeno ekonomsko in socialno razlikovanje, ampak ga dopušča le v toliko, kolikor ne ogroža socialne kohezivnosti. Kohezivnost režima temelji na socialni pravičnosti, ne zgolj na enakopravnosti. Državljanstvo se v tem režimu ne omejuje na volilno pravico in na politične pravice, ampak obseg tudi socialne pravice, ki se zagotavljajo z univerzalnimi socialnimi programi.

Izhodišče konzervativno-korporativističnega režima je, da so ekonomske in socialne razlike prisotne v sleherni družbi. Kohezivnost družbe je odvisna od tega, v kolikšni meri sta prisotni medsebojna lojalnost in solidarnost, ki pa ju je mogoče vzdrževati le, če je pripadnost državljanov državi dovolj visoka.

Za neokonservativni režim nove desnice je neenakost v družbi neizogibna posledica tekmovanja med posamezniki, ki so sicer sposobni skrbeti sami zase, in tistimi, ki tega niso zmožni. Socialne kohezivnosti ne more vzdrževati družba s solidarnostjo, ampak le država z uveljavljanjem moralnih načel.

Ožjo, politično opredelitev tretje poti Rus (2006) izpelje tako, da jo umesti v vmesni prostor med levico in desnico. Družboslovci jo najpogosteje uvrščajo v vmesni prostor med staro levico in novo desnico. Ker se ne umešča ne v prvo ne v drugo, je dobila oznako tretja pot. »Pot« pomeni odprtost v prihodnost, je usmerjeno družbeno gibanje, ne pa strukturno determiniran režim.

Za režim stare levice je značilna prevlada egalitarizma, ki se ohranja prek kolektivizma, vzdržuje z vseobsegajoči državo blaginje, s polno zaposlenostjo in z intenzivnim intervencionizmom države, katerega cilj je predvsem omejevanje socialne diferenciacije, ki jo trg nenehno poraja. Za režim nove desnice pa je značilna predvsem prevlada liberalizma, ki se ohranja z individualizmom in z dopuščanjem neenakosti ter vzdržuje s svobodnim delovanjem trga blaga, kapitala in dela. Slaba stran neoliberalizma je okrnjena država blaginje, pozitivna pa omejena vloga države, saj ji ni treba omejevati tržne diferenciacije družbe. Dovolj je, preprečuje monopole in poskrbi za »luzerje«.

Oba režima sta samozadostna in hkrati med seboj izključujoča, zato si je težko zamisliti, kako naj bi se tretja pot umestila in razvijala med staro levico in novo desnico, saj zanjo ni prostora med obema režimoma. Oba sta notranje usklajena, zato je vključevanje novih elementov v enega ali drugega dejansko vnašanje tujkov v organizem, tujkov, ki jih organizem zavrača, ali pa je zaradi njih blokiran kot celota.

Po Giddensu vsebuje pozitivna opredelitev tretje poti naslednje »vrednote«:

- enakost,
- zaščito nemočnih,
- svobodo v obliki individualne avtonomije,
- pravice vezane na odgovornost,
- avtoriteto, ki je odvisna od demokracije,
- kozmopolitski pluralizem,
- filozofski konservatizem. (Rus 2006, 21)

Tretja pot se po Giddensu veže predvsem na socialdemokratski model. Hartey ni istega mnenja. Meni, da je tretja pot bliže liberalno-rezidualnemu modelu, čeprav tudi iz drugih treh prevzema posamične cilje in programe. Novo je pri levici predvsem to, da prevzema od desnice liberalni koncept individualne samoregulacije in samooskrbe, to samooskrbo pa naj bi družba pomagala posameznikom realizirati prek vključevanja na trg delovne sile (Rus 2006, 52).

Vzporedno z vse večjo razširjenostjo tretje poti narašča tudi njena notranja heterogenost. Programi se prilagajajo spremembam in občasno dopolnjujejo, s tem da ostaja na delu temelječa blaginja (Workfare) nespremenjena. Središčni pomen tega programa je v njegovi multifunkcionalnosti, saj je z workfare oziroma z aktivno politiko zaposlovanja mogoče:

- povečati socialno vključenost,
- zmanjšati revščino,
- povečati gospodarsko rast in
- stopnjevati socialno kohezivnost (Rus 2006, 53).

Rus (2006) opozarja, da je dve leti po izidu Tretje poti Anthony Giddens objavil nekakšno samokritiko, ki nosi naslov *The Third Way and Its Critics*. Kritiko je strnil v šest točk.

1. *Tretja pot je opredeljena negativno, kot gibanje, ki ne pristaja niti na vrednote stare levice niti na vrednote nove desnice. Posledica takšne negativne opredelitve je ohlapno in skopo definirana vsebina.*

2. *Tretja pot pomeni premik v smeri leve sredine. Ohranja sicer vrednote levice, ne pa tudi njene politike, saj se distancira od vseh socialističnih strank. Po drugi strani jo Ralf Dehrendorf kritizira kot premalo liberalno, saj nudi posamezniku premalo manevrskega prostora. Lahko rečemo, da se ohlapna politična opredelitev izkaže kot posledica nezadostne vrednostne opredelitve, zato jo levica vrednosti kot premalo levo, desnica pa kot premalo desno. Bolj konkretna kritika, češ da se s svojimi programi oddaljuje od delavstva, je dokaj upravičena, hkrati pa tudi pogojena z dejstvom, da se delež industrijskih delavcev občutno krči in hkrati prek potrošništva integrira v sleherne sloje.*
3. *Tretja pot jemlje globalni trg kot izvršeno dejstvo. Premalo opozarja na socialne in politične posledice ekonomske globalizacije, na naraščajočo neenakost v dohodkih, bogastvu, moči. Po eni strani sprejema nenehno polarizacijo posameznikov na zmagovalce in poražence kot nujno zlo, po drugi strani pa premalo poudarja vlogo države v boju proti neenakosti.*
4. *Tretja pot je bolj ali manj ustrezna za anglosaške države, ne pa tudi za skandinavske in srednjeevropske države, zakaj v prvih je toleranca prebivalstva do socialnih neenakosti precej večja kot v drugih. Uvoz modelov tretje poti v države z manjšo toleranco do socialnih neenakosti bi zelo verjetno povzročil visoko stopnjo socialne rezistence.*
5. *Medtem ko je imela stara levica jasno ekonomsko politiko, ki je temeljila na ekonomiji povpraševanja, polni zaposlitvi in močnem intervencionizmu države, se tretja pot od take politike odmika, ne da bi izoblikovala jasno alternativo. Rus (2006, 35) meni, da je taka kritika neupravičena in argumentira, da se zavzema za ekonomijo ponudbe, za mešano gospodarstvo, za partnerstvo med javnim in privatnim sektorjem, za privatizacijo in za državo, ki daje prednost družbenemu investiranju. Ti elementi dovolj jasno opisujejo ekonomsko politiko tretje poti. Vprašljiva ni njena sprejemljivost, ampak njena uresničljivost.*
6. *Dvom v uresničljivost se poraja tudi v zvezi z ekološko strategijo; ta je po mnenju kritikov protislovna, ker po eni strani sprejema globalizacijo in z njo tudi degradacijo okolja, po drugi strani pa se zavzema za njeno sanacijo (Rus 2006, 33).*

2.2 Država blaginje in družba blaginje

»Država blaginje intervenira v življenjske pogoje vseh državljanov s ciljem, da jim na temelju principa inkluzije, preko k posamezniku orientiranih socialnih/družbenih služb zagotovi delež v družbenih možnostih, oziroma civilizirano življenje v skladu s standardi, ki veljajo v družbi.« (Kolarič 1990, 285)

Trbanc povzema pojmovanje državne blaginje.

Izhodišče države blaginje je posameznik kot državljan. Načelo, ki vzpostavlja državo blaginje je državljanstvo, katerega bistvo je, da država zagotavlja vsem svojim državljanom izvajanje socialnih pravic oz. prevzema odgovornost za zagotavljanje osnovnih oblik blaginje za svoje državljane. Država blaginje se legitimira s temeljno družbeno enakostjo, ki je operacionalizirana z zagotovitvijo nacionalnega minimuma oskrbe celotnega prebivalstva (vseh državljanov) z javnimi dobrinami in storitvami. Področje delovanja blaginjske politike so predvsem družbene dejavnosti, predmet distribucije pa storitve, ki so namenjene vsem državljanom – gre za enak dostop in torej za generalizacijo ugodnosti. Funkcija blaginjske politike je socialna integracija na osnovi nadindividualne solidarnosti. Tudi država blaginje ima kompenzacijsko interventno strategijo, vendar njen osnovni instrument niso denarna nadomestila na temelju zavarovanja, ampak je to neposredna oskrba državljanov z javnimi dobrinami in storitvami na temelju splošne obdavčitve. Druga pomembna strategija države blaginje je strategija prevencije: gre za delovanje v preddverju možnih socialnih problemov. Instrument te strategije je na eni strani zaščitna zakonodaja v sferi dela (delovne razmere), potrošnje, stanovanj (zaščita najemnih stanovanj), narava okolja, zdravja ipd., na drugi strani pa je sestavni del strategije zagotavljanja infrastrukturnih dobrin na področju izobraževanja, zdravstva, prostega časa, komunikacije ipd. Čeprav blaginjska politika ni neposredno vezana na sfero dela, pa država blaginje z različnimi ukrepi in politikami aktivno regulira tudi delovanje trga delovne sile, predvsem zato, da bi nevtralizirala njegove stratifikacijske učinke. Na ravni alokacijskih funkcij trga delovne sile je ta regulacija dosežena predvsem z aktivno politiko zaposlovanja, na ravni evalvacijskih funkcij pa s številnimi ukrepi redistribucije. (Trbanc 1992, 98)

Rus (1990) opozarja, da je samopomoč ena izmed največjih socialnih inovacij v socialni politiki v vseh zahodnoevropskih družbah.

Uveljavlja se zaradi tega, ker postajajo disfunkcije države blaginje vse bolj očitne. V državi blaginje inkarnirana socialna politika naj bi nadomestila tiste oblike predindustrijske solidarnosti, ki so se razvile v okviru vaške srenje, obrtnih cehov, trgovskih hanz, patriarhalnih zadrug in cerkvenih organizacij.

Intenzivno razmišljanje o tem, da bi se ponovno oživel delo prostovoljnih organizacij, se je pravzaprav začelo šele po drugem naftnem šoku (1979). Takrat je postalo jasno, da država blaginje ne bo mogla v celoti nadomestiti vloge tradicionalnih organizacij, ki so temeljile na družinskih, poklicnih, lokalnih in drugih oblikah spontane, neinstitucionalizirane solidarnosti.

Oživljanje neformalnih in neinstitucionaliziranih oblik socialne pomoči ne pomeni nujno koraka nazaj v predindustrijsko družbo. Kadar gre samo za oživljanje starih družinskih, cerkvenih in lokalnih prostovoljnih organizacij, sicer lahko govorimo o retraditionalizaciji, če gre tudi za ustanavljanje novih skupinskih in organizacijskih oblik samopomoči, gre za resnično socialno inovacijo. Prostovoljne organizacije niso brez senčne strani. Zaradi vse pogostejših finančnih aranžmajev z različnimi vladnimi ustanovami prostovoljne organizacije niso več tako neodvisne, kot so bile nekoč. Zaradi razdrobljenosti in pogosto podvajanja dejavnosti niso več finančno varčne. Zaradi tega, ker nimajo dovolj profesionalnih kadrov, tudi niso tako inovativne, kot se nasploh od njih pričakuje. Velike birokratske institucije so bolj inovativne tako v profesionalnem kot tudi v tehničnem in organizacijskem smislu. (Rus 1990, 340–347)

Samopomoč je najboljša oblika pomoči: motivacija in zavzetost sta tu največji, kontrola najbolj neposredna in možnost zlorabe najmanjša. Stokes opozarja na to, da postajajo ljudje s samopomočjo manj odvisni od vladnih ustanov in od raznih oblik zunanje pomoči, da ustvarjajo bolj čvrste medsebojne vezi in prek njih novo solidarnost v okviru vsakdanjega življenja. Samopomoč je po njegovem mnenju nekakšna »tiha revolucija«, ki ne vrača življenjske moči samo v osnovne celice družbe, ampak oživlja tudi zelo velike količine latentnih virov. (Stokes v Rus, 1990, 342)

Rus je mnenja, da izkušnje opozarjajo na to, da prostovoljne organizacije ne morejo v celoti nadomestiti države blaginje.

Prostovoljne organizacije ne morejo s svojo aktivnostjo popraviti negativnih posledic, ki jih generira napačna ekonomska ali neustrezna socialna politika na makropolitni ravni. Prav tako prostovoljne organizacije in skupine za samopomoč ne morejo zbrati sredstev, ki jih mora država zagotoviti za realizacijo javnih socialnih programov. Lahko pa ima prostovoljni sektor skupaj z javnim, privatnim in neformalnim pomembno vlogo pri uresničevanju socialnih programov, še posebej, če so ti programi zasnovani na realnih človekovih potrebah. (Rus 1990, 346)

Rus razpravlja o tem, katere vrednote sodijo v območje socialne države in katere v družbo blaginje.

Vrednostne usmeritve in iz njih izvedene hierarhije vrednot so lahko zelo različne. Kljub temu pa lahko izvajamo metaideološko in vrednostno nevtralno klasifikacijo tistih vrednot, ki sodijo v območje socialne države, in tistih, ki sodijo v območje družbe blaginje. Če namreč socialno državo pojmuje kot sistem, družbo

blaginje pa kot skupnost, če temelji prva na sistemski, druga pa na socialni integraciji, potem je jasno, da nekaterih vrednot ni mogoče realizirati na prvem, nekaterih pa ne na drugem področju. V državi in v sistemu javne uprave ne morejo nastajati nadrecipročne skupnosti in je nesmiselno uresničevanje solidarnosti v institucionalnih okvirih. Po drugi strani je v okviru družbe blaginje nesmiselno govoriti o dolžnostih ali obveznostih, saj je očitno, da so razmerja v neinstitucionaliziranih okvirih preveč osebna in premalo obvezna, da bi omogočala realizacijo teh dveh vrednot.

Ločevanje vrednot z vidika socialne države in družbe blaginje lahko formuliramo na način, da dodelimo uveljavljanje negativne svobode in negativne neenakosti socialni državi, uveljavljanje pozitivne svobode in pozitivne neenakosti pa družbi blaginje.

Domnevamo namreč, da so nekatere vrednote bolj uresničljive v socialni državi, druge pa v družbi blaginje; tako kot je evidentno, da sodi dolžnost v socialno državo in solidarnost v družbo blaginje, je prav tako evidentno, da spadata pravičnost in varnost v socialno državo, sreča in kakovost življenja pa v družbo blaginje.

Pomembna je tudi razprava o privatizaciji družbenih dejavnosti. (Rus 1990, 399–400)

Za Rusa pomeni privatizacija prenos lastninskih upravičencev (razpolagalnih, upravljaljskih in dohodkovnih) z javnih na nejavne subjekte.

To je najsplošnejša opredelitev privatizacije, ki velja tako za družbene dejavnosti kot tudi za gospodarstvo, saj je subjekt od katerega se lastninska upravičenja prenašajo isti – država. Oblike in stopnje privatizacije so seveda različne, ko gre za državne organe in javne zavode in druge javne entitete.

Če skušamo na splošni ravni opredeliti stališče tretje poti do privatizacije, potem jih lahko na podlagi njene splošne usmeritve med staro levico in novo desnico, najdemo med tistimi, ki se zavzemajo za prevlado javnega sektorja in tudi tistimi, ki se zavzemajo za prevlado privatnega sektorja.

Ker je iskanje ravnovesja med javnim in zasebnim sektorjem dokaj ambivalentna strategija, lahko pride kratkoročno do nasprotujočih si ukrepov znotraj posamezne države. V zahodnih državah, zlasti tistih, ki so dalj časa uveljavljale neoliberalno politiko, bodo pristaši tretje poti zelo verjetno dali prednost krepitvi javnega sektorja, medtem ko bodo pristaši tretje pot v postsocialističnih državah

dajali prednost krepitvi privatnega sektorja. Eni in drugi pa e bodo verjetno zavzemali za javno-zasebne kombinacije, bodisi da gre kompetitivne odnose med javnimi in privatnimi šolami, med zdravstvenimi zavodi in privatnimi senatoriji bodisi da gre za koncesije, ki jih javni organi podeljujejo privatnim organizacijam, bodisi za javno finančno iniciativo, za dokapitalizacijo ali za sofinanciranje itd. (Rus 2006, 73–74)

Rus dalje navaja, da naj bi tretja pot opredelila tudi določeno politiko privatizacije, kar se opredeljuje s hierarhijo določenih vrednot.

Če se na primer odločimo za to, da bomo v procesu privatizacije skušali hkrati maksimirati večjo učinkovitost, bolj enak dostop uporabnikov do storitev in višjo kakovost storitev, bo proces privatizacije spremljala kopica konfliktov, zakaj vsak od omenjenih treh ciljev nas pripelje do bistveno različnih rezultatov. Če izberemo učinkovitost kot dominanten cilj, drugi dve vrednosti pa ji bosta podrejeni, bo proces privatizacije poskrbel predvsem za to, da se v organizacijo uvajajo metode in tehnike novega javnega menedžmenta, da bo nižja cena bolj pomembna kot kakovost storitev in da bo enak dostop uporabnikov do storitev omejen na zakonsko določen minimum. Pa še to: realizacija takšne politike zahteva, da ima največjo moč v organizaciji menedžment in da mu je strokovno osebje podrejeno. (Rus 2006, 78–79)

Rus je mnenja, da bo privatizacija drugače potekala v primeru, če bo dominantni cilj privatizacije višja kakovost storitev.

V tem primeru morajo imeti dominantno vlogo strokovni organi, ne menedžerji. Kakovost bo pomembnejša od cene storitve, odvisnost strokovnjakov od uporabnikov pa večja kot od politikov. In ne nazadnje: prizadevanja za enak dostop uporabnikov do storitev ne bi smela ogroziti individualnega značaja teh storitev. To načelo je še posebej aktualno, če postane neka dostop do storitev vodilni cilj organizacije.

Rus razpravlja o državi blaginje in tretji poti, ki predstavlja vmesni prostor med staro levico in novo desnico.

Država blaginje ni samo sistem, ki odločilno vpliva na kvaliteto življenja, ampak tudi najpogostejši poligon političnih strank za uresničevanje njihove vrednostne orientacije. V skladu z vrednotami, ki jih želijo uveljaviti širijo, ožijo ali pa odpirajo in ukinjajo posamezne izobraževalne, zdravstvene, zaposlovalne in socialne programe.

Zgornji stavki veljajo tudi za tretjo pot, to pomeni, da skušajo njeni nosilci modificirati državo blaginje tako, da bi zagotovila realizacijo vrednot stare levice in nove desnice. Ne gre za to, da se odpravijo neoliberalni programi nove desnice, ampak za to, da se ti presežejo oziroma nadgradijo. Ne gre za to, da se ukine ali omeji tržno reguliranje ekonomije, ampak za to, da se trg socializira, s tem da se omeji njegove razdruževalne učinke. Pri tem se misli predvsem na zmanjševanje njegove nestabilnosti, odpravo njegove nepravičnosti in njegove neuspešnosti.

Desnica se od tretje poti razlikuje po tem, da namesto indukcije uveljavlja predvsem redukcijo programov. Namesto nadgrajevanja obstoječih programov si prizadeva predvsem skrčiti programe na eksistenčni minimum. S svojo neoliberalno orientacijo gre pogosto tako daleč, da opredeljuje kot legitimne samo tiste blaginjske programe, ki imajo pozitivne ekonomske učinke, ne da bi se zavedala, da s tem uveljavlja socialno neodgovorno politiko (Lewis v Rus, 2006, 80). To se kaže v tem, da ob zadovoljivi rasti BNP, naraščajo tudi socialne razlike med sloji in to ne samo razlike v dohodkih, ampak vzporedno s tem tudi razlike glede možnosti zaposlovanja, napredovanja in drugih življenjskih priložnosti. Skratka: v imenu svobodne konkurence zmanjšuje progresivno obdavčenje prebivalstva, relativizira tako imenovana »skupna dobra« in potiska celotno državo blaginje v službo kapitala.

Tretja pot ne gre v drugo skrajnost, ne potiska kapitala v službo države blaginje. Enakosti kot tradicionalne vrednote levice ne istoveti s pravičnostjo in je zaradi tega ne postavlja nad ekonomsko učinkovitostjo, pač pa zaradi upoštevanja tržne dinamike poudarja enakost priložnosti namesto dohodkovne enakosti.

Isto velja za človekove pravice: desnica kot najpomembnejši element socialne politike enoglasno poudarja spoštovanje in uveljavljanje človekovih pravic. Tretja pot prav tako meni, da so človekove pravice temelj socialne države, vendar ob tem opozarja, da brez uveljavljanja kolektivnih pravic tudi uveljavljanje individualnih človekovih pravic ne bo uspešno. Desnica si prizadeva prav nasprotno: kolektivne pravice proglašajo za ostanke komunističnega totalitarizma, zato skuša omejiti tudi vpliv sindikatov in drugih poslovnih ali strokovnih združenj, ki jih dojema kot nosilce kolektivnih pravic.

Tretja pot išče sintezo tudi glede nosilcev socialne politike. Od tradicionalne politike levice odstopa v tem, da ne poudarja zgolj redistributivne vloge države, ampak upošteva tudi stališča desnice o vlogi družine pri medgeneracijski redistribuciji dobrin. Med državo in družino išče optimalno delitev odgovornosti za kvaliteto življenja vse prebivalcev in pri tem spoznava, da poleg družinske solidarnosti in državno zagotovljene varnosti potrebujemo tudi posredniško vlogo

civilne družbe oziroma njenih organizacij. Brez teh ni mogoče vzpostaviti in vzdrževati ravnovesja med družino in državo. (Rus, 2006, 80– 82).

2.3 Socialna država in država blaginje

Razvoj socialno varstvene funkcije države lahko, glede na njene najbolj bistvene značilnosti, razdelimo v štiri faze: ukrepi za zaščito javnega interesa in varstvo revnih posameznikov (do konca 16. stoletja); javno (socialno) skrbstvo (17. in 18. stoletje); konstituiranje socialne politike (19. in 20. stoletje) in od države blaginje k socialni državi in družbi blaginje (od zadnjih dveh desetletij 20. stoletja naprej). (Milošević Arnold in Poštrak 2003, 49)

»Če hočemo ljudem zagotoviti socialno varnost, jo lahko zagotovi le država in ne družba. Vemo, da je država ustanovljena zato, da varuje svoje člane, državljane. Ko pa govorimo o socialni blaginji oziroma o kvaliteti življenja – ali še več – o sreči, je jasno, da zanjo lahko skrbijo državljani sami.« (Rus v Poštrak 1991, 9)

Kolarič definira socialno državo kot »intervencijo države v osnovne eksistenčne pogoje zaposlenih s ciljem, da se jim, na osnovi principa solidarnosti (znotraj skupine) in z instrumentom socialno-zavarovalnih sistemov zagotovi finančna eksistenca v ekstremnih primerih izgube dohodka.« (Kolarič 1990, 284)

Država blaginje pa zagotavlja civilizirano življenje vseh državljanov preko socialnih/družbenih služb.

Martina Trebenc (1992) povzema razliko med socialno državo in državo blaginje:

Temeljna razlika med socialno državo in državo blaginje je v tem, da socialna država izhaja iz delavcev, ki se preživljajo z denarjem, ki ga dobijo od svoje participacije na trgu delovne sile, država blaginje pa iz državljanov, ki imajo priznane socialne pravice (poleg civilnih in političnih). Država blaginje je tako zasnovana bolj univerzalno in ni več neposredno vezana na trg delovne sile: posamezni državljan ima enake pravice in možnosti dostopa so socialnih storitev, ne glede na to, ali participira (oz. ali sploh je kdaj participiral) v zaposlitvi ali ne. Če socialna država implicitno ohranja pomembno vlogo trga tudi pri socialni stratifikaciji družbe; pa država blaginje ni le mehanizem, ki intervenira v strukturo neenakosti in jo po možnosti korigira, ampak je sama, na sebi lasten način, stratifikacijski sistem. Čeprav je razmejevanje med socialno državo in državo blaginje teoretično jasno, je v konkretnih empiričnih primerih pogosto težko ugotoviti, za katero vrsto socialne politike in državo gre. V socialnih politikah skoraj vseh sodobnih držav se prepletajo tako prvine »zavarovalniške« kot prvine »blaginjske« politike. To pomeni, da so sodobne države

hkrati socialne države in države blaginje oziroma, da se med seboj razlikujejo tudi po tem, ali so bolj socialne države ali bolj države blaginje oziroma koliko so eno ali drugo. Za sodobne zahodne države se, ne glede na to, večinoma uporablja izraz države blaginje. Sicer pa gre v vseh sodobnih družbah za sisteme blaginje, v katerih se meša blaginjska oskrba države, trga in družine oziroma, kot pravi Abrahamson (Abrahamson v Trbanc, 1992, 99): država, trga in civilne družbe. Sodobni sistemi blaginje se razlikujejo predvsem po tem, kje (na čem) so poudarki pri zagotavljanju blaginje (bodisi na trgu bodisi na družini ali zgolj na državni redistribuciji) oziroma po tem, kateri so glavni mehanizmi distribucije in redistribucije. (Trbanc, 1992, 99)

2.4 Sistem socialne blaginje

Prehod od socialnih programov k socialnim dejavnostim bi lahko opredelili kot prehod od socialne politike k sistemu socialne blaginje. Sistem socialne blaginje pojmuje na tem mestu tako, kot sta ga opredelila Sim in Svetlik (Sik in Svetlik v Rus, 1990, 317); ta dva avtorja ga pojmujeta kot skupni imenovalca za državo blaginje in družbo blaginje, kot skupni imenovalca za družbene službe, ki so pooblaščen v okviru socialne države za realizacijo socialne politike in za vse tiste neformalne organe in organizacije (družina, prostovoljne organizacije), ki na osnovi samopomoči in prostovoljnega dela prav tako sodelujejo pri realizaciji socialne blaginje.

Kolarič (2012) razpravlja o razvoju blaginjskega sistema v Sloveniji ter drugih nekdanjih socialističnih družbah.

V specifičnih pogojih razvoja nekdanjih socialističnih družb se je izoblikovala posebna vrsta sistema blaginje – državno-socialistični blaginjski sistem. Koncept sistema blaginje je širši od koncepta socialne države oziroma države blaginje. Poleg vloge/odgovornosti države za socialno varnost in socialno blaginjo posameznikov in državljanov vključuje, v njihovi hierarhični soodvisnosti, tudi vlogo/odgovornost drugih akterjev – tržnih (zasebni privatni sektor), civilnodružbenih (zasebni neprofitni sektor) in neformalnih (družina, sorodstvo). (Kolarič in drugi v Kolarič 2012, 283.

Kolarič (2012) razpravlja o razvoju blaginjskega sistema v Sloveniji ter drugih nekdanjih socialističnih družbah. V državno-socialističnem blaginjskem sistemu je bila vloga države dominantna.

Država je bila lastnik, financer in nadzornik vseh institucij in organizacij, ki so producirale storitve ali izplačevale denarna nadomestila za zagotovitev socialne varnosti in blaginje posameznikov. Sredstva in storitve, ki jih je zagotavljala država, skupaj s tistimi, ki so jih obvezno zagotavljala podjetja za svoje zaposlene,

seveda niso zadostovala za zadovoljitev vseh potreb posameznikov. Zato so veliko breme za zagotavljanje socialne varnosti in blaginje svojih članov nosile neformalne socialne mreže, predvsem družina in sorodstvo. Možnosti, da bi si posamezniki zagotovili sredstva in storitve tudi iz drugih dveh področij, iz civilne družbe (to je od zasebnih neprofitnih volonterskih organizacij) in s trga (to je od zasebnih profitnih organizacij), niso bile velike. Vloga neprofitnih volonterskih organizacij je bila šibka zaradi formalnih ovir za samoorganiziranje državljanov, predvsem pa zaradi omejevanje »socialne« vloge cerkve. Trga na področju produkcije storitev kot tudi na področju zavarovanj legalno še ni bilo. Še več, v celotnem sistemu je bila vgrajena intenca po odpravi trga nasploh, vključno s trgom delovne sile. Sistem je tako temeljil na tihem partnerstvu in vladajočo partijsko nomenklaturo (Županov v Svetlik 1992); ta je zagotavljala delavskemu razredu vseživljenjsko zaposlitev in nanjo vezano socialno varnost v zameno za nujno potrebno politično legitimiteto. Takšno stanje se ni veliko razlikovalo od stanja, v katerem je Bismarck uvajal sisteme socialnih zavarovanj, zato tudi ne preseneča ugotovitev, da sta bila v sisteme socialne varnosti vgrajena oba Bismarckova principa, princip kontributivnosti (na vhodni strani sistemov) in princip enakovrednosti (na izhodni strani). (Kolarič 2012, 284)

O osnovnem strukturnem vzorcu, ki se je vzpostavil v vseh nekdanjih socialističnih družbah piše tudi Trebanc (1992).

Seveda so bile med temi družbami velikanske razlike v stopnji razvitosti posameznih strukturnih elementov, to je javnega/državnega sektorja, pa tudi v potencialih neformalnega sektorja in potencialnih neprofitnih oziroma prostovoljnih organizacij in društev. Te razlike niso bile pogojene samo z razlikami v stopnji gospodarske razvitosti posameznih družb, ampak tudi s kulturnimi in verskimi razlikami med njimi, pa tudi z značajem socialnopolitičnih ukrepov, s katerimi je država regulirala razvoj posameznih sektorjev in odnose med njimi (Trebanc 1992, 98).

Kolarič (2012) predstavi slovensko socialno državo/državo blaginje in slovenski blaginjski sistem v prvem desetletju novega stoletja.

V novo stoletje in v EU je Slovenija vstopila z »dualnim blaginjskih sistemom«, sestavljenim iz elementov, ki so temeljni konstitutivni elementi na eni strani konzervativno korporativističnega, na drugi strani pa socialnodemokratskega blaginjskega sistema. Obvezni sistemi socialnih zavarovanj, ki predstavljajo temelj konzervativno korporativističnega blaginjskega sistema, so osnovni instrument zagotavljanja socialne varnosti za zaposlene in njihove družinske člane tudi v slovenskem blaginjskem sistemu. Hkrati pa močan javni sektor, ki je

ohranil status dominantnega producenta vseh vrst storitev, do katerih imajo vsi državljani dostop pod enakimi pogoji, in podpora države neformalnemu sektorju oziroma družini za lažje usklajevanje družinskega in delovnega življenja predstavljata elementa socialnodemokratskega systemskega sistema blaginje. (Kolarič in drugi v Kolarič 2012, 294–295)

Vendar pa je v preteklih desetih letih slovenski blaginjski sistem postopoma izgubljal predvsem podobnost s socialnodemokratskim sistemom. Sintagma »privatizacija socialnih tveganj« je bila eksplicitno postavljena v konceptualna izhodišča reform, ko jih je desna politična elita, ko je osvojila vzvode oblasti, poskušala implementirati vanje. Zaradi nasprotovanj javnosti, predvsem sindikatov, je navidezno sicer odstopila od napovedanih »radikalnih« reform, vendar pa je v zavetju visokih stopenj gospodarske rasti zagnala procese hitre privatizacije gospodarskih podjetij, deregulacije trgov, vključno s trgi delovne sile, privatizacije javnega sektorja in zmanjševanja javnih izdatkov za zagotavljanje socialne varnosti in blaginje državljanov; sprožila je procese, ki so jih slovenske politične elite v prvi polovici devetdesetih let zavrnilo oziroma so jih uvajale postopoma, previdno in kontrolirano.

Navedene spremembe so v slovenskem blaginjskem sistemu sprožile reverzibilne procese, predvsem procesa rekomodifikacije in privatizacije, delno pa tudi refamilizacije. Proces rekomodifikacije teče na podoben način kot v vseh družbah s konzervativno korporativističnim blaginjskim sistemom, to je z zaostrovanjem pogojev za upravičenost do denarnih prejemkov in s pogojevanjem teh prejemkov z vključitvijo v aktivacijske programe. Proces privatizacije javnega sektorja s prenosom dela zdravstvenih, socialnovarstvenih, izobraževalnih pa tudi drugih vrst storitev v zasebne neprofitne organizacije (pod okriljem koncesijskih pogodb), pa tudi v obliki državnega »naročanja« določenih storitev pri teh organizacijah, oddaljuje slovenski blaginjski sistem od socialnodemokratskega in ga približuje konzervativno korporativističnemu. Karakter slovenskega blaginjskega sistema kot konzervativno korporativističnega utrjuje tudi proces refamilizacije, ki v večji meri obremenjuje družino s skrbjo za ostarele in prizadete družinske člane, v nekoliko manjši meri pa tudi za otroke.

Sintagma »privatizacija socialnih tveganj« je eksplicitno postavljena tudi v koncept izhodišče »strukturnih reform« sedanje vladajoče politične elite.

Procesa rekomodifikacije in dekomodifikacije potekata tako, da se na eni strani zaostrojujejo pogoji za upravičenost do posameznega denarnega prejemka (socialne pomoči, pokojnin, nadomestil za primer brezposelnosti). S čimer se tiste, ki jih več ne izpolnjujejo, rekomodificira (tudi s programi aktivacije), manjše

število tistih, ki pa pogoje še vedno izpolnjujejo pa se dekomodificira z »rahlim« povišanjem prejemkov in/ali podaljšanje časa njihovega prejetanja.

Procesa defamilizacije in refamilizacije tečeta tako, da se povečuje »razvojna« podpora družini pri skrbi za otroke, se pa na družino prelaga skrb za ostarele in prizadete družinske člane. Konkretni izraz istočasnega poteka institucionalizacije in privatizacije je »javno-privatno« partnerstvo, s katerim se na primer zagotavljajo vse nove kapacitete za institucionalno varstvo starejših oseb.

Na osnovi navedenega lahko ugotovimo, da opisani procesi zmanjšujejo sistemsko solidarnost in s tem povečujejo družbene neenakosti znotraj aktivne generacije tudi v slovenski družbi. Ali lahko to zmanjšano sistemsko solidarnost kompenzira družina, kot se za konzervativno korporativistični blaginjski sistem »spodobi«? So družine, ki to zmorejo s svojo notranjo medgeneracijsko solidarnostjo. Se pa povečuje delež družin, ki bremena, ki ga nanje prelaga država, niso sposobne nositi. Te lahko računajo pri skrbi za otroke, prizadete in ostarele družinske člane na pomoč dobrodelnih/zasebnih neprofitnih organizacij. Solidarnost kot dobrodelnost pa seveda ne more, tudi če jo podpira država, preprečevati povečevanja družbenih neenakosti med otroki in mladostniki ter starejšimi. Še več, številni avtorji ugotavljajo, da »strukturne reforme« v družbah s konzervativno korporativističnim blaginjskim sistemom povzročajo »paradigmatski premik« od načela enakovrednosti proti načelu preverjene potrebe, ko gre za upravičenost do denarnih prejemkov kot nadomestil za izgubo dohodkov iz zaposlitve (Eichorst in dr. v Kolarič 2012). Takšen »paradigmatski premik« pa vodi k večjim družbenim neenakostim, kot so statusne neenakosti, ki jih na temelju prevladujočih načel kontributivnosti in enakovrednosti konzervativno korporativistični blaginjski sistem utrjuje tudi v slovenski družbi. (Kolarič 2012, 295–297)

O principu aktivacije razpravlja Anja Kopač (2004).

Socialna politika postmodernih držav blaginje po njenem išče, v kontekstu novega globalnega reda, nove načine oziroma mehanizme za zmanjševanje socialnih in ekonomskih tveganj, ki so povezana s spremenjenimi pogoji delovanja trga delovne sile. Novi načini naj bi omogoči hkrati gospodarsko rast in socialno kohezijo.

Enega izmed pomembnejših načinov predstavlja v devetdesetih letih sprejeti princip aktivacije. Princip aktivacije poudarja pomen plačanega dela za zagotavljanje posameznikove aktivne vključenosti v družbo in družbene procese (oziroma za zagotavljanje polnopravnega državljanstva) in povzroča reformo obstoječih konceptov zagotavljanja varnosti in njihove povezanosti s trgom delovne sile.

Pojem aktivacije se v splošnem nanaša na reformo obstoječih povezav med varnostjo/blaginjo ter delom v spremenjenem družbenoekonomskem in političnem kontekstu. V najširšem smislu tako obsega reformo koncept varnosti, pri čemer ta, poleg sistemov socialne varnosti, oblikovanih za različne socialne primere (tj. brezposelnost, revščina, bolezen, zdravje, starost, invalidnost, materinstvo itd.), vključuje tudi sistem minimalnih plač in obdavčitev ter pravni okvir urejanja razmerij med različnimi akterji na trgu delovne sile (tj. predvsem delovnopravna zakonodaja) ter tako presega zgolj ožji okvir socialna politike. Reforma poudarja pomen dela za zagotavljanje posameznikove aktivne vključenosti v družbo in družbene procese oziroma za zagotavljanje njegove socialne vključenosti. Pri tem se spreminjata tudi narava pravic – od univerzalnih k pogojevanim, in koncept državljanstva, ki posledično vse bolj poudarja posameznikove dolžnosti in ne več pravic.

Aktivacija v svojem jedru združuje različne politike, usmerjene k (re)integraciji posameznikov na trg delovne sile oziroma v družbo. Vključuje pristope, ki pogojujejo blaginjo z delom in se nanašajo na oblikovanje posameznikovega odnosa do dela, aktivno politiko zaposlovanja, ki se usmerja k spodbujanju strukturnih sprememb na trgu delovne sile, ter različne spodbude za delo, katerih temeljna logika je, zaposlitev finančno izplačati, tako delojemalcem kot tudi delodajalcem. (Kopač 2004, 82–83)

Dragoš (2010) opozarja na problem v Sloveniji, da so socialni cilji podrejeni ekonomskim. Problem Slovenije ni v tem, kako še izboljšati blaginjo, ampak nasprotno v tem, kako blaginjo ohraniti, kako ohraniti socialno državo in kakšne ukrepe predvideti, da ne zdrsnemo v njeno demontažo. Prav to bi morala biti osnovna skrb socialne države, ne pa skrb za ekonomijo. Smisel posebne, tj. avtonomne socialne, politike je v državni alokaciji sredstev v prid tistim, ki jih nimajo. Dragoš je mnenja, da je potrebno razlikovati, da ima ekonomska strategija ekonomske cilje (gospodarska konkurenčnost, ponudba in kvaliteta delovne sile, povečanje BDP, krepitev podjetniške logike itd.), socialna strategija pa mora imeti drugačne cilje – socialne: zaščita tistih, ki se ne morejo vključiti v tekmovanje ali pa izpadejo iz njega. Če se druga podredi prvi, ni mogoče govoriti o dveh avtonomnih področjih.

Leskošek in Dragoš (2013) opozarjata na trend zmanjševanja sredstev za socialno državo v okviru varčevalnih ukrepov. Sta mnenja, da je potrebno okrepiti socialne pravice, mogoče uvesti univerzalni temeljni dohodek, če je vsaj na meji revščine, ker je drugače škodljiv. Kot tudi, da se ne sme nadaljevati s trendom zmanjševanja sredstev za socialno državo.

Neoliberalna histerija glede ustvarjanja »vitke« države ima dalje najhujše posledice ravno na socialnem področju, saj je že sedaj, torej še pred zadnjim varčevalnim udarom trenutne vlade, socialna varnost v Sloveniji podpovprečno razvita v primerjavi z evropskimi državami. In vse to ni v nikakršni konjunktorno-depresivnimi cikli v gospodarstvu, pač pa izključno od vladnih politik redistribucije državnih sredstev oziroma razvrščanja prioritet. To je glavni razlog, da se nam zaskrbljujoč obseg revščine znotraj nekaterih najbolj ogroženih kategorij prebivalstva ni prav nič zmanjšal niti v času največjega gospodarskega razcveta v slovenski zgodovini, torej v letih pred današnjo krizo. Skratka, vprašanje »kje jemati, da bi dajali«, je vprašanje prioritet in ne o pomanjkanju sredstev. (Leskošek in Dragoš 2013, 18–19)

Kot prihodnost javnega sektorja na tem področju sta videla v reorganizaciji centrov za socialno delo ter v omilitvi varčevalnih ukrepov.

3 REVŠČINA

3.1 Definicije revščine

Leskošek (2010) navaja, da sta Evropski parlament in Svet Evropske unije leto 2010 razglasila za leto boja proti revščini in socialni izključenosti.

V obrazložitve odločitve o razglasitvi je navedeno, da je v Evropski uniji leta 2008 (pred recesijo) pod pragom revščine živelo 79 milijonov ljudi (16 % prebivalstva EU). To resno ogroža zavezanost Evropske unije trem temeljnim načelom socialne države: enakosti, solidarnosti in socialni pravičnosti. Evropsko leto boja proti revščini in socialni izključenosti je temeljilo na prepričanjih:

- vsi ljudje imajo pravico do osebnega dostojanstva in aktivne udeležbe v družbi;
- zasebni in javni sektor si delita odgovornost za boj proti revščini in socialni izključenosti (to ni le odgovornost javnega sektorja);
- odprava revščine, ki je pogoj za bolj kohezivno družbo, koristi vsem;
- vse revne družbe se morajo zavezati k temu, da bi bili uspešni.

Načelo kakovosti življenja izhaja iz vrednostnih norm, kot so človekove pravice, pravica do dostojnega življenja ali socialne pravice.

»Načelo kakovosti življenja je oblikovalo spoznanje, da rast družbenega proizvoda ne pomeni nujno tudi kakovostnejšega življenja ljudi. To omogoči namreč šele obseg

dostopnosti in nadzora, ki ju imajo posamezniki nad viri, s katerimi zadovoljujejo svoje potrebe na različnih področjih.« (Škerjanc 2006, 8)

Kakovost življenja kot norma je stalnica med smernicami v programih OZN-a. Nastala je na spoznanju, da rast družbenega proizvoda ne pomeni nujno tudi kakovostnejšega življenja ljudi. Izhaja iz nadzora nad viri, s katerimi posamezniki zadovoljujejo svoje potrebe na različnih področjih. Če je nadzor nad viri slab ali ga ni, posameznica namreč do njih nima dostopa, prav tako ne do integrativnih mehanizmov ter institucij. To pomeni zmanjševanje življenjskih priložnosti in omejene izbire, zlasti na področju izobraževanja, stanovanja, prevozov in preživljanja prostega časa, kar vse znižuje kakovost njenega življenja. Obenem posamezniku preprečuje ali onemogoča, da bi dejavno posegel v izboljšanje kakovosti svojega življenja. (Škerjanc 2006, 27)

Johnson in Schwartz (1988) opozarjata na povezavo med človeškimi potrebami in revščino ter na odziv družbe skozi sistem blaginje, ki se spopada s posledicami te povezave.

Ljudje imamo različne potrebe, ki morajo biti uresničene za ustrezno funkcioniranje in zadovoljujoče življenje, kot so hrana, bivališče, zdravstvena oskrba, varnost, možnosti za čustveni in intelektualni razvoj, odnosi z drugimi in duhovna izpolnitev. Običajno se te potrebe uresničujejo s pomočjo virov posameznika, njegove družine in socialne mreže. Ko so ti viri nezadostni, so potrebni družbeni mehanizmi. Socialni blaginjski sistem je eden izmed teh mehanizmov. Pomanjkanje denarnih virov za uresničevanje osnovnih potreb, je revščina. (Johnson in Schwartz 1988, 83)

Iz sociološkega vidika Johnson in Schwartz razlikujeta med absolutnim in relativnim pomanjkanjem. Tisti posamezniki in družine, ki ne dosežajo minimalnih standardov, živijo v pomanjkanju. Problem vidita v neenaki distribuciji resursov in ne v neustreznih resursih. Koncept relativnega pomanjkanja pa ima določeno mejo revščine, ki je meja za upravičenost do socialno varstvenih pravic. Absolutno in relativno merjenje revščine dajeta pravi vpogled v revščino.

Pri določanju revščine uporablja Townsend naslednje tri kriterije:

- višino finančnih sredstev, ki ne zagotavljajo normalne fizične reprodukcije posameznika,
- nezmožnost zadovoljitve osnovnih človekovih potreb, med katere uvrščamo poleg fizičnih potreb tudi potrebe po izobraževanju, po zdravstvenih storitvah in po komunikaciji,

- *relativno deprivacijo, ki vključuje prvi dve, poleg tega pa postavlja kot kriterij revščine tudi nezmožnost polnovredne vključenosti v družbeno dogajanje. (Townsend v Rus 1990, 209–210)*

Absolutna revščina vsebuje prvi Townsendov kriterij, relativna revščina pa tretjega. Tako relativna revščina zajema bistveno večji krog ljudi.

Rus (1990) navaja, da se večina družboslovcev ukvarja z relativno revščino, pri kateri normativi niso stalni kot pri absolutni revščini.

Pri relativni revščini gre dejansko za tisto stopnjo neenakosti, ki preprečuje normalno vključevanje posameznikov v družbeno dogajanje; gre za odklon od povprečja, ki getoizira posameznika ali pa socialne skupine. Neenakost je v tem primeru opredeljena kot vzrok revščine, revščina pa določa mejo, od katere je neenakost še sprejemljiva.

S pojmom relativne revščine je seveda relativizirana tudi sama socialna politika, saj je odprava, ali pa vsaj omejevanje revščine, v vsaki družbi in v vsakem razvojnem obdobju enkratna, specifična naloga, tako kot je pač specifična revščina. Razumljivo je, da govorijo družboslovci o stari revščini (posledica industrializacije, družbenih procesov) in novi revščini (kulturalna determiniranost, dezintegracija, osebne in družinske navade) in da skušajo v vsaki družbi odkriti njune specifične lastnosti. (Rus 1990, 210)

Haralambos in Holborn (1999) razmejitata individualistične in kulturne teorije revščine in razložita vzroke za revščino.

V devetnajstem stoletju so bile posebno razširjene individualistične teorije revščine – krivdo za revščino so valile na reveže, ki niso sami poskrbeli za svojo blaginjo. S tega vidika niso bile odgovorne niti družba niti družbene skupine, katerim so reveži pripadali. Posebno oster kritik revnih je bil sociolog Herbert Spencer, ki je v revežu videl »slabega človeka«. Vzroke za revščino je iskal v moralnem značaju posameznika. Bil je mnenja, da je revščina za družbo nujna, saj brez nje ne bi bilo spodbude za delo. Ko je politiko konservativne vlade Margaret Thatcher, ki je bila povezana z idejami nove desnice, zamenjal John Major leta 1990, v politiki socialne varnosti ni bilo vidnejših sprememb.

Hartley Dean in Peter Taylor – Gooby, ki kritizirata idejo kulturne odvisnosti, prepoznavata njene glavne značilnosti:

- *Prvič, kultura odvisnosti sklepa, da ljudje pogosto ravnajo tako, da jih racionalna preračunljivost spodbuja k trudu, ki je potreben, da bi si zagotovili nagrade. Če*

je, na primer, potrebno preveč napora za zagotovitev malo višjega dohodka, se ljudem ne bo ljubilo delati.

- *Drugič, in do neke mere v nasprotju s prvo točko, na ljudi močno vplivajo ljudje okoli njih, še posebno tisti v isti soseščini. Na odločitve posameznikov vplivajo odločitve tistih okoli njih. Če v nekem okolju malo ljudi hodi na delo, se mogoče tudi ostalim ne bo ljubilo delati.*
- *Tretjič, kulturna odvisnost ima moralne razsežnosti. Povzdiguje vrline trdega dela in zanašanja na lastne moči ter zaničuje odvisnost od drugih lenob. (Haralambos in Holborn 1999, 155)*

Nekaj sodobnih sociologov, kot je npr. David Marsland, je sprejelo filozofijo nove desnice in za razlago revščine uporabilo nekatera razmišljanja, na katerih temelji koncept kulturne odvisnosti.

Marsland je posebno kritičen do univerzalno zagotovljene blaginje: socialnih ugodnosti za vse člane družbe, ne glede na to, ali imajo nizke ali visoke dohodke. Marsland meni, da take ugodnosti povzročajo kulturo odvisnosti. Marsland ne verjame, da bi bilo treba umakniti vse ugodnosti, trdi pa, da bi morale biti omejene na tiste, ki jih resnično potrebujejo in ki si ne morejo pomagati sami. Ugodnosti bi morale biti namenjene skupinam, kot so bolni in invalidi, ne bi pa se jih smelo dajati tistim, ki se lahko sami vzdržujejo. Po Marslandu odvisnost od ogromne, centralizirane birokracije države blaginje »slabi vitalnost družine, lokalne skupnosti in prostovoljnih združenj ki so naravni prostori pristne vzajemne pomoči«. (Marsland v Haralambos in Holborn 1999, 156)

Bill Jordan (Jordan v Haralambos in Holborn 1999, 156) pa dokazuje, da se Marsland moti, ko pripisuje kulturno odvisnost univerzalnim socialnim ugodnostim. Je mnenje, da revščina ne izvira iz preveč velikodušnega državnega sistema, temveč da jo povzroča sistem, ki je preveč skop. Pravi, da je edini način, kako se rešiti revščine ta, da bi imeli univerzalne ugodnosti, ki bi pripeljale vse na neko sprejemljivo stopnjo.

Haralambos in Holborn (1999) razmejeta kulturo revščine in situacijsko prisilo.

Govorita o konceptu kulture revščine ali o subkulturi revščine.

»Mnogi raziskovalci so opazili, da se življenjski slog revnih razlikuje od sloga drugih članov družbe. Podobne okoliščine in problemi vodijo k podobnim odzivanjem in ta odzivanja se lahko razvijejo v kulturo, to je priučeno, skupno in družbeno prenosljivo vedenje družbene skupine. Kultura revščine je torej odgovor revnih na njihovo mesto v družbi in se prenaša z ene generacije na naslednjo.« (Haralambos in Holborn 1999, 157)

»Konceptoma kulture revščine in subkulture nižjega razreda sta skupna dva pomembna dejavnika:

- Revne obravnavata kot drugačne od ostalega dela družbe, kot skupino s posebno subkulturo.
- Menita, da ta subkultura ohranja revne v njihovem sedanjem položaju.« (Haralambos in Holborn 1999, 159)

Kritike kulture revščine izhajajo iz različnih raziskav, npr. izrazita rast prostovoljnih organizacij za vzajemno pomoč med revnimi; ni posebnih dokazov za apatijo in ravnodušnost med revnimi, če pa res obstaja, ni prevladujoča podlaga v skupnosti; ugotovitve raznolikosti življenjskega sloga revnih itd.

Drugo in glavno kritiko Haralambos in Holborn (1999) osredotočita na pojem kulture.

Obstajajo dokazi iz razvitih in razvijajočih se industrijskih družb, ki podpirajo Lewisovo in Millerjevo oznako vedenja ljudi.

Uporaba izraza »kultura« pomeni, da so revni svoje vedenje ponotranjili v procesu socializacije in ko je vedenje enkrat ponotranjeno, je do neke mere odporno na spremembe. V resnici Miller trdi, da dajejo člani spodnjega razreda prednost svoji subkulturi in se ji čutijo zavezani. Lewis in Miller mislita, da, čeprav subkulturo prvotno povzročile okoliščine, kot so nezaposlenost, nizki dohodki in pomanjkanje možnosti, ima subkultura skupin z nizkimi dohodki, ko je enkrat uveljavljena, svoje lastno življenje. To pomeni, da bi se kultura revščine nadaljevala, tudi če bi izginila okoliščine, ki so revščino povzročile. Revni torej v veliki meri živijo svoje življenje.

Ti argumenti so bili deležni močnih ugovorov Namesto, da bi obravnavali vedenje revnih kot odgovor na ustaljene in ponotranjene kulturne vzorce, ga mnogi raziskovalci obravnavajo kot reakcijo na situacijsko prisilo. Z drugimi besedami, dejstva v njihovi situaciji: nizki dohodki, nezaposlenost in podobno, ne pa kultura revščine, silijo revne, da reagirajo tako, kot reagirajo. Argumenti situacijske prisile nakazujejo, da so revni pripravljene spreminiti svoje vedenje v odgovor na nove okoliščine, če omejitev, ki jih vsiljuje revščina, ne bi bilo več. Teza situacijske prisile napada mišljenje, da so revni močno izolirani od vodilnih norm in vrednot. Namreč revni delijo vrednote družbe kot celote, edina razlika je v tem, da velikega dela teh vrednot niso zmožni prenesti v realnost. (Haralambos in Holborn 1999, 160)

Haralambos in Holborn (1999) razpravljata o konfliktnih teorijah revščine.

Tisti, ki izhajajo iz konfliktnih teorij revščine trdijo, da je nezmožnost družbe, da bi pravično razdelila svoje vire, tista, ki pojasnjuje nenehen obstoj revščine. Revne obravnavajo kot žrtve.

Novejše študije revščine so pokazale, da so tisti, ki so pri svojem dohodku odvisni od državnih podpor, ena od največjih skupin revnih. Če revščino opredelimo v relativnem smislu in če ponujena opredelitev pomeni, da stopnje podpor ne dvignejo prejemnika nad mejo revščine, potem lahko velik del revščine pripišemo neustreznim podporam. Vendar pa bi lahko trdili, da država blaginje še največ prispeva k zmanjševanju revščine ali vsaj k izboljšanju relativnega položaja revnih. Splošno mnenje je, da je eden izmed vplivov države blaginje ta, da prerazdeljuje sredstva od bogatih k revnim, saj se na prvi pogled zdi, da tako davki kot socialne podpore služijo prav temu. (Haralambos in Holborn 1999, 168)

O povezavi med revščino in pojavom socialnega dela pišeta Milošević Arnold in Postrak (2003).

Pojav revščine je dejansko prispevalo k temu, da se je socialno delo sploh razvilo, saj se je od vsega začetka usmerjalo k iskanju načinov, s katerimi bi se ta pojav preprečil in odpravil (reformistični in radikalno model socialnega dela) in s katerimi bi olajšalo položaj posameznikom in družinam, ki so trpeli zaradi tega socialnega pojava (tradicionalni model). Tudi pred dejstvom, da se v sodobnem svetu revščina ne zmanjšuje, temveč postaja v nekaterih delih sveta vse hujša, si ne moremo zatiskati oči. Socialno delo je torej še vedno poklicano, da na revščino opozarja in si na makro ravni prizadeva, da bi jo preprečevalo, pa tudi, da bi ljudem, ki se jih je dotaknila, zagotovili preživetje in ji pomagali ohraniti vsaj najbolj temeljno človeško dostojanstvo. (Milošević Arnold in Postrak 2003, 146)

Rus (1990) opozarja na slabo plat programov pomoči.

Slaba stran selektivnih programov pomoči je, da njihovi uporabniki dobijo javni pečat revščine; uporaba selektivnih programov jih ne rešuje, ampak potiska v geto revščine. Slaba stran je tudi ta, da z dokazovanjem gmotnega stanja intenzivira kontrola državnih organov nad uporabniki. (Rus 1990, 205)

3.2 Revni zaposleni

Revščino in trg delovne sile in moč povežeta Haralambos in Holborn(1999).

Opozarjata, da je v Veliki Britaniji in ZDA znaten delež revnih zaposlenih, ki prejemajo plače, ki so tako nizke, da ne morejo zadovoljiti njihovih potreb. Nekateri sociologi in ekonomisti trdijo, da obstajata dva trga delovne sile. Na primarnem trgu delovne sile so delovna mesta, ki nudijo stabilno zaposlitev, možnost napredovanja, možnost izobraževanja in razmeroma visoke plače. Na sekundarnem trgu delovne sile so manj stabilna delovna mesta, malo možnosti napredovanja ali izobraževanja in nizke plače.

O revnih zaposlenih tudi razpravljajo Leskošek in drugi (2013).

Revščina je pojav, ki ga tradicionalno povezujemo z marginaliziranimi skupinami in nezaposlenostjo. Plačana zaposlitev naj bi zagotavljala pot iz revščine, vendar sedanje dogajanje kaže, da ni tako. Povečanje atipičnih in prekarnih zaposlitvenih oblik in povečanje polarizacije na zaposlitvenem trgu sta med zaposlenimi ustvarila nova tveganja revščine. (Leskošek in drugi 2013, xi)

Definiranje revščine zaposlenih je zahtevno, ker vključuje dve polji, ki sta bili prej nepovezani, in sicer delo in revščino. Dolga leta je bila revščina stigma ljudi brez plačane zaposlitve – v sedanjem besednjaku jih imenujejo »neaktivni«. Obstoj revnih zaposlenih kaže, da so prepričanja o tem, da je revščina posledica izogibanja zaposlitvi (torej osebnostnih značilnosti posameznikov), napačna in težišče postavi v strukturne pogoje družb, zaradi katerih se nekdo znajde v revščini. Pojem revni zaposleni ni sinonim za nizko plačane zaposlene, čeprav nizko plačani zaposleni lahko postanejo tudi revno zaposleni. Nizka plača lahko povzroča revščino takrat, ko gre za edinega zaposlenega v veččlanskem gospodinjstvu. Obstajata dve poti po katerih lahko delavci postanejo revni. Prva je, da delavec prejema revno plačo in revščine ne more obiti niti z dohodki gospodinjstva niti z uveljavljanjem denarnih socialnih pravic. Druga pot v revščino zaposlenih pa je, da ima delavec sam zase dovolj dohodka, vendar pade pod raven revščine zaradi razmer v gospodinjstvu. V tem primeru lahko struktura gospodinjstva pojasni pojav revščine. Pomemben dejavnik je obdobje zaposlenosti, od katerega je odvisna zadostnost razpoložljivega dohodka na letni ravni. Če področje razširimo na zaposljivo populacijo v delovni dobi, potem se v revno plačo lahko vključijo tudi denarne dajatve za brezposelnost. (Leskošek in drugi 2013, 1–3)

Evropski politiki verjamejo, da je izhod iz težav, povezanih z nezaposlenostjo, v ustvarjanju nizko plačanih zaposlitev in zaposlitev za nizko kvalificirane ljudi (Hans-JurgenAndres in HenningLohmann v Leskošek in dr. 2013). Nezaposlenost želijo odpraviti z izboljšanjem konkurenčnosti podjetij ter pogojem za razvoj delovnih mest, to pa dosejajo s poudarjanjem večje fleksibilnosti in deregulacijo evropskega trga dela. Vendar pa se s pojavom netipičnih in prekarnih

zaposlitvenih vzorcev generira nova revščina, ki učinkuje tudi na zaposlene. Revščina, ki se pojavlja v gospodinjstvih z zaposlenimi člani in pri zaposlenih posameznikih, je kompleksen pojav, ki ga moramo premisliti znotraj povezav med ekonomsko, zaposlitveno, socialno in fiskalno politiko, na ravni EU in na ravni regij. Pomembne poudarek politike EU v zadnjih letih je, da gospodarska rast sama po sebi ne zagotavlja večje blaginje celotnega prebivalstva, temveč lahko povzroča še večje družbene neenakosti, če država s posebnimi ukrepi ne poskrbi za pravično distribucijo.

Razloge v obsegu in pojavnosti revnih zaposlenih lahko pojasnujemo z dveh vidikov. Tako, da raziskujemo revščino in pri tem uporabljamo spremenljivke na ravni posameznika in ravni gospodinjstva. Lahko pa proučujemo, kako institucionalni okvir v neki državi vpliva na pojav revnih zaposlenih, pri tem pa upoštevamo predvsem dva vidika, in sicer značilnosti države blaginje in ureditev delovnih razmerij. (Leskošek in drugi 2013, xiii)

Življenjske situacije oseb, ki jih lahko štejemo med revne zaposlene, potrjujejo kompleksnost in vpliv različnih dejavnikov na pojav revnih zaposlenih. Njihov položaj namreč zaznamuje bodisi neugodna zaposlitvena ureditev, ki je največkrat prekarna, bodisi »neugodna družinska situacija«, torej razmere v gospodinjstvu, ki družini ne zagotavlja dohodka nad pragom tveganja revščine. V več primerih pa gre za kombinacijo dejavnikov na več ravneh, tako na omenjeni mikro ravni kot tudi na še pomembnejši sistemski ravni, ki vključuje pravni in institucionalni okvir delovanja države. V tem smislu se v naraščanju števila revnih zaposlenih kaže umik države iz regulacije trga in hkrati od zagotavljanja dostojnega preživetja. Ljudje so tako hkrati soočeni s turbulentnimi razmerami na trgu in odmikom države, na katero se več ne morejo upreti. Socialna država ni le skupek socialnih denarnih pravic, temveč pomembno vpliva na urejanje zasebnega življenja, in sicer tako, da zagotavlja otroško varstvo, da omogoča prenos skrbstvene vloge od žensk k institucijam, da omogoča dostop do stanovanj, izobrazbe in zdravja, in tudi s preprečevanjem prikrajšanja in diskriminacije. Ko se država odpove tem funkcijam, je več ljudi obremenjenih s preživitvenimi strategijami, ki jih morajo vedno znova ustvarjati, da lahko usklajujejo delovno in zasebno življenje (Leskošek in drugi 2013, 201–202).

O fenomenu prekarnega (prekernega) dela, kot neugodne zaposlitvene ureditve, razpravlja Gibanje za dostojno delo in socialno družbo (2016).

Prekernostje lahko posledica delovne aktivnosti, ki se večinoma ne opravlja v okviru delovnega razmerja, torej na podlagi sklenjene pogodbe o zaposlitvi, pri

čemer posameznik, ki opravlja delo, ni sam izbral takšnega načina dela (denimo zaradi izrazite poslovne konkurenčne prednosti na trgu, želje po samostojnem opravljanju dela brez razmerja podrejenosti). Prekerne oblike dela so lahko tudi tiste, kjer delavec delo opravlja na podlagi pogodbe o zaposlitvi, a je ta sklenjena za določen čas ali pa s krajšim delovnim časom od polnega. Delavec ima po pogodbi o zaposlitvi za določen čas vse pravice iz delovnega razmerja, vendar vseeno ostaja element negotovosti, saj bo delavec verjetno kmalu moral iskati novo delo. Obstajajo tudi primeri, ko delodajalec zaposli delavca po pogodbi o zaposlitvi za določen čas enega meseca.

Prekerno delo se velikokrat skriva tudi za pojmom fleksibilnega dela. Izraz fleksibilno delo je v takem primeru zavajajoč, saj je razlog njegovega opravljanja ekonomska prisila, kar pomeni, da delavec v danem položaju nima druge možnosti, da bi si zagotovil sredstva za preživetje.

Problematičnost prekernih oblik dela se kaže v tem, da prekerni delavci v večini primerov nimajo zagotovljene zadostnega plačila za preživetje, so brez pravic do plačanega dopusta in regresa, malice, povračila stroškov za prevoz in kar je bistveno, imajo šibko socialno varnost, saj ne dobijo plačanih prispevkov, v smislu, kot jih delodajalec mesečno plačuje delavcem, ki so pri njem v delovnem razmerju (prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zavarovanje za primer brezposelnosti ter prispevkov iz naslova starševskega varstva). Prekerno delo tako vodi v segmentacijo na trgu dela, kar pomeni ustvarjanje neutemeljenih razlik med vključenimi in izključenimi delavci.

V primeru, ko posameznik ni zaposlen po pogodbi o zaposlitvi, ampak dela na podlagi drugih pravnih oblik, ima lahko tako delo vse znake delovnega razmerja. V takem primeru ima delavec možnost, da uveljavlja obstoj delovnega razmerja na delovnem sodišču.

Prekerne oblike dela se včasih omenjajo kot dobre ali celo nujne za povečevanje konkurenčnosti. Pojmovanje konkurenčnosti kot zmanjševanje stroškov delovnega procesa s pomočjo prekernih oblik dela pa je nedopustno, saj ruši eno od pomembnih vlog dela, zagotavljanje socialne varnosti. Prekerne zaposlitve v resnici škodujejo pošteni konkurenci, saj pomenijo prednost pred delodajalci, ki ponujajo istovrstno blago oziroma storitev in zagotavljajo delavcem redno zaposlitev ter imajo s tem večje stroške dela zaradi plačevanja pripadajočih davkov in prispevkov.

Delavec, ki ga spremlja nenehna skrb, ali bo zaslužil dovolj za preživetje in v večini primerov veliko časa nameni tudi iskanju redne zaposlitve ali drugih virov zaslužka, se težje identificira s podjetjem oz. čuti pripadnost delodajalcu in sodelavcem, kar vpliva na odnose v podjetju in posledično na produktivnost.

Prekernost je lahko posledica delovne aktivnosti, ki se ne opravlja v okviru delovnega razmerja, torej na podlagi sklenjene pogodbe o zaposlitvi. Prekerne oblike dela so lahko tudi tiste, kjer delavec delo opravlja na podlagi pogodbe o zaposlitvi, a je ta sklenjena za določen čas ali pa s krajšim delovnim časom od polnega.

Včasih ima prekerno delo vse znake delovnega razmerja. V takem primeru ima delavec možnost, da uveljavlja obstoj delovnega razmerja na delovnem sodišču. (Gibanje za dostojno delo in socialno družbo 2016)

Leskošek in drugi (2013) opozarjajo na neugodnosti v povezavi s plačanim delom.

Plačano delo razumemo kot delo, ki temelji na pogodbenem razmerju, vendar danes vemo, da pogodba o zaposlitvi ne zagotavlja, da bodo ljudje plačo tudi dobili. Tako so ljudje zaposleni, a ne dobivajo plače; so zaposleni, a jim podjetja ne plačujejo prispevkov; so odsotni z dela zaradi bolezni ali poškodbe, a ne dobijo izplačil, ker jih prejema podjetje z blokiranim računom; so zaposleni, a z njimi trgujejo, jih posojajo, predstavljajo, da na koncu ne vedo, kdo bi jim moral dajati plačo. Še zlasti pomembna stranpot je siljenje delavcev v samozaposlitev, ki je postala vse bolj razširjena oblika dela in ne nadomešča samo rednih zaposlitev, temveč tudi fleksibilne. Država spodbuja prostovoljno pripravnništvo in sili mlade, da delajo brez plačila.

Na ta način se odgovornost za zaposlovanje prenaša na posameznike in gospodinjstva.

Ustvarjanje stranpoti je tako razširjeno, da postaja trg dela nepregleden, oblasti pa jih s svojim molkom pravzaprav podpirajo. Pomanjkljiva regulacija agencij za začasno zaposlovanje, nesposobnost države, da vpelje disciplino pri plačevanju prispevkov, in pomanjkanje vsakršne domišljije, ko gre za preprečevanje trgovine z delavci in delavkami, je le nekaj primerov, ki kažejo na skupno vprego kapitala in države, najpogosteje v imenu polne zaposlenosti in gospodarske rasti.

Države urejajo nepravilna družbena razmerja s programi in ukrepi, ne pa s spremembo strukturnih in sistemskih značilnosti, ki ustvarjajo krivice in poglobljajo neenakost. (Leskošek in drugi 2013, 202–203)

3.3 Nova revščina

Odkrivanje ti. nove revščine v vseh evropskih državah ter različne oblike krize države blaginje, so sprožile razmišljanja o (ne)ustreznosti in (ne)uspešnosti obstoječih socialno-blaginjskih rešitev. V socialnih politikah vseh sodobnih držav

se prepletajo elementi zavarovalnega tipa socialne politike z elementi blaginjskega tipa: dejansko so socialne politike večine držav v svojem jedru ves čas tesno povezane na zaposlenost oz. trg delovne sile. Različni tipi držav blaginje na krizo reagirajo različno: nazadovanje v blaginjskih programih je očitno bolj kot od dejansko porabljenih sredstev odvisno od koalicij, na katerih temeljijo posamezne države in s katerimi se legitimizirajo. Ob tem se kaže splošen trend opuščanja univerzalnih programov v prid selektivnih in pogojevalnih. (Trbanc 1992, 94)

Trebanc (1992) opozarja, da je revščina koncentrirana predvsem med tistimi, ki so dlje časa izločeni s trga delovne sile, in med tistimi, ki na trgu delovne sile participirajo v delnih in netrajnih zaposlitvah. Gre predvsem za ljudi, ki nimajo rednih dohodkov iz delovnih razmerij ter so bolj ali manj odvisno od dohodkov in storitev, ki jih distribuira država. Socialni položaj posameznikov v sodobnih družbah je pretežno določen z njihovim delovnim položajem in tudi socialna mobilnost je večinoma vezana na poklicno oz. karierno mobilnost na trgu delovne sile. Nekaj časa se je sicer zdelo, da postaja trg delovne sile zaradi velike redistribucijske vloge države vse bolj marginalen mehanizem, zdaj pa je povsem očitno, da ni tako. Odkrivanje nove revščine v zahodnoevropskih državah sproža po eni strani razprave o neuspešnosti in neustreznosti tamkajšnjih socialnih politik, po drugi strani pa razprave o vlogi in pomeni trga delovne sile pri organizaciji in financiranju socialnih programov.

V zadevi reguliranjem revščine Rus (1990) navaja, da spremenljiva narava revščine zahteva fleksibilno in inventivno reguliranje; pri tem je še posebej pomembno, da ne zabredemo v iluzijo o tem, da lahko z radikalnimi strukturnimi spremembami družbenega reda enkrat za vselej odpravimo ta problem. Revščina je vse manj strukturno in vse bolj kulturno determinirana; razumljivo je tedaj, da revolucionarne spremembe sodobnih družbenih struktur ne morejo pripomoči k občutnemu zmanjšanju revščine. Naraščajoče siromaštvo v vzhodnoevropskih državah to tezo jasno potrjuje.

Ker je socialna dezintegracija eden od glavnih virov nove revščine, je razumljivo, da se večina razmišljanj o reguliranju revščine v sodobnih družbah ukvarja s socialnimi programi, ki so namenjeni družini.

Rus (1990) opozarja, da mednarodne organizacije poskušajo najti stično točko med levimi in desnimi koncepti regulacije nove revščine in oblikovati programe, ki bi bili sprejemljivi za vse politične grupacije. Omenja ILO (International Labor Organization), ki predlaga, da naj bi vse države uveljavile nacionalne minimume za osebne dohodke, ki bi jih prilagajale svojim razmeram vsako leto. Poleg standardov za minimalne dohodke naj bi vse države izoblikovale tudi standarde za izobraževanje, zdravstvo, delovne razmere, stanovanja, zaposlovanje itd. Te standarde naj bi ponovno določale vsakih pet

let. V skladu s tako postavljenimi minimalnimi standardi dohodkov in drugih storitev bi morale vse države članice ILO zagotoviti vsem svojim prebivalcem ustrezna sredstva; tako posamezne skupine ne bi zdrsnile pod omenjene minimalne standarde. Revni imajo namreč pravico do ustrezne ravni kvalitete življenja, ki jim omogoča polnovredno udeležbo v družbenem življenju.

3.4 Socialna izključenost

Leskošek (2010) poudari, da pomena pojmov revščina in socialna izključenost nista identična, se pa prekrivata. Socialna izključenost ne vodi nujno v revščino, revščina pa praviloma v socialno izključenost. Ta se nanaša na izključenost iz udeležbe, ki je kompleksen pojav, ker gre za različne vzroke za izključenost, različno dinamiko izključevanja, različne učinke in ravni izključevanja.

Pojem družbene izključenosti se je pojavil ob koncu 70. let in je označeval skupine ljudi, ki so padle skozi sito socialne zaščite. Pozneje se je koncept razširil še na druge skupine, ki so izključene iz udeležbe na vseh ravneh države in družbe. Na ravni EU so koncept začeli uporabljati na začetku 90. let, ker je dovolj širok, da je uporaben za skupine različnih političnih prepričanj in dovoljuje različne ravni delovanja (od prepoznavanja tega, da se izključenosti kopičijo, do usmeritve na različne ti. ranljive skupine). (Leskošek 2010, 14)

Leskošek (2010) opozarja, da se v Slovenijo opaža več družbenih skupin, ki bi jih lahko uvrstili med družbeno izključene: stari z nizko pokojnino, predvsem samske starejše ženske, mladi pred vključitvijo na trg dela, brezposelni, najemniki (profitnih in neprofitnih stanovanj), samski moški srednjih let, samske ženske z enim ali več otroki, brezdomci in ljudje brez urejenih dokumentov, etnične skupine, ekonomski migranti, hendikepirani, istospolno umerjeni.

Nekatere od teh skupin so izključene zaradi pomanjkanja materialnih virov, ki vplivajo na njihov družbeni status, druge pa zato, ker so diskriminirane in dehumanizirane ter so za to »na voljo« za poniževanje, izključevanje, izkoriščanje. Izključenost vpliva na manjšo udeležbo ali neudeležbo v družbi, to pa povzroča demokratični primanjkljaj, ki je za države škodljiv, ker zmanjšuje raven kohezivnosti.

Škerjanc (2006) navaja, da uveljavljanje osebnih, državljanskih in socialnih pravic je tako v preteklosti kot v današnjem času generiralo samoorganiziranje in politično delovanje civilnih pobud.

Med temi so zlasti družbene skupine, ki jih kratenje pravic neposredno zadeva, ter posamezniki in skupine, ki se z njimi solidarizirajo. Med najvidnejšimi so gibanja

za emancipacijo rasne enakopravnosti, za pravice žensk, otrok, mladostnikov, narodnostnih manjšin, za pravico do izražanja spolne usmerjenosti, za pravice ljudi s telesnimi ali intelektualnimi poškodbami in mnoge druge. Gibanja so prispevala raziskave, ki pojasnjujejo vzroke družbenega izključevanja in diskriminiranosti ter odpirajo socialne razsežnosti teh posledic v vsakdanjem življenju.

Oblikovali so teorijo družbenega izključevanja (Morris, Oliver, Finkelstein, Briesden v Škerjanec 2006, 10). Ta teorija umešča vzroke za socialno izključenost v način materialne proizvodnje in v organiziranost zahodne družbe, ki je prezrla potrebe svojih članov in skupin. Zato so izpostavljeni različnim oblikam družbenega zatiranja, kratene so jim temeljne človekove pravice in svoboščine. Zahtevajo dostop do dobrin, ki so namenjene vsem v družbi. Nič več kot to, kar je namenjeno vsem članom družbe ali skupnosti. Zavzemajo se za to, da bi se odgovorni pri načrtovanju ukrepov, storitev in pri sprejemanju zakonodaj odvrnili od merjenja in izpostavljanja posameznikovih (ne)sposobnosti in namesto tega pozornost usmerili v odstranjevanje ovir, ki ljudem preprečujejo polno življenje v skupnosti. (Škerjanec 2006, 10)

4 SOCIALNA POLITIKA IN SOCIALNO DELO

4.1 Socialna politika in socialno delo

V tem poglavju bom najprej opravila kratek zgodovinski pregled nastanka in razvoja socialne politike in socialnega dela.

»Od konca 16. do 19. stoletja so se postopoma oblikovali na državnem nivoju zasnovanosti, vendar lokalno organizirani in izvajani sistemi socialne skrbi za revne. Njihov cilj je bil omiliti neznosno revščino in zdravega reveža pripeljati na trg delovne sile, kjer ga v skladu z njegovim delovnim prispevkom čaka ekonomska prosperiteta.« (Kolarič 1990, 55)

»Ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja so se tem sistemom pridružili sistemi socialnega zavarovanja, ki so bili namenjeni kategoriji mestnih industrijskih delavcev. Tako so delavci imeli zagotovljen dohodek v izjemnih situacijah bolezni, invalidnosti, starosti in brezposelnosti. Sistemi socialnega zavarovanja so predstavljali obvezne prispevke delavcev in njihovo solidarnostno redistribucijo znotraj skupine.« (Kolarič 1990, 56)

»V obdobju med 1885 in 1915 so vse zahodnoevropske države uvedle vsaj enega od štirih socialno-zavarovalnih sistemov. Vendar pa posamezne države niso uvedle posameznih sistemov ob istem času, niti niso uvedle istih tipov socialno zavarovalnih sistemov.« (Kolarič 1990, 98)

»V zahodni Evropi lahko razlikujemo med tremi tipi socialno-zavarovalnih sistemov: subvencionirano prostovoljno zavarovanje, obligatorno zavarovanje in nacionalno/splošno zavarovanje.« (Kolarič 1990, 99)

»Krog zavarovancev se je postopoma širil v vseh državah. Sprva so ti sistemi zajemali le industrijske delavce; kasneje se je socialno zavarovanje kontinuirano širilo skozi socialno strukturo od spodaj navzgor in zajemalo zmeraj širše skupine prebivalstva. Po drugi svetovni vojni se ti sistemi širijo tudi na skupine nezaposlenega prebivalstva.« (Kolarič 1990, 99)

Kolarič poudarja (1990), da širjenje kroga zavarovancev in »velikodušnost« storitev in nadomestil brez prave kontrole, so pripeljali do naraščanja stroškov za socialno-zavarovalne sisteme.

»S postopnim nadomeščanjem prostovoljnih z obligatornimi sistemi so države prevzemale nase vedno večji delež odgovornosti. V vseh državah so sistemi financirani skozi kombinacijo prispevkov zavarovancev, delodajalcev in države. Vendar pa med državami obstajajo razlike v tem, kakšno breme financiranja nosi kateri od akterjev.« (Kolarič 1990, 101)

»Izoblikovanje sistemov socialnega zavarovanja je omogočilo lokalno organiziranim sistemom socialnega skrbstva transformacijo v sisteme k posamezniku orientiranih socialnih služb. Dobrine in storitve, ki jih producirajo te službe, so namenjene zadovoljevanju potreb posameznikov, vendar ne kot pripadnikov določene socialne kategorije, temveč posameznikov kot državljanov.« (Kolarič 1990, 56–57)

Tako so v 20. stoletju »socialne pravice kot pravice do polnega deleža v družbeni dediščini in do civiliziranega življenja v skladu s standardi, ki veljajo v družbi, uveljavile kot sestavina državljanskega statusa«. (Kolarič 1990, 58–59)

»Na eni strani gre za zagotovitev na prostor vezane ponudbe dobrin (stanovanja, parki, športna, šolska, zdravstvena itn. infrastruktura) in storitev (izobraževalne, zdravstvene, rehabilitacijske, svetovalne itn.), ki so državljanom na razpolago v njihovem ožjem oziroma širšem bivalnem okolju.« (Kolarič 1990, 60)

O razvoju blaginjskega sistema v Sloveniji kot samostojni državi sem že pisala v poglavju 2.4.

Povzetek nastanka in izvira socialnega dela povzemam po Flakerju (2012).

»Čeprav je jasno, da se je socialno delo kot poklic in stroka pojavilo na prehodu iz 19. v 20. stoletje, na prvi pogled ni čisto jasno, iz česa je nastalo. Očitno je, da so ga ustvarili iz podlage pomoči, solidarnosti, skrbi za nemočne in revne, porazdelitve nakopičenega bogastva – na temelju dolge in prezrte zgodovine pomoči med ljudmi.« (Flaker 2012, 48)

»V liniji dobrodelnost, človekoljubje, solidarnost je prav zadnja formacija značilna za socialno delo.« (Flaker 2012, 50)

»Vsaj do nastanka socialne države je bilo socialno delo minoren poklic. Ne samo, da so ga opravljale večinoma ženske, prav tako ni imel lastnega teritorija, posebnega templja; ta bi zagotavljal socialnemu delu njegov jezik in pravila, ki ne veljajo nikjer drugje – nima svoje lastne ezoterike, ničesar, česar bi se bilo treba naučiti, ko stopimo v skupen prostor.« (Flaker 2012, 55)

»Do druge svetovne vojne je bilo socialno delo obrobna stroka in gotovo ne še znanost. Bilo je orodje in dodatek drugih strok in institucij. Šele po drugi svetovni vojni je socialno delo dobilo svoj institucionalni tempelj – socialno državo.« (Flaker 2012, 56)

»Socialno delo postane je osnovna in temeljna stroka v sistemu socialnega varstva, socialno varstvo pa usmerjevalni in korektivni sistem socialne države. Medtem ko je socialna država sredstvo legitimizacije družbenega reda in vzdrževalec soglasja, so socialni delavci in delavke funkcionarji v soglasju.« (Flaker 2012, 57)

»V 50. in 60. letih, ko je zahodna družba postala družba izobilja, je nastalo mladoletniško prestopništvo. Socialno delo je postalo vodilna stroka in znanost v pridobivanju znanja o »družbi uličnega vogala«, o mladinskih subkulturah; razvilo je ulično socialno delo, in tako postalo – ne zgolj pasiven – spremljevalec upora mladih ljudi.« (Flaker 2012, 58)

»Od 70. let je socialno delo postalo angažirano v množici projektov, vpleteno je bilo tudi v nova družbena gibanja (feministična, gejevska gibanja, gibanja na področju duševnega zdravja oziroma antipsihiatrija, hendikepa, gibanja seksualnih delavk itn.). Koncepti v socialnem delu se ne bi mogli razviti, če ne bi bilo sočasne ali poprejšnje akcije. To pomeni, da si je socialno delo prilastilo raziskovalne metode in tehnike in jih razvilo: akcijsko raziskovanje, narativne metode, zemljevidi itn. Teh socialne delavke in delavci niso uporabljali samo v raziskovanju, temveč tudi pri reorganizaciji služb in preoblikovanju dajatev, a tudi v direktnem delu z uporabniki.« (Flaker 2012, 59–60)

Vzroke za dolgotrajen proces socialnega dela, ki je vodil od praktične stroke do znanstvene discipline, iščeta Zaviršek in Leskošek (2007).

Vzrok vidita v ambivalentni položaj politike do socialnega dela v obdobju socializma.

Socialno delo je veljalo za izginjajoči poklic, tako rekoč poklic v tranziciji, ki ga posamezniki in družba kmalu več ne bodo potrebovali. Socialno delo naj bi zamenjala dobra dela in univerzalne socialne varnosti. Nova država je po eni strani nujno potrebovala strokovnjake in strokovnjakinje za delo na socialnem področju, po drugi strani pa si je želela, da bi jih ne bi bilo, saj naj bi projekt socializem in država kot veliki oče poskrbel za vse. Kljub vsemu pa je bilo treba v novem blaginjskem režimu zagotoviti podporo in pomoč ljudem, ki so to potrebovali, pa tudi razviti metode in tehnike, ki bi omejile ti. patološke pojave, kot sta bila v 50. letih označena npr. pijančevanje in spolno delo (prostitucija). Profesionalizacija in poznejša znanost socialnega dela v Sloveniji je imela povsem drugačno ali celo nasprotno pot od razvoja socialnega dela po zahodnih državah. Tam so šole nastale v prvih desetletjih 20. stoletja, ustanovijo jih praviloma premožnejše intelektualke in izobraženke višjih slojev. (Zaviršek in Leskošek 2006, 7)

V dvajsetem stoletju se je socialno profesionaliziralo in danes je proces profesionalizacije zaključen po vseh kriterijih za oceno profesionalnosti.

Glede kriterijev za oceno profesionalnosti Milošević Arnold in Poštrak (2006) ugotavljata, da večina teoretikov postavlja podobne elemente, od katerih so trije temeljni: teoretična zasnovanost, profesionalna etika in družbeno priznanje. Dodajata še avtoriteto socialnih delavcev in aktivnost profesionalnih društev.

V socialnem delu se je uveljavilo devet glavnih *teoretičnih modelov*: psihodinamski modeli, krizna intervencija in na nalogo usmerjeni modeli, sistemske-ekološki model, socialno-psihološko-komunikacijski modeli, humanistično-eksistencialistični modeli, kognitivno-behavioristični model, radikalni in feministični modeli, antidiskriminacijsko socialno delo in perspektiva moči in zagovorništvo.

V *Kodeksu etike socialnih delavk in delavcev Slovenije* se zrcalijo vsi vidiki predmeta socialnega dela, saj usmerjajo socialne delavce v pomoč posameznikom, skupinam in skupnostim pri integraciji v socialno okolje, v razvijanje samopomoči, prostovoljnega dela in tudi v aktivnosti na področju oblikovanja socialne politike in socialne zakonodaje.

»Družbeno priznanje socialnega dela se je zgodilo, ko je socialno delo razvilo vse svoje temeljne elemente: teoretična izhodišča, vrednota in profesionalno etiko ter za opredelitev spretnosti za opravljanje predvidenih nalog.« (Milošević Arnold in Poštrak 2003, 82)

V Sloveniji se družbeno priznanje socialnega dela, kot navajata Arnold in Poštrak (2003), kaže predvsem kot določitev kompetenc v smislu z zakonom opredeljenih nalog, ki jih

opravlja socialno delo, ki s tem dobijo javno pooblastilo za zastopanje javnega interesa države na nekem področju. Kompetence za določene naloge so hkrati tudi vir formalne avtoritete socialnih delavcev. Urejanje statusa strokovnjakov pa je pri nas deloma v pristojnosti Socialne zbornice Slovenije (licence).

Ko govorimo o odnosu med socialno politiko in socialnim delom, povzemam Rodeta, ki navaja, »da je socialna politika odgovor družbe na probleme, ki nastajajo z razvojem tržne ekonomije, spreminjanjem delovne sile v blago, njeno komodifikacijo, urbanizacijo in z razvoje drugih procesov v moderni družbi, socialno delo pa je bolj usmerjeno na področje individualnih težav in stisk, ki izhajajo iz teh procesov«. (Rode 2005, 56)

O vplivanju reform na socialno delo razpravljata Milošević Arnold in Poštrak (2003).

Dualizem, pomoč posamezniku ali najbolj ogroženim skupinam prebivalstva po eni strani in reformna prizadevanja, katerih plod je večja socialna blaginja, po drugi, je stalno prisoten v socialnem delu. V jedru se namreč skriva vprašanje, ali pomagati posamezniku, se osredotočiti na mikro raven in s tem zlagoma, nekoč v prihodnosti odpraviti vse socialne težave vseh posameznikov, ali se posvetiti spreminjanju družbe, torej makro ravni in z reformami in/ali revolucijami ustvariti čim bolj popolno in čim bolj pravično družbo, v kateri postopoma ne bi bilo več socialnih težav. (Milošević Arnold in Poštrak 2003, 9)

4.2 Sodobno socialno delo v Sloveniji

Kot navaja Flaker (2012, 63), »socialno delo je potrebno tam kjer je nujna sprememba, kjer je stiska tako velika, da se ljudje z njo več ne morejo spopadati, tam, kjer se že dogaja sprememba in je potrebna podpora, da ljudje bolje zvožijo, tam, kjer se je sprememba že zgodila in se morajo naučiti živeti z njo, ali tam, kjer je velika možnost, da se sprememba zgodi in da se bomo morali nanjo pripraviti; ali jo onemogočiti, če se bojimo, da bo slaba«.

Ker je socialno delo pomoč posamezniku, Howe (2003) poudarja, da je potrebno vedeti, kako posameznik doživlja to pomoč. Namreč percepcija uporabnika storitve je sestavni del prakse socialnega dela. Pomembno je, kako se ljudje počutijo, kako razumejo, kaj se dogaja. Le tako je socialno delo odgovorno in učinkovito.

Malo verjetno je, da bi nas v praksi socialnega dela vodila le ena teorija in da bi bila uspešna v vseh situacija.

Paradigmatski prelomi v družboslovju v drugi polovici dvajsetega stoletja opredeljujejo tudi sodobne koncepte socialnega dela. Nekateri temu rečejo postmoderna paradigma socialnega dela (prim. Čačinovič Vogrinčič

2005: 11 in drugod) Vendar ti procesi niso enoviti ali homogeni. V okviru konceptov sodobnega socialnega dela lahko razberemo medsebojno učinkovanje več paradigem. Če se opremo na eno od možnih členitev dogajanja znotraj teorije socialnega dela, torej na koncept Davida Howea (1987: 47- 51), prim. Milošević Arnold, Poštrak 2003: 128 -148, Flaker 2012: 104), bi lahko govorili o radikalnih humanistih, radikalnih strukturalistih, interpretativistih in funkcionalistih (Howe 1987: 49). Iz tega Howe izpelje naslednjo taksonomijo teorij socialnega dela: funkcionalisti so utrjevalci, interpretativisti so iskalci pomena, radikalni humanisti so prebujevalci zavesti, radikalni strukturalisti pa so revolucionarji (ibid.). Na podlagi Howeove taksonomije teorij socialnega dela smo razvili koncept modelov socialnega dela (prim. Milošević Arnold, Poštrak 2003: 128–148). Na funkcionalistična izhodišča se opira t. i. tradicionalni model socialnega dela, na predpostavke radikalnih humanistov in radikalnih strukturalistov se naslanjata reformistični in radikalni model socialnega dela, na interpretativne pristope, predvsem na fenomenologijo (prim. Poštrak 2001, 2002, 2011a) se veže socialno konstruktivistični model socialnega dela, sistemsko ekološki model socialnega dela pa je vezan na sistemske teorije v družboslovju (Dragoš 1994). Predvsem se ta model opira na uporabo sistemske teorije pri delu z družino (prim. Čačinovič Vogrinčič 1996). Tako imenovana postmoderna paradigma socialnega dela torej vsebuje ali se opira pravzaprav na dve paradigmi, fenomenološko s konstruktivizmom (Berger, Luckmann 1989) in sistemsko paradigmo s sistemsko teorijo. (Poštrak 2015, 5)

Healy (2005, 103) našteje naslednje teorije za socialno delo v praksi: »reševanje problema, sistemski pristopi, antiopresivna praksa in postmoderna praksa«.

Evalvacijo teorij v vsakdanjem kontekstu pa lahko po Healy izvedemo na tri različne načine: »z dokazovanjem (evidence based), kritično refleksijo (critical reflection) in praktičnim oblikovanjem teorije (practising reflexivity)« (Healy 2005, 102)

Socialno delo v praksi uporablja strokovni jezik in koncepte socialnega dela, kot so: koncept delovnega odnosa, koncept sodelovanja, koncept soustvarjanja pomoči (Čačinovič Vogrinčič) in koncepti postmodernizma, kot so: diskurz, subjektivnost, moč in dekonstrukcija (Healy).

Čačinovič Vogrinčič (2010) našteje koncepte za socialnodelovno ravnanje v jeziku socialnega dela, s sklicevanjem na Madsena, Hoffmana in Saleebeya: delovni odnos vzpostavi in ohranja proces pomoči, ki ga definiramo kot soustvarjanje zelenih izidov med socialnim delavcem, ki je spoštljiv in odgovoren zaveznik in človekom, ki je prišel po pomoč, ekspertom iz izkušenj. Etika udeležnosti definira procese moči pomoči kot filigransko tkanje, v katerega prispevajo vsi udeleženi v rešitvi tako, da dopuščajo

možnosti za pogovor, da soustvarjajo nove dobre rešitve. Perspektiva moči zavezuje predvsem k raziskovanju in kreptivi virov iz izvernih delovnih projektov pomoči, ki nastajajo v delovnem odnosu.

»Postmodernizem prinaša novo pojmovanje koncepta socialnega dela. Postmoderni koncepti v praksi socialnega dela so prinesli in izostrili pomen pogovora, govora, jezika, pomen odprtega prostora, kjer sta socialni delavec in uporabnik sogovornika in soustvarjalca. V osredje se postavlja značilnost odnosa in procesa med udeleženi v procesu pomoči.« (Čačinovič Vogrinčič 2000, 81)

Na pomen pogovora in govora opozarja tudi Healy (2005), ki navaja, da je narativna terapija postmoderni praktični pristop v socialnem delu. Loči tri principe:

- fokusiranje na pripovedi, ki oblikujejo uporabnikovo življenje,
- ločiti osebo od problema in
- rekonstruiranje glavne zgodbe o sebi, na zgodbo o preživetju, pogumu, odgovornosti in aktivnemu odporu.

Healy zagovarja, da je glavni prispevek postmodernistične perspektive, da razločimo, da strokovnjaki ali uporabniki nismo nosilci resnice in da moramo v svoje delo vnesti tri koncepte postmodernih teorij: »diskurz, subjektivnost in dekonstrukcijo« (Healy 2005, 199–205).

- Diskurz

Healy razpravlja o diskurzu, ki daje pomen uporabi jezika.

Preko jezika se konstruirajo znanost, resnica, zavedanje sebe in socialni odnosi. Skozi jezik razumemo realnost in ukrepamo zoper njo. S postmoderne perspektive besede niso le sredstva; resnično konstruirajo stvari, socialni delavci jih uporabljamo v praksi, kot na primer: zloraba otroka, staranje, nasilje v družini. Diskurz oblikuje uporabnikove izkušnje in odziv socialnih delavcev nanje. Diskurzi niso fiksni (to pomeni, da so njihovi pomeni relativni, glede na situacijo in interpretacijo ter položaj subjekta), lahko učinkujejo na različne načine za različne namene v različnih časih. S postmodernistične perspektive diskurzi oblikujejo naše razumevanje pravic, dolžnosti, izkušenj in odnosov med uporabniki in socialnimi delavci. Več kot to, socialne ustanove in socialni servisi morajo opozarjati na pomen diskurza. (Healy 2005, 199–200)

- Subjektivnost

Postmoderni teoretiki uporabljajo izraz subjektivnost raje kot izraz identiteta, ko nas opozarjajo na občutek za sebe. Zavračajo razlago, da so identitete fiksne in edinstvene; namesto tega vztrajajo, da je naša identiteta izoblikovana preko diskurza in variira od konteksta do konteksta. Tako imajo tudi uporabniki različne identitete, npr. mladostniški prestopnik je lahko tudi žrtev zlorabe v otroštvu. (Healy 2005, 199–200)

- Moč

Foucault (Foucault v Healy 2004) predlaga, naj pozornost od »kdo poseduje moč« preusmerimo na to, kako je moč uporabljena v določenih socialnih relacijah in do določenih ljudi. Spoznanje, da je moč pridobljena, nam omogoča razumeti, da lahko tudi revne skupine pridobijo moč. V nasprotju, da je moč nekaj kar zatira in prisiljuje, Foucault opozarja, naj raje prepoznamo učinkovitost moči. Trdi, da se ljudje ukлонimo pred močjo, ker nekaj dobimo od podreditve; z drugimi besedami, osredotočenje na to, da je moč zatirajoča, ignorira pozitivne dimenzije moči. Foucault nas tudi nagovarja, naj moč analiziramo od spodaj navzgor – od lokalnega proti strukturalnemu. Fokus na makro procese moči ne omogoča razumevanja mikro politike moči v lokalnem kontekstu. Post teoretiki dajo pomen mikro kontekstu prakse socialnega dela, kot na primer statusom in ne efektu makro struktur, kot npr. kapitalizmu ali patriarhatu. To omogoča, da prepoznamo kompleksno mrežo odnosov moči, katere del so ponudniki socialnih storitev in uporabniki. Moč je vodilna skrb postmodernističnih teoretikov, posebno Foucaulta in feminističnih poststrukturalnih avtoric kot sta Cixous in Kristeva (Healy 1999). Foucault eksplicitno zavrača razlago, da je moč v posesti skupine posameznikov, kot na primer vladajočega razreda, ki deluje proti drugim. Kritični poststrukturalni teoretiki trdijo, da je moč vedno prisotna in produktivna v socialnih relacijah. Dalje, poststrukturalisti trdijo, da je moč produkt diskurzov in ni vezana na identitete, npr. kot so »moški«, »strokovnjaki«. Zanima jih, kako diskurz deluje na konstruiranje identitete, znanja in moči, znotraj specifičnega konteksta. Foucaultov pristop do moči temelji na treh aksiomih: moč je pridobljena, moč ni v osnovi represivna ampak produktivna in moč prihaja od spodaj navzgor. (Healy 2005, 202–204)

- Dekonstrukcija

Dekonstrukcija je pojem, ki ga uporabljajo postmodernisti in je povezana z deli francoskega teoretika Jacquesa Derride (Derrida v Healy 2004). Dekonstrukcija razloži procese identifikacije in pomena nasprotij, preko katerih diskurzi konstruirajo znanje, identitete in druge sociološke fenomene. Nekaj nasprotij iz diskurza socialnega dela:

- *normalno/nenormalno,*
- *resnično/neresnično,*
- *moč/nemoč,*
- *srednji razred/delavski razred,*
- *moški/ženska,*
- *ekspert/laik,*
- *delazmožen/invalid. (Healy 2005, 204–205)*

Healy navaja, da Derrida kritizira nasprotja, ker ustvarjajo hierarhijo in prikrivajo razlike med obema nasprotjema. Na primer oseba iz srednjega razreda je lahko določeno obdobje pripadnica delavskega razreda in tudi znotraj kategorije srednjega razreda obstajajo variacije. Dekonstrukcija razbija dualizem, da pokaže razpon znotraj pozicij in tudi preko entitet. Na primer zagovorniki invalidnih oseb raje uporabljajo izraz »drugače zmožen«, ker izraz »invaliden« pomeni le primanjkljaj zmožnosti. Z dekonstruktivnega vidika se pa tudi vprašamo, kaj izraz »drugače zmožen« skriva v sebi.

O pomenu jezika in zgodbe v socialnem delu tudi razpravlja Fook. »Iz vidika postmoderne perspektive na vsako doživljanje gledamo kot na »zgodbo«, ki jo pripovedovalec predstavi iz lastne perspektive, ki se lahko skozi čas in zaradi okolja, spreminja.« (Fook 2002, 42)

O postmodernizmu razpravljata tudi Haralambos in Holborn. »Sociološke teorije postmodernizma soglašajo, da se v nekaterih sodobnih družbah začenjajo in že potekajo spremembe. Značilnost modernega mišljenja je bilo prepričanje v napredek in vera v znanost. V postmodernizmu pa ljudje več ne verjamejo v neizogibnost napredka, v moč znanosti, da reši vse probleme, v popolnost človeštva ali v zmožnost vodenja družb na racionalen način.« (Haralambos in Holborn 1995, 914–195)

Ena izmed teorij, ki je vplivala na razvoj konceptov socialnega dela, je sistemska teorija, katere zagovornik je Lüssi (1990).

Ker je socialna stvarnost v strukturalnem in dinamičnem pogledu sistemsko organizirana, Lüssi (1990) socialno delo izenačuje s pojmom socialno svetovanje.

Socialno svetovanje pomeni absolutno socialno delo pri reševanju socialnih problemov.

S pojmom »nauk o socialnem delu« razumemo praktično teorijo poklica, ki socialnem delavcu pojasnjuje, kaj je njegova poklicna naloga, s kakšnimi sredstvi razpolaga in iz česa sestoji metodika socialnega dela. Pravi nauk o socialnem delu ima tri značilnosti. Prvič, usmerjen je k praksi – izhaja iz praktičnih poklicnih izkušenj in je namenjen osvetljevanju in določanju realne prakse socialnega dela.

Drugič, je specifičen za socialno delo; socialno delo pojmuje iz samega sebe in se s tem izogne usodnim poklicnim nespornostim, ki nastajajo tam, kjer se teorija socialnega dela utemeljuje na konceptih, ki ne izhajajo iz socialnega dela (na primer terapevtski, pedagoški, sociološki). In tretjič, je koncentriran na nauk; določa osrednje socialnega dela in daje s tem lastno osrednjo teorijo socialnega dela; obilica potencialnega, za socialno delo tipično, in se stopita v strokovno koherentno, sistemsko celoto. (Lüssi 1990, 81)

Lüssi razlikuje naslednja metodična načela v socialnem delu: »konceptualna načela, načela ravnanja in načela sprejemanja«.

Konceptualna načela se nanašajo na konceptualno strukturiranje reševanja socialnega problema, na katerega kot socialni delavci mislimo in h kateremu težimo. Ob tem načela ravnanja opisujejo, kako ravna socialni delavec v odnosu do oseb, ki so za problem relevantne in kaj stori, da bi se rešitev problema uresničila. Načela sprejemanja končno prinesejo predstavo o tem, kako se socialni delavec nauči sprejemanja pri problemsko relevantnih ljudi, posebno pri udeleženi v problemu. V sistemsko definirani praksi socialnega dela, Lüssi poveže metodične principe ravnanja in sistemske principe ravnanja v osem načel: načelo vsestranske koristnosti, načelo interpozicije, načelo komunikacije, načelo instrumentalne definicije problema, socialno-ekološko načelo, načelo pogajanja, načelo sodelovanja in načelo odpiranja problema. (Lüssi 1990, 87)

Dejavni spekter socialnega dela po Lüssiju (1990) obsega naslednje načine ravnanja:

- svetovanje: z udeležencem v problemu se socialni delavec dogovarja o problemu in njegovem reševanju;
- pogajanje: socialni delavec je v stiku z dvema ali več udeleženci problema in se z njimi o problemu pogaja, o njegovih socialnih okoliščinah;
- interveniranje: socialni delavec se vključi v problemsko situacijo proti volji enega (ali več) udeležencev v problemu, da bi varoval človeka;
- zastopanje: v kakih pravnih situacijah socialni delavec nastopa namesto koga izmed udeležencev problema nasproti drugim osebam;
- preskrbovanje: socialni delavec nekemu izmed udeležencev problema priskrbi, denar, kako stvar, izobraževanje, delo ali kako storitev;
- oskrbovanje: socialni delavec stoji ob strani kaki osebi pri vsakdanjem premagovanju življenjskih zadev, tako da zanjo opravlja finančne ter druge zadeve, ki se tičejo njene materialne eksistence, da zanjo sprejema odločitve, ji nudi manjše usluge pomoči, pazi na to, kako ji gre, vzdržuje stik in ji je v oporo v osebnih stvareh.

Komponente okvira sodobne prakse socialnega dela po Healy (2005) so kreativna uporaba teorije, njeno preoblikovanje, naše izkušnje, spretnosti in znanje.

»Praksa določa znanje za ravnanje in razloži, kako naj postopamo s posamezniki, skupinami, družinami in skupnostjo. Znanje proizvaja resnico, razumevanje odreja način pogleda na realnost.« (Chamon in drugi 199, 57)

5 CENTER ZA SOCIALNO DELO

5.1 Socialno varstveni zavod

Centri za socialno delo so socialno varstveni zavodi, ki so s svojim delovanjem najtesneje vezani na socialno politiko. Lahko bi celo trdila, da brez ustrezne socialne politike ni ustreznih centrov za socialno delo. Socialna politika je namreč od države usmerjeno reguliranje socialnega področja (položaj človeka in družbenih skupin, odnos do človeka in njegove kvalitete življenja...), ki ga uresničuje preko vrste področij in ustanov. (Leskošek 1994, 86)

V skladu s statuti imajo centri za socialno delo (dalje centri) po odloku Vlade Republike Slovenije status javnega zavoda. Ustanovitelj centrov je Republika Slovenija, ustanoviteljske pravice in obveznosti pa izvršuje Vlada Republike Slovenije.

Statut Centra za socialno delo Ljubljana-Šiška (1994) zastopa in predstavlja direktor/ica, ki organizira in vodi strokovno delo in poslovanje centra ter je odgovoren/a za zakonitost dela centra. Direktor/ica lahko prenese posamično ali splošno pooblastilo na posameznega delavca s posebnimi pooblastili in odgovornostmi. V obeh primerih se v pooblastilu določi vsebina in obseg pooblastila.

Sredstva za izvajanje dejavnosti centra pridobiva zavod iz proračuna Republike Slovenije in proračuna občin, za storitve in namene določene z zakonom, lahko pa jih pridobiva tudi s plačili za storitve, s prispevki organizacij, donatorjev in iz drugih virov.

V skladu s statutom center opravlja strokovna in administrativna dela v povezavi s socialno varstveno dejavnostjo, ki obsega:

- izvrševanje javnih pooblastil in nalog po pozitivni zakonodaji,
- storitve socialne preventive,
- storitve prve socialne pomoči,
- storitve pomoči družini za dom,
- storitve osebne pomoči,
- storitve pomoči družini na domu,

- organiziranje skupnostnih akcij za socialno ogrožene skupine prebivalstva.

Center lahko opravlja poleg socialno varstvene dejavnosti še druge naloge in dejavnosti v soglasju z ustanoviteljem.

Organi zavoda, ki jih določa statut, so: svet centra, direktor centra in strokovni svet centra.

Zbor delavcev sestavljajo vsi delavci centra in njegova naloga je oblikovanje mnenj delavcev po določbah panožne kolektivne pogodbe, izvedba in vodenje kandidacijskega postopka za člane sveta zavoda, dajanje različnih pobud organom centra in sindikatu.

V okviru centrov so tudi ustanovljene regijske službe za koordinacijo in pomoč žrtvam, ki obsegajo regijskega koordinatorja za preprečevanje nasilja v družini, interventno službo in krizne centre.

Socialno varstvene storitve na centrih opravljajo strokovni delavci in strokovni sodelavci.

Strokovni delavci so po Zakonu o socialnem varstvu (2007) delavci, ki so končali višjo ali visoko šolo, ki izobražuje za socialno delo in so opravili pripravništvo ter strokovni izpit za delo na področju socialnega varstva.

Strokovni delavci so tudi delavci, ki so končali višjo ali visoko šolo psihološke smeri, pedagoške smeri in njenih specialnih disciplin, upravne, pravne, sociološke, zdravstvene smeri – smer delovne terapije in teološke smeri z ustrezno specializacijo ter imajo eno leto delovnih izkušenj na področju socialnega varstva, opravljeno pripravništvo in strokovni izpit po tem zakonu.

Strokovni sodelavci opravljajo le določene socialno varstvene storitve. Njihovo ustrezno strokovno usposobljenost določi socialna zbornica.

Strokovne delavce in strokovne sodelavce centrov zavezuje Kodeks etičnih načel v socialnem varstvu (2014). Kodeks etičnih načel je namenjen varstvu pravic uporabnikov socialnovarstvenih storitev in varovanju strokovne integritete delavcev socialnovarstvene dejavnosti. Presojlo etičnosti ravnanja opravlja Častno razsodišče Socialne zbornice Slovenije.

Kadar se uporabniki ne strinjajo z odločitvami in ravnanji strokovnih delavcev, lahko vložijo na odločbe in sklepe redna in izredna pravna sredstva, v primeru izvajanja socialno varstvenih storitev pa pritožbo na svet zavoda.

Leskošek (1994) razpravlja o dveh paradoksih oziroma kritikah centrov za socialno delo.

Prvi paradoks je ideja države blaginje v našem političnem prostoru v preteklosti in hkrati pomanjkanje ustrezne socialne politike, ki bi ta projekt lahko uresničila. Tako centri

ostanejo brez osnovne orientacije za svoje delo in hkrati postanejo podaljšana roka številnih institucij in zakonov, ki so pogosto v popolnem nasprotju z doktrino socialnega dela. Zakonodaja in ustanove, na katere se nanaša, uporabljajo center za socialno delo v večini primerov kot tistega, ki kontrolira, preiskuje, raziskuje, preverja in sodi o tem, ali je posameznik do neke pravice upravičen ali ne. Nadzorstvena vloga centrov je v teh primerih zelo jasna. Če bi država s svojo politiko dodeljevanja pravic mislila resno, bi za njihovo uresničevanje postavila take kriterije, po katerih bi jih bilo mogoče na čim preprostejši in spoštljivi način uresničiti. Neizdelana socialna politika je bila torej del strategije, saj bi njena izdelava zahtevala prestop od deklariranega k dejanskemu in izgubo moči države na račun moči posameznika, ki bi jo s pravico pridobil. Centri so v tem kaosu bolj ali manj prikritih namenov vedno potegnili krajši konec. Na to, v katerem zakonu se bodo pojavili in katera ustanova jih bo porabila za razne naloge, nimajo nikakršnega vpliva. Njihova tradicionalna vloga je v tem, da so servisna ustanova.

Druga kritika centrov, o kateri razpravlja Leskošek, izhaja iz državne kontrole in se dotika države blaginje toliko, kolikor ta ne določa le pravic, temveč tudi definira težave in probleme ljudi. S tem, ko država prevzame nase skrb za celotno kvaliteto življenja ljudi, pretrga njihove lastne mreže organizacije in pomoči v celoti, posledica pa je popolna odvisnost ljudi od države. Ljudje več ne poznajo pojmov samoorganizacija, samopomoč, solidarnost. Slednja ima celo tako močan ideološki prizvok, da večino ljudi spominja na enodnevne zaslužke, ki so jih dajali v razne solidarnostne namene – poplave, potresi, ceste itd. Država je poleg organiziranja življenja posameznika prevzela v svojo domeno tudi definiranje njegovega problema. Na isti način, kot je problem definirala, je tudi ogovarjala nanj – brez uporabnikov in njihovih glasov. Če je kot problem definirala kot delikventnost posameznika, je kot rešitev videla zavod za mladostnike. Če je kot problem definirala otroško motenost v vedenju in osebnosti, je prav tako odgovorila z zavodom. Definirala pa je problem vedno tako, da je lahko uresničevala socialno kontrolo.

5.2 Socialno varstveni prejemki

Socialno varstveni prejemki so: varstveni dodatek, denarna socialna pomoč, izredna denarna socialna pomoč, posebna izredna denarna socialna pomoč po smrti družinskega člana in posebna oblika izredne denarne socialne pomoči kot pomoč pri kritju stroškov pogreba. Po istem postopku se odloča o pravici do plačila prispevka za obvezno zdravstveno zavarovanje in pravici do kritja razlike do polne vrednosti zdravstvenih storitev.

Bistveni materialni in procesni zakoni, ki so podlaga za vodenje postopka in odločanje o socialno varstvenih prejemkih, so: Zakon o socialno varstvenih prejemkih, Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev in Zakon o splošnem upravnem postopku.

Z definiranjem socialnih pravic je po Rusu (1990) zarisana meja med suvereno državo in državljanom. Cilj takšnega razmejevanja je zmanjšanje prevelike odvisnosti državljanov od socialne države in povečanje njihove socialne varnosti. Socialne pravice pripadajo slehernemu državljanu, ki zadovoljuje svoje osnovne potrebe. Hkrati pa je državljan tudi zaščiten, saj prejema pomoč po načelih pravičnosti neposredno od države.

Z definiranjem pravic je administriranje državnega aparata ločeno od razsojanja o tem, komu pripadajo določene dobrine oziroma storitve. Dodeljevanje dobrin in storitev posameznim državljanom je po obsegu in po kvaliteti lahko povsem ustrezno, kljub temu pa je lahko po svoji socialni učinkih povsem nesprejemljivo, če poteka na osnovi diskrecijske presoje administracije. Če temelji dodeljevanje storitev na diskrecijski presoji administracije, ne pa na pravicah državljanov, se poraja razmerje enostranske odvisnosti prejemnikov od distributerjev oziroma državljanov od državne administracije. S konstituiranjem socialnih pravic pa se formalno razmejita funkcija administriranja in funkcija presoje; presojanje o tem, komu pripadajo določene dobrine ali storitve, je ločeno od administrativne alokacije in distribucije. S presojanjem so vzpostavljeni brezosebni in nearbitrarni odnosi med distributerji in prejemniki oziroma med državnim aparatom in državljani. Socialne pravice potemtakem predstavljajo »mejo med posamezniki in suvereno državo, ki je legitimno ni mogoče več prestopiti. (Friedman v Rus 1990, 401)

Pri realizaciji socialnih pravic imajo državni organi aktivno vlogo, ki se kaže v tem, da morajo najprej presoditi upravičenost državljana do določenih sredstev oziroma do določene storitve, potem pa mu morajo prisojeno storitev tudi dodeliti. Socialnih pravic si torej državljani ne morejo zadovoljevati sami, ampak so pri tem odvisni od državnih organov. Če državni organi ne delujejo v skladu z načeli pravilnosti ali pa če svojih sklepov o upravičenosti do določenih storitev ne realizirajo, mora imeti državljan možnost pritožbe na ustreznemu sodni organ, ki je neodvisen od države ali javne administracije. Šele z možnostjo sodnega priziva se enostranska odvisnost državljana od državnega aparata sprevrže v soodvisnost, v partnersko razmerje, ki hkrati pomeni tudi zaščito posameznikove osebnosti integritete ali politične avtonomije. Šele tedaj ko ima sleherni državljan možnost pritožbe v zvezi z uresničevanjem svojih socialnih pravic, šele tedaj se spremenit tudi narava celotnega procesa: nič več ne gre za pomoč ali dejanje usmiljenja, ampak za izpolnjevanje obojestranskih obveznosti. (Friedman v Rus 1990, 403–404)

Na področju uveljavljanja pravic iz javnih sredstev so se v Republiki Sloveniji najbolj vidne spremembe zgodile z Zakonom o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev in Zakonom o socialno varstvenih prejemkih, ki sta se začela uporabljati s 1.1.2012. Zajela

sta socialne in družinske prejemke ter subvencije. Sledile so določene spremembe obeh zakonom ter sprejetje nekaj interventnih zakonov.

Zakon o socialno varstvenih prejemkih določa denarno socialna pomoč in varstveni dodatek. V istem postopku se odloča o pravici do plačila prispevka za obvezno zdravstveno zavarovanje in pravic do kritja razlike do polne vrednosti zdravstvenih storitev. Posebne oblike denarne socialne pomoči so: izredna denarna socialna pomoč, posebna izredna denarna socialna pomoč po smrti družinskega člana in posebna oblika izredne denarne socialne pomoči kot pomoč pri kritju stroškov pogreba.

Sistem uveljavljanja transferjev je živ organizem, ki se bo nadalje uravnaval z zakonskimi spremembami in navodili strokovnih služb.

6 SOCIALNA KONTROLA

6.1 Definicije socialne kontrole

Materialno ogroženi ljudje so pri uveljavljanju socialno varstvenih pravic podvrženi socialni kontroli oziroma nadzorstvu države. Zato bom v tem poglavju navajala razprave o pojmu socialne kontrole in njeni razsežnosti v praksi socialnega dela.

Živimo v družbi, ki je obremenjena s kontrolo. Bojimo se, da bomo postali žrtev kriminala, kar še povečuje naš občutek varnosti, stremimo k novim ukrepom za regulacijo ljudi, prostorov in vedenja, ker verjamemo, da zdravi naš občutek varnosti. Kot posledica je naše privatno in javno življenje čedalje bolj subjekt formalne in neformalne kontrole. Vendar pa ta pojav ni enosmeren. Istočasno, ko družba stremi h kontroli, prav tako stremi k večji svobodi. (Innes 2003, 1)

Innes pojasnjuje, da je definicijo termina socialna kontrola prvi predstavil Edvard Ross leta 1901. Rossova formulacija vsebuje socialnopsihološki pristop za razlago produkcije in reprodukcije socialnega reda z identificiranjem mehanizmov, s katerimi socialne skupine vplivajo na posameznika.

Leskošek (1994) navaja, da se v ožjem smislu pod družbeno kontrolo razumejo samo preprečevanje in kaznovanje deviantnega obnašanja v družbi, v širšem smislu se misli na vsako konformiranje obnašanja posameznika v skladu s potrebami družbe in njenega vrednostno-normativnega sistema.

Gerard O Donnell (1994, 236–244) našteje šest institutov (agencij) socialne kontrole.

Meni, da je najpomembnejši institut socialne kontrole družina, čeprav se norme in vrednote, ki jih pridobimo v družini kot otroci, lahko kasneje, v odrasli dobi, spremenijo. Drugi institut je izobraževalni sistem. Ko so otroci vpeti v izobraževalni sistem, v šolo, se srečajo s še bolj formalno in hierarhično strukturo, kot je družina. Začnejo se prilagajati podobnim situacijam, kot jih bodo doživljali na delovnem mestu. Pravila morajo biti pogosto sprejeta brez razlag. Delo je pogosto brez pomena in odtujeno. Posamezniki se morajo vesti glede na njihov status.

Vrstniške skupine kontrolirajo svoje pripadnike več ali manj skozi neformalne sankcije s posmehovanjem ali izključitvijo iz skupine.

O Donnell dalje navaja, da so religija in mediji pomembni faktorji pri socializaciji otrok in odraslih ljudi. Religija je lahko učinkovit instrument za socialno kontrolo določenih ljudi. Grožnja z dominacijo ali obljubo z nebesi predstavljata močno pozitivno ali negativno sankcijo. Seveda za tiste, ki so verni.

Zadnji instrument socialne kontrole po O Donnellu, ki je tudi najbolj očiten, je pravo. Pravo najbrž predstavlja najmanj vplivno socialno kontrolo, saj lahko le upa, da odvrča prestopnike socialnega reda ali jih kaznuje. Namreč večina ljudi je pod socialno kontrolo drugih institucij. Pravo nima opravka le s »kriminalom«, ampak tudi s spori med posamezniki in skupinami, npr. civilno pravo. Vsekakor pa je pravo institucija socialne kontrole z najbolj strogimi sankcijami: denarne kazni, zaporna kazen.

Pečar (1988) poveže nadzor z močjo. Nadzorovanje vedno vzbuja misli na moč. Le-to dosega s svojo organizacijo, položajem v družbi, ugledom, obsežnostjo, prikritostjo, propagando, da sploh ne omenimo vseh tistih možnosti, ki mu jih je formalno in materialno kazensko pravo kot ključno orožje, ki ga ima za obravnavanje ljudi in za odločanje o njihovi svobodi. Glede na moč, ki jo ima, smo vsi objekt, za obdelovanje katerega uporablja silo po eni strani in znanje po drugi. Če je bila doslej, v zgodovini nadzorstva, njegova lastnost obdelovanje klientovega telesa, se v prihodnosti nakazuje le-ta v znanju, informiranosti in obvladovanju klientove duševnosti.

Moč nadzorstva narašča s profesionalizacijo njegovega delovanja. Pečar (1988) poudarja, da profesionalizem vnaša nove in nove kontrolne strategije, ki kljub morebitnim sestavinam svetovanja, pomoči, socialnega dela itd. vendarle spominjajo na manipulacijo in dominacijo. K temu se priteguje tudi ideologizacija spreminjanja človekovega vedenja s skupinskim delom, socioterapijami, delom s posameznimi primeri, psihoterapijo tja do klasifikacije klientov.

6.2 Socialna kontrola v socialnem delu

Iz definicij socialne kontrole razumemo, da se je državni sistem kontrole prenesel tudi na socialno varstvene zavode, kot je center za socialno delo.

Leskošek (1994) opozarja, da je definicijam skupno, da govorijo o moči države nad posameznikom. Država skozi socialno politiko, ki jo izvaja preko ustanov nadzoruje položaj človeka in družbenih skupin. Koncept države blaginje predpostavlja, da bo država s svojimi mehanizmi ali ustanovami posamezniku urejala in zadovoljevala interese in potrebe. Da bi lahko to počela, potrebuje informacije in podatke, ki jih dobiva iz množice ustanov in ne od ljudi samih. Torej ureja tista področja socialnega življenja, za katera predpostavlja, da so potrebna, in ne tista, ki dejansko so. Krog informacij se sklone med državo in ustanovami. Vprašanje pa je, ali imajo ustanove dovolj informacij o tem, kakšni so dejanski interesi ljudi.

Socialni delavci znova zelo boleče doživljajo eno izmed temeljnih protislovij svoje profesionalne vloge: na eni strani dajejo pomoč ljudem v stiski, na drugi pa jih v imenu države kontrolirajo in jim poskušajo vsiliti vrednote delujočega razreda. Uporaba vrednot vedno implicira odnos moči. Čeprav sprejete vrednote izgledajo kot absolutne resnice, pa morajo posamezni socialni delavci v praksi upoštevati raznolikost in specifičnost okoliščin posameznikova situacije. Moč prakse socialnega dela je namreč ravno v prepoznavanju in izzivu različnih oblik diskriminacije in spoznavanju različnosti med potrebami in interesi posameznih uporabnikov. (Milošević Arnold in Postrak 2003, 146)

Leskošek (1994) je mnenja, da je tradicionalna vloga centrov za socialno delo v tem, da so servisna ustanova. V povezavi z odločanjem o pravicah ljudi, npr. denarni socialni pomoči, ima vlogo državne administracije z nadzorstvenim predznakom. Kriteriji za uveljavljanje pravice so določeni vnaprej in pogosto taki, da z doktrino socialnega dela nimajo nič skupnega. Pogosto si nasprotujejo, ker niso postavljeni zato, da bi bili ljudem v pomoč in jim nudili občutek pravičnosti in enakosti, temveč so postavljeni zato, ker se ob dodelitvi pravice predpostavlja, da jo bodo ljudje na vsak način skušali zlorabiti, zato jih je potrebno dobro preveriti.

Na vire moči, s katerimi razpolagajo socialni delavci in na uporabo kontrole, opozarja Dragoš (2008).

Socialni delavci pri svojem delu prakticirajo različne vire moči. Normativno moč uporabljajo takrat, ko se sklicujejo na zakonska pooblastila, s katero je opremljena njihova vloga in status. Torej za aktiviranje te vrste pomoči ni dovolj zgolj poklicna kvalifikacija. Naslednji vir, dostop do pomembnih sredstev, je lahko za socialnega delavca vir moči v primeru, da odloča o dodelitvi materialne pomoči uporabnikom, ko vpliva na namestitve v zavode ali odpustitve iz njih, pri

sestavi prednostnih list za distribucijo dobrin glede na težo socialnih primerov itn. Povsod, kjer imajo po službeni dolžnosti možnost kakršne koli diskrecijske presoje o dodelitvi ali odtegnitvi konkretne dobrine oz. storitve, izhaja njegova moč iz dostopa do ravnanja s temi dobrinami; prav to, da ima v primerjavi z drugimi večji dostop pri odločanju o dodelitvah, je tista okoliščina, ki ga v tovrstnih situacijah opremi z močjo. Tega ne smemo mešati s situacijami, kjer je dostop uporabnikov do dobrin opredeljen na način pravic. Kjer so vsi elementi pravic od količine dobrin do postopkov dosegljivosti vnaprej definirani, in sicer tako, da socialni delavec pri tem ne odloča o ničemer, ampak je njegova vloga le kontrola (npr. višina cenusa in dokazila), njegova moč ne izhaja iz dostopa niti iz posedovanja stvari. Moč kontrole nad postopki, kvalificiranimi na način pravic, izhaja iz normativnih virov. (Dragoš 2008, 19–20)

Dragoš opozarja, da je korekten odnos z uporabniki odločilen in verjetneje še pomembnejši od strokovnega znanja. Glavna navodila za to, kako vzpostaviti korekten odnos v socialnem delu, so podana v kodeksu profesionalne etike, ki velja za naš poklic. Kljub pomembnosti etičnega kodeksa pa vemo, da sam po sebi še ni dovolj. Kako bomo dosegli cilj, je odvisno tudi od moči, ki jo imamo, in od načina, kako jo uporabimo.

Legalna moč, ki jo srečamo v socialnem delu, je tam, kjer so storitve vezane na zakonska pooblastila. Dragoš opozarja, da je pri tem pomembno, da se zavedamo obeh pogojev legalnosti: da bi bila naša moč legalna, ni dovolj, da je v skladu s predpisi, kot tako jo morajo prepoznati tudi uporabniki, sicer jo doživijo kot prisilo. Če uporabniki ne razumejo suhoparne obrazložitve (sicer ustrezno) zavrnjenih vlog, če so neinformirani o pritožbenih postopkih, če jim je onemogočen dostop do dokumentacije o njihovem primeru, če gojijo nestvarna pričakovanja do socialnega delavca, so vse to klasični recepti za ustvarjanje odpora, ki je posledica njihove percepcije moči kot prisile. Naj bo cilj naše storitve ali vpliv, ki ga izvajamo v kakšnem postopku, še tako nujen, upravičen, dobronameren, strokovno utemeljen in zakonit, če ga uporabnik razume kot prisilo, potem to tudi je.

Dragoš razpravlja o razlikah med vplivom, avtoriteto in kontrolo (2008).

Kdaj ima socialni delavec kontrolo, kdaj izvaja vpliv in ali ga sploh lahko brez avtoritete? Že iz vsakdanje rabe vemo, da vpliv, kontrolo in avtoriteto povezujemo z močjo, s katero kdo učinkuje na druge. Brez moči ne moremo izvajati vpliva, kontrolirati druge in ne veljamo za avtoriteto. Zato lahko omenjene pojme obravnavamo kot oblike moči, kot načine in možnosti njenega izražanja, ne smemo pa jih mešati. Ko je moč sistemske opredeljena, je tako ali drugače institucionalizirana, kar pomeni, da je vnaprej definirano področje njene izvedbe (socialni delavec je z zakonodajo pooblaščen za dodeljevanje materialne pomoči, ne

more pa odločati o vrsti njene porabe ali o vodenju prejemkov), predpisani so lahko tudi količina moči na danem področju in postopki uporabe oz. kontrola, ki sem ji podvržen, če jo prakticiram. Ko je moč normirana in v potencialnem stanju, govorimo o avtoriteti; ko je aktualizirana – tako rekoč »na delu«, ko se izvaja – pa se pojavi v obliki kontrole ali pa, če uporaba ni normirana, v obliki dejanskega vpliva(nja). Pomembnost razlikovanja med posameznimi oblikami moči je torej v zvezi s prepoznavanjem situacij, v katerih poskušamo delovati na druge ali našemu interakcijskemu partnerju:

- O vplivu govorimo takrat, ko dejansko učinkujemo na spremembo ravnanj ali stališč drugih (posameznikov, skupin ali javnosti), in sicer na način, ki ni vnaprej predpisan ali izrecno nadzorovan.
- Avtoriteto imam takrat, ko se moč, ki jo posedujem, nanaša na priznano in zagotovljeno pravico do izvajanja vpliva. Avtoriteto ima le oseba z določenim položajem (statusom) v skupini ali organizaciji, ki to osebo opremi s pravili o tem, kako in s kakšnimi pogoji lahko prakticira svojo moč. Kot strokovnjak imam avtoriteto, če sem na službenem položaju, kjer jo lahko izkazujem. Avtoriteta je sposobnost, združena s statusom, ki nam ga v zvezi s to sposobnostjo podelijo drugi (če nam ga), da lahko to sposobnost realiziramo.
- Kontrola je prakticiranje avtoritete, torej usmerjanje ravnanja drugih na podlagi veljavnih norm. (Dragoš2008, 28–31).

O socialni kontroli v državnih institucijah, ki nudijo pomoč, razpravlja tudi Pečar (1992).

Pomaganje je skozi zgodovino postalo dejavnost, za katero skrbi tudi država s posebej organiziranimi strokovnimi službami. Nastajajo torej različne organizacije s strokovnjaki za pomoč ljudem, ki so različno ogroženi. Za to pomoč je značilno, da ne temelji na altruizmu, ampak je plačana. V ta namen je tudi institucionalizirana oziroma organizirana ter se izvaja tako ob državni regulacijo kot po izhodiščih posameznih strok, ki imajo tudi svoje deontološke kodekse za ustrezno ravnanje s klienti. Na ta način oboji, tako strokovnjaki kot pomagalci in prejemniki pomoči oziroma pomaganci, vedo, kaj pričakovati drug od drugega in kakšna razmerja vzdržujejo med seboj. (Pečar 1992, 265)

Pečar dalje navaja, da strokovne organizirane dejavnosti različnih oblik pomoči delujejo, lahko bi dejali, podobno kot to velja za policijo, torej reaktivno in proaktivno. Reaktivno se nudi pomoč na pobudo samega iskalca pomoči ali njegovih bližnjih ali okolja, kjer je in od koder izhaja želja po posredovanju. Največkrat sama potreba, zlasti v socialni državi, motivira posameznika, da se obrača po pomoč, še posebej takrat, ko je njegova stiska tolikšna, da je ne obvlada sam.

O težavah, s katerimi se srečujejo profesionalni kadri, razpravlja tudi Rus (1990).

Profesionalni kadri se v situacijah, ko morajo racionalizirati porabo storitev oziroma ko morajo odreči te storitve nekaterim posameznikom, ki imajo pravice do njih, srečujejo z naslednjimi težavami:

- *s pomanjkanjem kriterijev pri zadovoljevanju potreb klientov; če takšni kriteriji vendar le obstajajo, poklicni ljudje niso vedno usposobljeni za njihovo uporabo;*
- *z distribucijo storitev na osnovi strokovnih kriterijev, ki pa niso nujno tudi edini ustrezni kriteriji distribucije;*
- *z distribucijo socialnih storitev, ki upoštevajo statusne pravice in privilegije, ki sicer legitimno pripadajo poklicu, ne ujemajo pa se nujno s potrebami uporabnikov;*
- *z distribucijo deficitarnih storitev, ki povečujejo njihov vpliv nad uporabniki in nevarno rušijo ravnovesje med njimi in strokovnjaki. (Rus 1990, 170)*

Dragoš (1996) poudari pomen etike prav zaradi diade profesionallec/uporabnik storitev. Če je uporabnik storitve, ki jo zagotavlja neka ustanova, vse bolj odvisen od profesionalca, ker je ta pri neposrednem delu (z njim) relativno avtonomen od poslovnega vodstva ustanove – potem je lahko odnos med njima konflikten. Gre za pomemben način kontrole ekspertove dejavnosti, ki se je ne da nadomestiti z dokazili o njegovi strokovni usposobljenosti (spričevali, licencami ipd.). Za uporabnika je kodeks etike dodaten način varstva njegovih pravic, koristi in interesov; etika je instrument redukcije vseh tistih nevarnosti, ki jim je uporabnik izpostavljen v profesionalnih odločitvah.

Da ima socialno delo več vlog in s tem tudi več obrazov, ugotavlja tudi Pečar (1988). Hkrati ko nadzoruje, pomaga, prevzga, je pomočnik nadzorstva po eni in nosilec socialnega dela po drugi strani. Zato ni neumestno vprašanje, koliko pri tem opravlja »čisto« socialno delo in koliko je hkrati podaljšana roka države.

Zato bi lahko rekli naslednje. Socialno delo res večinoma obravnava človeške tegobe in stiske. Toda pri tem se ukvarja s prenekaterimi dejavnostmi, ki se nekako ne skladajo s temeljnimi socialnimi prizadevanji kot sestavinami splošne socialne politike sleherne družbe. Dvojnost socialnega dela, ki ga načenjamo, se kaže predvsem v nasprotju, pri katerem je na eni strani pomoč, na drugi nadzorovanje.

Pečar (1992) razpravlja o pomoči, ki ni vedno prostovoljno sprejeta in lahko tudi pomeni izsiljevanje nečesa drugega. Pomoči potrebni imajo vedno nek deficit, ki se kaže tudi na njihovem vedenju in je stvar podobna zgodbi o kuri in jajcu, ko ne vemo, kaj je bilo prej. Zato je tudi pri pomaganju vedno problematično ugotavljati, ali je pomoč potrebna zaradi

vedenjskega primanjkljaja ali je deficitarnost vedenja vzrok za potrebo po pomoči. Pri pomoči sami gre lahko hkrati za spreminjanje ljudi in vplivanje nanje zaradi poboljšanja. Zato je pomaganje dostikrat težko ločiti od nadzorovanja. Oboje lahko poteka istočasno kolikor sploh eno ni vzrok ali posledica drugega. Hkrati ko je lahko pomaganje tudi manipuliranje, kolikor ne dominacija in pomoč, neredko vsebuje družbeno stigmatiziranje.

7 MATERIALNO OGROŽENI - DRŽAVA MED POMOČJO IN NADZORSTVOM

7.1 Predstavitev teme raziskave

Raziskovalna vprašanja magistrskega dela so pomembna za prakso socialnega dela na centrih za socialno delo na področju obravnavanja materialno ogroženih ljudi, ki jih Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev opredeljuje kot »posameznike in posameznice, ki si materialne varnosti ne morejo zagotoviti zaradi okoliščin, na katere sami ne morejo vplivati«.

Center za socialno delo vodi postopek ugotavljanja upravičenosti do socialno varstvenih prejemkov, kot sta denarna socialna pomoč in varstveni dodatek, po Zakonu o splošnem upravnem postopku. Po istem postopku se odloča o pravici do plačila prispevka za obvezno zdravstveno zavarovanje in pravic do kritja razlike do polne vrednosti zdravstvenih storitev.

Vlagatelj ima po zakonu položaj stranke v postopku. Postopek se začne s predpisano vlogo, zaključí z odločbo ali sklepom. Upravičenec ima možnost vložitev pritožbe kot rednega pravnega sredstva in zahteve za obnovo postopka kot izrednega pravnega sredstva. Izredna pravna sredstva so še: sprememba ali odprava odločbe v zvezi z upravnim sporom, odprava in razveljavitev odločbe po nadzorstveni pravici, izredna razveljavitev in ničnost odločbe.

Drugi vidik obravnave (po moji presoji) je socialno delavski: socialni delavci nimamo »pred sabo« le vlagatelja vloge za določeno pravico, ampak osebo s težavo ali stisko. Materialna stiska je lahko prehodne narave in trenutno situacijsko pogojena, lahko je človek v dolgotrajnem položaju materialne ogroženosti in živi v revščini ter socialni izključenosti.

Ideja za raziskavo je nastala iz naslednjega razmišljanja: brez uvida v dvojnost socialnega dela, ki je razvidna v Zakonu o socialno varstvenih prejemkih, v diadi pomoč/nadzorstvo in pravilnega ravnanja z nadzorstveno vlogo, socialni delavec ne more kvalitetno

opravljati strokovnega dela ter spoštovati načel človekovega dostojanstva in socialne pravičnosti.

Raziskovalna vprašanja so pomembna tudi z vidika diskurza o ustreznosti socialne politike oziroma zakonskih predpisov, ki določajo upravičenost do socialno varstvenih prejemkov. Postavlja se vprašanje, kako država blaginje prevzema odgovornost za materialno ogrožene državljane.

In nazadnje so raziskovalna vprašanja aktualna zaradi reorganizacije centrov za socialno delo, ki se je začela v letu 2016.

Določeni ključni cilji reorganizacije se nanašajo na strokovno področje, ki je predmet magistrskega dela: »poenostavitev upravnih postopkov ZUPJS in s tem razbremenitev strokovnih delavcev, povečanje učinkovitosti, omogočiti in spodbuditi »več prostora in več časa« za izvajanje strokovnih nalog« (Kopač Mrak, 2016).

7.2 Problemi v praksi in raziskovalni cilji

Problemi v praksi:

- Zakon o socialno varstvenih prejemkih konkretno ne uzakoni prakse socialnega dela, čeprav je temeljno poslanstvo centrov za socialno delo pomoč ljudem v stiskah in težavah. V členih sicer nakazuje ali celo napotuje na možnost uporabe določenih metod in načinov ravnanja, ki so značilni za socialno delo, vendar je od socialnega delavca odvisno, kako zakon razume. Prav zato se v praksi dogaja, da je kvaliteta dela strokovnjakov zelo različna in zato so uporabniki pomoči v neenakem položaju.
- V praksi opažam pretežno uporabo upravno-pravnega modela pri delu z materialno ogroženimi ljudmi, ki daje uporabnikom občutek »uradniške« obravnave in ne kot pomoč človeku v stiski.
- Torej strokovni delavci ne upoštevajo možnost prepletanja upravnega postopka s svetovanjem oziroma socialnim delom.
- Naslednji problem v praksi obravnave materialno ogroženih ljudi je razviden v diadi nadzorstvena vloga/pomoč. Socialni delavci imamo dvojno vlogo: nekoga, ki pomaga in ki nadzoruje. Vprašanje je, kako uskladiti ti dve vlogi.
- Materialna ogroženost predstavlja ljudem stisko. Ta se še poveča, ko naletijo na zahtevne postopke za uveljavljanje pravic iz javnih sredstev.

Pri vodenju postopkov in odločanju o pravicah ljudi, ki si materialne varnosti ne morejo zagotoviti sami, se uporablja materialni zakon z naslovom Zakon o socialno varstvenih prejemkih, procesna zakona sta Zakon o socialno varstvenih prejemkih in Zakon o splošnem upravnem postopku.

Izkustveno gradivo v raziskavi je Zakon o socialno varstvenih prejemkih, ki je razdeljen v sedem poglavij: *splošne določbe (namen, splošni pogoji, upravičenci, osnovni znesek minimalnega dohodka), denarna socialna pomoč (lastni dohodek, izračun višine lastnega dohodka, merila za določitev višine minimalnega dohodka, razlogi za nedodelitev ali neupravičenost do denarne socialne pomoči, način določitve višine denarne socialne pomoči, zmanjševanje denarne socialne pomoči, povečanje za dodatek za pomoč in postrežbo, izredna denarna socialna pomoč, dogovor o aktivnem reševanju socialne problematike, dodeljevanje in izplačevanje, sodelovanje ZRSZ in CSD, spodbujanje zaposlovanja, obveznost upravičenca, sprememba okoliščin, uskladitev, neupravičeno prejeta denarna socialna pomoč), varstveni dodatek (upravičenec, merila za določitev minimalnega dohodka, način določitve višine, prepoved odtujitve in obremenitve, trajna nezmožnost za delo, trajna nezaposljivost), financiranje, nadzor, zbirka podatkov in prehodne in končne določbe.*

Raziskovalni cilji:

- Analizirati Zakon o socialno varstvenih prejemkih in oceniti, kje omogoča uporabo znanja, spretnosti, metod in doktrine socialnega dela.
- Analizirati Zakon o socialno varstvenih prejemkih in oceniti, kje ima nadzorstveno vlogo države.
- Kritično oceniti, kako država blaginje izvršuje svojo odgovornost do materialno ogroženih ljudi.

V magistrskem delu sem uporabila sekundarne vire za pojasnitev ključnih besed, ki so v tesni povezavi z raziskovalnimi vprašanji, kot so: socialna politika, socialna država, država blaginje, socialno varstvo, revščina, socialna izključenost, center za socialno delo, denarna socialna pomoč, varstveni dodatek, socialno delo, socialna kontrola, formalno nadzorstvo.

7.3 Raziskovalna vprašanja in raziskovalne metode

Raziskovalni metodi:

- kvalitativna analiza Zakona o socialno varstvenih prejemkih in
- kritična diskurzivna analiza Zakona o socialno varstvenih prejemkih.

Metoda je kvalitativna in je zakon kot izkustveno gradivo analiziran na beseden način. O predmetu raziskave sem že imela neko predstavo – predrazumevanje. Analiza zakona me je vodila k širjenju razumevanja problema.

Zakonskim členom, ki sem jih kvalitativno analizirala, sem dala pojmovne nazive – določila enote kodiranja. Na podlagi predhodnega razumevanja raziskovalnih vprašanj sem določila naslednje

kode:

- socialno delo = **SD**,
- družbeno nadzorstvo = **NADZ** in
- država blaginje = **BLAG**.

Mehanično sem zbrala enote besedila glede na kode ter z opisom in pojasnjevanjem odgovorila na raziskovalna vprašanja.

S kritično diskurzivno analizo sem pojasnila nejasne vidike diskurza. Cilj analize je bolje razumeti zakon, kje omogoča socialno delo, kje ima nadzorstveno vlogo ter kako država blaginje uresničuje pomoč materialno ogroženim ljudem.

Raziskovalna vprašanja:

- 1) Kako država blaginje uresničuje svojo odgovornost do zagotavljanja pomoči materialno ogroženim ljudem?
- 2) Kje Zakon o socialno varstvenih prejemkih omogoča prakso socialnega dela?
- 3) Kje ima isti zakon nadzorstveno vlogo?

8 KVALITATIVNA IN KRITIČNA ANALIZA ZAKONA O SOCIALNO VARSTVENIH PREJEMKIH

V skladu s 1. členom Zakon o socialno varstvenih prejemkih:

»ureja pravico do denarne socialne pomoči in pravico do varstvenega dodatka, upravičenec ali upravičenke (v nadaljnjem besedilu: upravičenci) po tem zakonu, pogoje za upravičenost do denarne socialne pomoči in varstvenega dodatka, njuno višino, obdobje dodelitve, način usklajevanja in izplačevanja, postopek ugotavljanja neupravičeno prejete denarne socialne pomoči in njegove posledice, financiranje, nadzor in zbirko podatkov«.

BLAG: Ljudje, ki si materialne varnosti ne morejo zagotoviti, so lahko upravičeni do naslednjih prejemkov iz socialnega varstva: varstveni dodatek, denarna socialna

pomoč, posebne oblike denarne socialne pomoči: izredna denarna socialna pomoč, posebna izredna denarna socialna pomoč po smrti družinskega člana in posebna oblika izredne denarne socialne pomoči kot pomoč pri kritju stroškov pogreba.

O upravičenosti do naštetih pravic odločajo Centri za socialno delo na podlagi upravnega postopka. Po istem postopku odločajo o pravici do plačila prispevka za obvezno zdravstveno zavarovanje in pravici do kritja razlike do polne vrednosti zdravstvenih storitev.

V 2. členu opredeljuje, komu sta namenjeni pravici do denarne socialne pomoči in varstvenega dodatka:

»Denarna socialna pomoč in varstveni dodatek sta socialno varstvena prejemka, namenjena tistim posameznikom ali posameznicam (v nadaljnjem besedilu: posamezniki), ki si materialne varnosti ne morejo zagotoviti zaradi okoliščin, na katere sami ne morejo vplivati.«

BLAG: Socialna politika je usmerjena v reguliranje blaginje celotnega prebivalstva. Z denarno socialno pomočjo in varstvenim dodatkom zagotavlja ljudem socialno varnost. Zakon najprej poudari, da sta pravici namenjeni tistim, ki si materialne varnosti ne morejo zagotoviti sami, nadaljuje s »pogojem«: zaradi okoliščin, na katere ne morejo vplivati. Država blaginje zagotavlja pomoč materialno ogroženim ljudem, pogojno.

NADZ: Z določbo, da sta denarna socialna pomoč in varstveni dodatek namenjena tistim posameznikom, ki si materialne varnosti ne morejo zagotoviti zaradi okoliščin, na katere sami ne morejo vplivati, zakon nakazuje, da se država v postopku ugotavljanja upravičenosti do pomoči ne bo odreka natančnemu preverjanju človekovega statusa, materialnega in premoženjskega položaja ter načina življenja.

4. člen določa namen denarne socialne pomoči in varstvenega dodatka:

(1) Z denarno socialno pomočjo se upravičencu do nje za čas prebivanja v Republiki Sloveniji zagotavljajo sredstva za zadovoljevanje minimalnih življenjskih potreb v višini, ki omogoča preživetje.

(2) Šteje se, da je preživetje iz prejšnjega odstavka omogočeno, če so upravičencu zagotovljeni dohodki, s katerimi razpolaga po zmanjšanju za normirane stroške oziroma dejanske stroške, priznane po zakonu, ki ureja dohodnino, ter po plačilu davkov in obveznih prispevkov za socialno varnost, v višini minimalnega dohodka, določenega s tem zakonom (v nadaljnjem besedilu: minimalni dohodek).

(3) Z varstvenim dodatkom se upravičencu do njega za čas prebivanja v Republiki Sloveniji zagotavljajo sredstva za kritje življenjskih stroškov, ki nastanejo v daljšem časovnem obdobju (stroški z vzdrževanjem stanovanja, nadomeščanjem trajnih potrošnih dobrin ipd.) in niso stroški za zadovoljevanje minimalnih življenjskih potreb.

BLAG: Zakon z minimalnim dohodkom določi mejo socialne varnosti. Višina minimalnega dohodka predstavlja družbeni mehanizem, ki preprečuje revščino in socialno izključenost. Revščina pomeni tisto stopnjo neenakosti, ki preprečuje ljudem normalno vključevanje v družbeno dogajanje. Postavlja se vprašanje, ali minimalni dohodek dvigne prejemnika nad mejo revščine.

6. določa, kdo so upravičenci do denarne socialne pomoči:

(1) Vsakdo je po svojih sposobnostih dolžan skrbeti za dostojno preživetje sebe in svojih družinskih članov.

(2) Kdor si ne more preživetja zagotoviti sam z delom, s pravicami iz dela ali zavarovanja, z dohodki iz premoženja in iz drugih virov oziroma z nadomestili ali prejemki po drugih predpisih ali s pomočjo tistih, ki so ga dolžni preživljati, ali na drug način, določen s tem zakonom, ima pravico do denarne socialne pomoči v višini in pod pogoji, določenimi s tem zakonom in z zakonom, ki ureja uveljavljanje pravic iz javnih sredstev.

(3) Do denarne socialne pomoči so upravičene osebe, ki si zase in za svoje družinske člane sredstev v višini minimalnega dohodka ne morejo zagotoviti iz razlogov, na katere niso mogle oziroma ne morejo vplivati, in so uveljavljale pravico do denarnih prejemkov po drugih predpisih in pravico do oprostitev in olajšav po tem zakonu ter izpolnjujejo druge pogoje po tem zakonu in po zakonu, ki ureja uveljavljanje pravic iz javnih sredstev.

(4) Prejemnik ali prejemnica (v nadaljnjem besedilu: prejemnik) denarne socialne pomoči in varstvenega dodatka ne more biti v ugodnejšem socialnem položaju od tistega, ki si sredstva za preživetje zagotavlja z delom ali na podlagi pravic iz dela.

BLAG: Zakonska določba, da je vsakdo po svojih sposobnostih dolžan skrbeti za dostojno življenje sebe in svojih družinskih članov, ima moralni predznak. Ko oseba dokaže, da te odgovornosti ni zmožna, je lahko upravičena do pomoči države.

Iz drugega odstavka je razvidno, da mora socialni delavec v ugotovitvenem postopku upoštevati določbo, da so polnoletni otroci dolžni preživljati starše, v kolikor se starši ne štejejo kot aktivne osebe. Na ta način država blaginje breme pomoči prenese na fizične osebe oziroma polnoletne otroke. Marsikdo vloge za denarno socialno pomoč ne vložijo, ker noče bremeniti svojih otrok.

Zakonska podlaga za preživljanje je 124. člen Zakona o zakonski zvezi in delovnih razmerjih:

»(1) Polnoletni otrok je dolžan po svojih zmožnostih preživljati svoje starše, če ti nimajo dovolj sredstev za življenje in si jih ne morejo pridobiti. (2) Polnoletni otrok ni dolžan preživljati tistega od staršev, ki iz neopravičenih razlogov ni izpolnjeval preživninskih obveznosti do njega.«

SD: V postopku ugotavljanja upravičenosti do denarne socialne pomoči socialni delavec seznanja vlagatelja z zakonskimi podlagami za dolžnost preživljanja s strani odraslih otrok. Pogovor o zmožnosti preživljanja in načinu določitve prispevka za preživljanje vlagatelju običajno predstavlja veliko stisko. V ospredje pridejo slabi odnosi

z otroki ali celo prekinitev stikov že vrsto let. Vlagatelj je navajen na določen ustaljen stil življenja in noče obremenjevati otrok oziroma se ni pripravljen soočiti z njimi zaradi preživljanja.

NADZ: Prispevek polnoletnih otrok za preživljanje staršev se običajno določi v obliki notarskega zapisa o preživljanju. V kolikor otroci niso zmožni prispevati k preživljanju, mora vlagatelj to dokazati. Po potrebi center za socialno delo vlagatelja napoti na sodno varstvo.

Starši in otroki se lahko dogovorijo za preživljanje na drug način, na primer z brezplačno uporabo stanovanja, pomočjo otrok v fizični obliki.

Država vrši nadzor nad dohodki in statusi polnoletnih otrok, čeprav se ne upoštevajo kot družinski člani.

7. člen določa upravičence do varstvenega dodatka:

(1) Do varstvenega dodatka so upravičene osebe, ki so:

- trajno nezaposljive,
- trajno nezmožne za delo ali
- nezaposlene starejše od 63 let za ženske oziroma od 65 let za moške.

(2) Osebe iz prejšnjega odstavka so upravičene do varstvenega dodatka, če so upravičene do denarne socialne pomoči oziroma bi do nje lahko bile upravičene ali katerih lastni dohodek oziroma lastni dohodek družine, ugotovljen na način, kot velja za ugotavljanje upravičenosti do denarne socialne pomoči po tem zakonu, presega višino njihovega minimalnega dohodka oziroma seštevka minimalnih dohodkov posameznih družinskih članov družine, ugotovljenega na način, kot velja za ugotavljanje upravičenosti do denarne socialne pomoči po tem zakonu, ne presega pa višine njihovega minimalnega dohodka oziroma seštevka minimalnih dohodkov posameznih družinskih članov družine za varstveni dodatek, ter izpolnjujejo druge pogoje po tem zakonu in po zakonu, ki ureja uveljavljanje pravic iz javnih sredstev.

(3) Ne glede na prejšnji odstavek do varstvenega dodatka niso upravičene osebe, ki so v celodnevem institucionalnem varstvu v socialnovarstvenem zavodu.

BLAG: Na prvi pogled predpis ugodno napoveduje krog upravičencev do varstvenega dodatka. Pogoji se zaostrijo v nadaljnjih členih.

8. člen podrobneje določi osnovni znesek minimalnega dohodka:

(1) Osnovni znesek minimalnega dohodka znaša 288,81 evra in se usklajuje po zakonu, ki ureja usklajevanje transferjev posameznikom in gospodinjstvom v Republiki Sloveniji, uporablja pa se od prvega dne naslednjega meseca po uskladitvi.

(2) Ne glede na zakon iz prejšnjega odstavka ministrstvo, pristojno za socialno varstvo (v nadaljnjem besedilu: ministrstvo), na podlagi primerljive metodologije, najmanj vsakih pet let ugotovi višino minimalnih življenjskih stroškov. Če razlika med višino veljavnega osnovnega zneska minimalnega dohodka in višino na novo ugotovljenih minimalnih

življenjskih stroškov presega 20 odstotkov, določi novo višino osnovnega zneska minimalnega dohodka.

BLAG: Zakon o socialno varstvenih prejemkih, ki je bil sprejet leta 2010, je določil minimalni dohodek v višini 288,81 evra in le-ta bi se moral začeti uporabljati s 1.6.2011. Socialna politika države je z dodatnimi zakoni, ki so se nanašali na interventne ukrepe in uravnoteženje javnih financ, znižala višino minimalnega dohodka, da se je višina 288,81 evra začela uporabljati šele s 1.1.2016. Postavlja se vprašanje, ali je bila višina minimalnega dohodka v začetku ustrezno določena ali je resnično predstavljala višino minimalnih stroškov. Drugo vprašanje je kritika na omenjene interventne ukrepe v zadnjih letih in nas napotuje na ugotovitev, da so upravičenci v zadnjih letih živeli pod pragom revščine.

11. člen opredeli ugotavljanje dohodka in premoženja:

(1) Pri uveljavljanju pravice do denarne socialne pomoči se pri ugotavljanju materialnega položaja upoštevajo osebe, določene z zakonom, ki ureja uveljavljanje pravic iz javnih sredstev, njihov dohodek in premoženje, razen načina in obdobja upoštevanja dohodka in premoženja, glede katerih se uporablja ta zakon.

(2) Ne glede na prejšnji odstavek se glede načina in obdobja upoštevanja dohodka iz dejavnosti ter dohodka iz osnovne kmetijske in osnovne gozdarske dejavnosti, uporablja zakon, ki ureja uveljavljanje pravic iz javnih sredstev.

NADZ: Center za socialno delo v postopku ugotavljanja upravičenosti do denarne socialne pomoči pridobi podatke o dohodkih in prejemkih ter premoženju vlagatelja in njegovih družinskih članov. Upošteva tudi podatke, ki jih vlagatelj navede v vlogi, ki niso razvidni iz uradnih evidenc Republike Slovenije in tiste podatke, do katerih pride posredno.

V praksi se dogaja, da vlagatelj izve za podatke, za katere ob vložitvi ni vedel. Na primer stanje na bančnem računu otroka, do katerega ima dostop le drugi roditelj, obstoj bančnega računa, na katerega je pozabil, ker ga ne uporablja več let itd. Pod drobnogledom so tudi prilivi na vseh bančnih računih, ki ne izhajajo iz dela in pravic. Na ta način ima država nadzor nad vlagateljevim celotnim materialnim in premoženjskim stanjem.

17. člen opredeljuje upoštevanje preživnine osebam, ki so jih starši dolžni preživljati:

(1) Osebam, ki so poročene, živijo v življenjski skupnosti, ki je po zakonu, ki ureja zakonsko zvezo in družinska razmerja v pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo, ali v registrirani istospolni partnerski skupnosti ali postanejo starši in skrbijo za otroka in so jih zaradi šolanja dolžni preživljati starši, se ob izpolnjevanju drugih pogojev po tem zakonu in po zakonu, ki ureja uveljavljanje pravic iz javnih sredstev, v lastni dohodek šteje preživnina, ki jo prejema na podlagi izvršljivega pravnega naslova.

(2) Če višina preživnine ni določena z izvršljivim pravnim naslovom, se osebam iz prejšnjega odstavka v lastni dohodek šteje preživnina v višini dejansko prejetih sredstev.

(3) Kadar višina preživnine, določena na podlagi izvršljivega pravnega naslova ali dogovora, ali dejansko prejeta preživnina ne dosega višine minimalnega dohodka, ki bi posamezniku pripadal, če ne bi imel drugih dohodkov, mora oseba iz prvega odstavka tega člena dokazati, da ji preživninski zavezanec v skladu z njegovo oziroma njihovo zmožnostjo preživnine ne more oziroma ne morejo izplačevati v višji višini oziroma da je za uveljavljanje pravice do preživnine v višini minimalnega dohodka, ki bi ji pripadal, če ne bi imela drugih dohodkov, vložila ustrezno pravno sredstvo, z izjavo, kje je vložila ustrezno pravno sredstvo.

(4) Če pristojni center za socialno delo (v nadaljnjem besedilu: center za socialno delo) ugotovi, da starši k preživljanju oseb iz prvega odstavka tega člena ne prispevajo, jih pozove k sklenitvi oziroma izvrševanju dogovora ali sporazuma o preživljanju.

NADZ: Z upoštevanjem določil Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki se nanašajo na preživljanje otrok, država pri ugotavljanju upravičenosti do denarne socialne pomoči vrši nadzor nad ureditvijo razmerij med starši in otroki kot tudi nad izvrševanjem pravic in dolžnosti. Postavlja se vprašanje, ali je za zagotovitev materialne varnosti, ki je v domeni države blaginje, potrebno vmešavanje v pravna razmerja med starši in otroki.

SD: Pri ugotavljanju upravičenosti do denarne socialne pomoči se preživnina za mladoletne otroke in otroke do 26. leta starosti, ki se šolajo, upošteva kot dohodek.

V kolikor se ugotovi, da obstaja problem neurejene preživnine ali neplačevanja preživnine, je potreben razgovor socialnega delavca z vlagateljem. Velikokrat je v ospredju družinska problematika, nepredelan partnerski odnos, pogojujejo staršev izvrševanja stikov s plačevanjem preživnine itd.

Ko starši k preživljanju otrok ne prispevajo, jih socialni delavec pozove k sklenitvi oziroma izvrševanju dogovora ali sporazuma o preživljanju.

26. člen določa merila za določitev višine minimalnega dohodka. Izpostavila bom 3., 7., 8., 9. in 13. odstavek:

(3) Kot prva odrasla oseba se šteje:

1. samska oseba,
2. mladoletna oseba brez staršev, ker so ti umrli ali ker v življenjski skupnosti zaradi nasilja v družini, zaradi katerega so začeti ali tečejo postopki s skladu s predpisi, ki urejajo preprečevanje nasilja v družini, ni več dejansko povezana z njimi,
3. polnoletna oseba, dokler so jo starši v skladu s predpisi, ki urejajo dolžnost preživljanja, dolžni preživljati in ki v življenjski skupnosti zaradi nasilja v družini, zaradi katerega so sproženi ali tečejo postopki v skladu s predpisi, ki urejajo preprečevanje nasilja v družini, ni več dejansko povezana z njimi.

(7) Dodatek za delovno aktivnost je dodatek k minimalnemu dohodku delovno aktivne samske osebe ali odraslega družinskega člana, namenjen spodbujanju k delu ali ohranjanju motivacije za delo.

(8) Kot delovno aktivne osebe se štejejo zaposlene osebe, osebe, ki opravljajo dejavnost, osebe, ki so vključene v ukrepe aktivne politike zaposlovanja in programe psihosocialne

rehabilitacije, katerih cilj je zaposlitev, družinski pomočnik po zakonu, ki ureja socialno varstvo, osebe, ki so upravičene do delnega plačila za izgubljeni dohodek po zakonu, ki ureja starševsko varstvo in družinske prejemke, osebe, ki imajo sklenjeno pogodbo o opravljanju volonterskega pripravništva, osebe, ki imajo sklenjen pisni dogovor o prostovoljskem delu po zakonu, ki ureja prostovoljstvo, ter osebe, ki so vključene v zaposlitveno rehabilitacijo.

(9) Za osebe iz prejšnjega odstavka, ki so vključene v programe psihosocialne rehabilitacije, ter za osebe, ki imajo sklenjen pisni dogovor o prostovoljnem delu, se šteje, da so delovno aktivne v obsegu od 60 do 128 ur na mesec.

(13) V primeru otroka, ki živi v enostarševski družini po zakonu, ki ureja uveljavljanje pravic iz javnih sredstev, se višina minimalnega dohodka za družino za vsakega takega otroka poveča za 20 odstotkov osnovnega zneska minimalnega dohodka iz 8. člena tega zakona.

BLAG: Država blaginje je usmerjena v spodbujanje zaposlovanja, vključevanja v psihosocialno rehabilitacijo, v zaščito volonterskega pripravništva in prostovoljnega dela, vsodbujanje zaposlitvene rehabilitacije in v zaščito enostarševskih družinah.

SD: V primeru nasilja v družini zakon določa izjemo pri določitvi minimalnega dohodka in načina upoštevanja družinskih članov.

Žrtev nasilja vložijo vlogo za denarno socialno pomoč ali izredno denarno socialno pomoč, ker je v materialni stiski zaradi umika od povzročitelja nasilja ali nima sredstev za preživljanje zaradi ekonomskega nasilja itd. Socialni delavec v pogovoru z žrtvijo naredi vse potrebno za nadaljnjo obravnavo problematike nasilja v družini v okviru socialno varstvenih storitev in javnih pooblastil centra za socialno delo oziroma v skladu z Zakonom o preprečevanju nasilja v družini.

27. člen opredeljuje razloge za nedodelitev ali neupravičenost do denarne socialne pomoči in o izključitvenem razlogu z izjemama:

(1) Ne glede na določbe tega poglavja se denarna socialna pomoč ne dodeli samski osebi ali družini, ki ima premoženje, ki se upošteva po zakonu, ki ureja uveljavljanje pravic iz javnih sredstev, ki dosega ali presega višino 48 osnovnih zneskov minimalnega dohodka.

(2) Ne glede na določbo prejšnjega odstavka se denarna socialna pomoč dodeli samski osebi ali družini, ki ima v lasti stanovanje ali stanovanjsko hišo (v nadaljnjem besedilu: stanovanje), v katerem samska oseba ali družina živi, katerega vrednost nad vrednostjo primerne stanovanja, določene v zakonu, ki ureja uveljavljanje pravic iz javnih sredstev, presega višino iz prejšnjega odstavka:

1. in v zadnjih 24 mesecih denarne socialne pomoči ni prejela ali jo je prejela največ osemnajstkrat ali
2. je v zadnjih 24 mesecih denarno socialno pomoč prejela več kot osemnajstkrat in soglaša z vpisom prepovedi odtujitve in obremenitve nepremičnine, katere lastnik ali lastnica (v nadaljnjem besedilu: lastnik) je, v zemljiško knjigo v korist Republike Slovenije ter izpolnjuje ostale pogoje za upravičenost do denarne socialne pomoči po tem zakonu.

(3) V zvezi s prepovedjo odtujitve in obremenitve nepremičnin iz prejšnjega odstavka se smiselno uporabljajo določbe 36. člena tega zakona.

(4) Ne glede na določbo prvega odstavka tega člena lahko center za socialno delo odloči, da se denarna socialna pomoč dodeli samski osebi ali družini, ki ima v lasti nepremičnino oziroma nepremičnine, katere vrednost oziroma katerih skupna vrednost presega višino iz prvega odstavka tega člena, ne presega pa višine 50.000 evrov, in za katero je mogoče sklepati, da si s to nepremičnino oziroma s temi nepremičninami preživetja začasno ne more zagotoviti zaradi okoliščin, na katere ne more vplivati.

(5) Kot okoliščine iz prejšnjega odstavka, na katere oseba ne more vplivati, se štejejo zlasti:

- nasilje v družini, zaradi katerega so začeti ali tečejo postopki v skladno s predpisi, ki urejajo nasilje v družini,
- začet postopek odtujitve ali razdružitve nepremičnine z namenom pridobitve sredstev za preživetje, ki ne traja več kot 24 mesecev,
- če je oseba upravičena do oprostitve plačil socialnovarstvenih storitev ali do prispevka k plačilu sredstev, namenjenih za plačilo oziroma doplačilo pravic družinskega pomočnika po zakonu, ki ureja socialno varstvo, in je začet postopek zaznambe prepovedi odtujitve in obremenitve nepremičnine v zemljiški knjigi.

BLAG: Zakon določi mejo premoženja, ki predstavlja razlog za nedodelitev denarne socialne pomoči, ki znaša 13.862,88 evrov.

Ljudje, ki so se situacijsko oziroma trenutno znašli v položaju materialne ogroženosti, so primorani prodati premoženje in si na ta način zagotoviti sredstva za preživljanje. Dodatne težave nastopijo v primerih, ko gre za nerazdeljeno premoženje in se s solastniki ne morajo dogovoriti o fizični razdelitvi ali celo morajo sprožiti ustrezne sodne postopke.

Tisti vlagatelji, ki živijo v lastniški nepremični in je vrednost nepremičnine nad vrednostjo primerne stanovanja, morajo v skladu 2. odstavkom po določenem obdobju soglašati z vpisom prepovedi odtujitve in obremenitve nepremičnine v korist države. To pomeni, da država prizna pravico do denarne socialne pomoči pogojno. Zaznamba prepovedi odtujitve in obremenitve ima namen vračila dodeljenih denarnih sredstev po smrti upravičenca.

SD: Zakon določa, kdaj in pod kakšnimi pogoji se na premoženju prejemnikov denarne socialne pomoči vpiše v zemljiški knjigi prepoved odtujitve in obremenitve nepremičnine v korist Republike Slovenije.

V praksi nastanejo težave pri vlagateljih z določenimi socialnimi ali zdravstvenimi težavami, ki zavračajo denarno socialno pomoč zaradi zaznambe prepovedi odtujitve in obremenitve premoženja v korist države, čeprav so pomoči nujno potrebni. Socialni delavci so v težki situaciji, saj je njihovo temeljno poslanstvo nuditi pomoč in podporo človeku v stiski, po drugi strani pa so zakonsko omejeni.

V podobni situaciji se znajdejo socialni delavci, ko imajo vlagatelji premoženje, ki še ni razdruženo, na primer po razvezi zakonske zveze, zaradi dedovanja ali zaradi nasilja v družini, ko vlagatelji nimajo dovolj moči in volje, da bi sprožili ustrezne sodne postopke. Zaradi reševanja njihove stiske in težave socialni delavec skupaj z vlagateljem definira problem in išče rešitve. Lahko se tudi sklene dogovor o aktivnem reševanju socialne

problematike, v kateri se določijo aktivnosti upravičenca in časovno obdobje za izpolnitev aktivnosti in obveznosti.

28. člen določa krivdne razloge za dodelitev denarne socialne pomoči:

(1) Do denarne socialne pomoči ni upravičena oseba, ki ne dosega minimalnega dohodka iz razlogov, na katere je mogla vplivati oziroma lahko vpliva, ali ki brez utemeljenih razlogov zavrača, se izogiba ali opušča aktivnosti, ki bi lahko oziroma lahko privedejo do zaposlitve oziroma do drugega načina izboljšanja socialnega položaja zanjo ali njene družinske člane.

(2) Za razloge iz prejšnjega odstavka štejejo zlasti:

1. prenehanje delovnega razmerja, razen če gre za popolno nezmožnost za delo, v primerih:
 - pisnega sporazuma o prenehanju pogodbe o zaposlitvi
 - izredne odpovedi pogodbe o zaposlitvi po delodajalcu prenosniku, ker je delavka ali delavec (v nadaljnjem besedilu: delavec) odklonil prehod in dejansko opravljanje dela pri delodajalcu prevzemniku,
 - redne odpovedi pogodbe o zaposlitvi s strani delavca, razen v primeru, ko zakon, ki ureja delovna razmerja, določa, da ima delavec kljub redni odpovedi enake pravice, kot če pogodbo o zaposlitvi odpove delodajalec iz poslovnih razlogov
 - delodajalčeve redne odpovedi pogodbe o zaposlitvi, podane delavcu iz krivdnega razloga in delodajalčeve izredne odpovedi iz razlogov na strani delavca
 - redne odpovedi pogodbe o zaposlitvi iz poslovnega razloga ali razloga nesposobnosti v primerih, ko je delodajalec delavcu ponudil sklenitev nove pogodbe o zaposlitvi za ustrezno delo in za nedoločen čas, delavec pa je to ponudbo odklonil
 - če sodišče s pravnomočno sodbo ugotovi, da je odpoved pogodbe o zaposlitvi delavcu nezakonita, pa delavec ni želel nadaljevati delovnega razmerja
 - delodajalčeve redne odpovedi v nasprotju z določbami zakona, ki ureja delovna razmerja, ki določajo posebno varstvo delavca pred odpovedjo, delavec pa za zavarovanje svojih pravic ni zahteval arbitražne odločitve ali sodnega varstva
 - če delavcu pred upokojitvijo, kot ga opredeljuje zakon, ki ureja delovna razmerja, ni zagotovljena pravica do denarnega nadomestila iz naslova zavarovanja za primer brezposelnosti do izpolnitve pogojev za starostno pokojnino, pa je dal pisno soglasje k odpovedi pogodbe o zaposlitvi iz poslovnega razloga
 - ko voljenemu ali imenovanemu nosilcu javne ali druge funkcije v organih zakonodajne, izvršilne ali sodne oblasti v Republiki Sloveniji ali v organih lokalne samouprave preneha funkcija ali imenovanje, pa ni uveljavljal pravice do vrnitve na delo skladno s predpisi, ki to omogočajo;
5. odjava iz obveznega zavarovanja za primer brezposelnosti zavarovanca, ki ni bil zavarovan na podlagi delovnega razmerja, ki ni bila posledica objektivnih razlogov, zlasti dalj časa trajajoče bolezni zavarovanca, elementarne nesreče, večje materialne škode na premoženju zavarovanca, izgube poslovnega prostora ali izgube poslovnega partnerja ali poslovne partnerke (v nadaljnjem besedilu: poslovni partner), na katerega je bilo v celoti vezano poslovanje;
6. razlogi, zaradi katerih pristojni organ za zaposlovanje osebo preneha voditi v evidenci brezposelnih oseb, in sicer če:
 - se sama odjavi iz evidence brezposelnih oseb ali iz evidence oseb, vključenih v program aktivne politike zaposlovanja,

- odkloni vključitev v ukrep aktivne politike zaposlovanja ali krši obveznosti, sprejete s pogodbo o vključitvi v ukrep aktivne politike zaposlovanja,
 - odkloni ustrezno ali primerno zaposlitev ali si pri pogovoru za zaposlitev ne prizadeva za njeno pridobitev,
 - dela ali je zaposlena na črno,
 - ni aktivni iskalec ali iskalka zaposlitve, razen če je te obveznosti oproščena z zaposlitvenim načrtom,
 - odkloni podpis zaposlitvenega načrta;
7. razlogi, zaradi katerih pristojni organ za zaposlovanje osebo preneha voditi v evidenci iskalcev zaposlitve, in sicer če:
- se sama odjavi iz evidence iskalcev zaposlitve,
 - če se oseba v obdobju 6 mesecev po prijavi niti enkrat ne javi pri zavodu;
8. neprijavljenost pri pristojnem organu za zaposlovanje, kadar bi se oseba po predpisih, ki urejajo trg dela, lahko štela za brezposelno osebo
- a. neprijavljenost pri pristojnem organu za zaposlovanje, kadar bi se oseba s statusom študenta, starejša od 26 let, po predpisih, ki urejajo trg dela, lahko vpisala v evidenco iskalcev zaposlitve;
 - b. neutemeljena opustitev uveljavljanja pravice, ki bi vplivala na socialni položaj te osebe oziroma njenih družinskih članov;
 - c. nepripravljenost za poziv k sklenitvi dogovora o preživljanju iz 19. člena tega zakona;
 - d. zavrnitev sklenitve oziroma neizvrševanje dogovora o aktivnem reševanju svoje socialne problematike;
 - e. prestajanje zaporne kazni;
 - f. izguba sredstev za preživljanje oziroma katerega koli dohodka, ne glede na to, ali se po tem zakonu šteje v lastni dohodek ali ne, iz razlogov, na katere je sama vplivala;
 - g. neuspešno opravljeno poskusno delo iz razlogov, zaradi katerih se lahko odpove pogodba o zaposlitvi iz krivdnih razlogov;
 - h. nepredloženega dokazila o vložitvi ustreznega pravnega sredstva po tretjem odstavku 17. člena tega zakona oziroma nesporočeni podatek o tem, kje se to dokazilo nahaja.

(3) Osebe, pri katerih obstajajo razlogi iz prvega in drugega odstavka tega člena, se pri ugotavljanju minimalnega dohodka družine ne upoštevajo, upoštevajo pa se njihovi dohodki in premoženje.

BLAG: Zakon določa krivdne razloge, zaradi katerih se denarna socialna pomoč ne dodeli. Tako država blaginje prizna pravico do denarne pomoči pogojno. Krivdni razlogi se nanašajo na razloge za prenehanje delovnega razmerja in aktivnosti v povezavi z iskanjem zaposlitve in na vlagateljeva nesmotrna ali nedovoljena ravnanja v njegovem življenju.

NADZ: Zaradi ugotavljanja krivdnih razlogov za nedodelitve denarne socialne pomoči država vrši nadzor nad vlagateljevim življenjem, nad njegovimi izbirami, aktivnostmi in ravnanji, ki so vplivali ali vplivajo na njegov položaj materialne ogroženosti.

SD: Ker zakon določa krivdne razloge, zaradi katerih se denarna socialna pomoč ne dodeli, je socialno delo usmerjeno v reševanje problemov, zaradi katerih so krivdni razlogi nastali. Socialni delavec in upravičenec se dogovorita o problemu in

njegovem reševanju. Namen pomoči je tudi zmanjševanje škode zaradi neustreznih izbir in aktivnosti upravičenca.

29. člen določa izključitev krivdnih razlogov:

(1) Ob izpolnjevanju drugih pogojev za pridobitev denarne socialne pomoči se razlog iz 1., 3. in 11. točke drugega odstavka prejšnjega člena po preteku šest mesecev od njegovega nastanka ne upošteva, če upravičenec sklene dogovor o aktivnem reševanju svoje problematike iz 35. člena tega zakona.

(2) Ne glede na določbe prve in tretje alineje 1. točke drugega odstavka prejšnjega člena je do denarne socialne pomoči upravičena oseba, ki redno odpove ali sporazumno z delodajalcem razveljavi pogodbo o zaposlitvi zaradi nasilja v družini ali zaradi preselitve v drug kraj in zaposlitve svojega zakonca ali osebe, s katero živi v zunajzakonski skupnosti, v drugem kraju, ki je od kraja prebivanja zavarovanca oddaljen več kot uro in pol vožnje v eno smer z javnim prevoznim sredstvom.

(3) Ne glede na razloge iz 1., 3. in 5. točke drugega odstavka prejšnjega člena je ob izpolnjevanju drugih pogojev za pridobitev denarne socialne pomoči do denarne socialne pomoči upravičena oseba, ki skrbi:

1. za otroka ali

2. za odraslo osebo, ki ni sposobna skrbeti zase,

ki se šteje v družino, če tak način varstva otroku oziroma odrasli osebi nadomešča celodnevno institucionalno varstvo.

BLAG: Z zakonsko možnostjo izključitve krivdnih razlogov država blaginje zaščiti posebne skupine ljudi, ki potrebujejo pomoč in podporo. Do denarne socialne pomoči so upravičeni pod pogojem, da sklenejo dogovor o aktivnem reševanju socialne problematike.

V skladu s 3. odstavkom država blaginje omogoča skrb za otroke in odrasle v domačem okolju, ki nadomesti celodnevno institucionalno varstvo, na primer v socialno varstvenih zavodih in specialnih socialno varstvenih zavodih.

SD: V primeru posebnih skupin ljudi, pri katerih je prisotna socialna, zdravstvena ali druga problematika, zakon omogoča izključitev krivdnih razlogov. Socialni delavec pogovoru z upravičencem spozna njegov življenjski svet, skupaj opredelita stiske in težave ter iščeta rešitve. Skleneta lahko dogovor o aktivnem reševanju socialne problematike, v katerem se določijo aktivnosti upravičenca in časovni okvir za uresničitev aktivnosti. Socialni delavec upravičenca seznanja s posledicami njegovih izbir in z njim dela na zmanjševanju škode, ki je prisotna v njegovem življenju.

31. člen določa zmanjševanje denarne socialne pomoči:

(1) Center za socialno delo lahko odloči, da se denarna socialna pomoč ne dodeli ali se dodeli v nižjem znesku samski osebi ali družini, za katero je mogoče sklepati, da ji je dohodek v višini minimalnega dohodka v celoti ali delno zagotovljen, ker:

3. ima premoženje, ki se upošteva po zakonu, ki ureja uveljavljanje pravic iz javnih sredstev, ki ne dosega vrednosti premoženja iz 27. člena tega zakona,
4. je najmanj 30 dni v bolnišnici ali drugi ustanovi, v kateri ji je zagotovljena celodnevna oskrba, in sama ni zavezana k plačilu ali je zavezana k delnemu plačilu stroškov, razen, če je v celodnevem institucionalnem varstvu,
5. živi z osebami oziroma ji pri preživljanju pomagajo osebe, ki niso družinski člani po tem zakonu, ali je njeno preživetje zagotovljeno na drug način.

(2) Center za socialno delo pri tem upošteva osnovni namen denarne socialne pomoči tako, da od denarne socialne pomoči, ki bi pripadala samski osebi ali družini:

6. v primeru 1. točke prejšnjega odstavka odšteje tretjino vrednosti premoženja,
7. v primeru iz 2. in 3. točke prejšnjega odstavka odšteje mesečno vrednost osnovne oskrbe, ugotovljeno v skladu z metodologijo iz tretjega odstavka tega člena, ki jo ima upravičenec zagotovljeno (bivanje, prehrana).

(3) Razloge iz prvega odstavka tega člena in način njihovega ugotavljanja ter metodologijo upoštevanja vrednosti iz 2. točke prejšnjega odstavka podrobneje predpiše minister, pristojen za socialno varstvo.

NADZ: Zakon določa, kdaj se denarna socialna pomoč ne dodeli ali dodeli v nižjem znesku, na primer zaradi upoštevanja mesečne vrednosti osnovne oskrbe. V ugotovitvenem postopku se preverja: kje vlagatelj dejansko živi, s kom deli stanovanjske stroške, ali ima zagotovljeno pomoč pri preživljanju od drugih oseb itd. Država torej vrši nadzor nad njegovim življenjem.

SD: Socialni delavec v skladu s 1. odstavkom razišče življenjski svet vlagatelja in se po prostem preudarku odloča o nedodelitvi in zmanjševanju denarne socialne pomoči. Znajde se v dvojni funkciji – po eni strani pomaga človeku v materialni stisku, po drugi išče razloge, da pomoči ne bi dodelil ali da bi jo znižal.

32. člen določa povečanje denarne socialne pomoči za dodatek za pomoč in postrežbo:

(1) Upravičencu do denarne socialne pomoči, ki mu je zaradi starosti, bolezni ali invalidnosti za opravljanje osnovnih življenjskih potreb nujna pomoč druge osebe in ne prejema dodatka za tujo nego in pomoč po drugih predpisih, se denarna socialna pomoč poveča za dodatek za pomoč in postrežbo.

(2) Potrebo po nujni pomoči druge osebe ugotavlja invalidska komisija po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju.

(3) Višina dodatka za pomoč in postrežbo se določi v višini dodatka za pomoč in postrežbo, ki bi upravičencu pripadal, če bi bil do njega upravičen po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju.

(4) Center za socialno delo lahko invalidski komisiji iz drugega odstavka tega člena poda predlog za ponovno ugotavljanje potrebe po nujni pomoči druge osebe upravičencu do dodatka za pomoč in postrežbo po tem zakonu, če oceni, da se mu je zdravstveno stanje izboljšalo v taki meri, da je upravičen do nižjega dodatka za pomoč in postrežbo ali ga ne potrebuje več.

BLAG: Država blaginje z dodatkom za pomoč in postrežbo zaščiti osebe, ki zaradi starosti, bolezni ali invalidnosti nujno potrebujejo pomoč druge osebe pri opravljanju osnovnih življenjskih potreb in niso upravičeni do dodatka za tujo nego in pomoč po drugih predpisih.

SD: Ko socialni delavec direktno ali posredno preko drugih oseb ali institucij izve za okoliščine, zaradi katerih nekdo potrebuje dodatek za pomoč in postrežbo, naredi vse potrebno, da se osebi uredi status. V določenih primerih postopa po uradni dolžnosti oziroma intervenira, ko upravičenec ni zmožen zagovarjati svojih pravic in koristi.

33. člen opredeljuje izredno denarno socialno pomoč, njen namen in dodelitev:

(1) Ne glede na določbe tega poglavja se lahko samski osebi oziroma družini kot posebna oblika denarne socialne pomoči dodeli izredna denarna socialna pomoč, če se ugotovi, da se je samska oseba ali družina iz razlogov, na katere ni mogla ali ne more vplivati, znašla v položaju materialne ogroženosti oziroma, če izkazuje izredne stroške, ki so vezani na preživljanje, ki jih z lastnim dohodkom ali lastnim dohodkom družine ne more pokriti.

(2) Izredna denarna socialna pomoč se glede na potrebe samske osebe ali družine dodeli v enkratnem znesku ali za obdobje iz drugega in tretjega odstavka 36. člena tega zakona.

(3) Višina izredne denarne socialne pomoči mesečno ne sme presegati višine enega minimalnega dohodka samske osebe ali družine, v enem koledarskem letu pa ne sme presegati višine petih njenih minimalnih dohodkov, od katerih se lahko višina treh njenih minimalnih dohodkov dodeli le za izredne stroške, nastale zaradi naravne nesreče ali višje sile.

(4) Ne glede na prejšnji odstavek se v primeru osebe, ki je imela v prejšnji odločbi o upravičenosti do izredne denarne socialne pomoči status otroka, ob novi vlogi za izredno denarno socialno pomoč pa se šteje kot samska oseba ali kot družinski član nove družine, znesek izredne denarne socialne pomoči, prejete na podlagi prejšnje odločbe, ne šteje v višino petih minimalnih dohodkov v enem koledarskem letu.

BLAG: Z izredno denarno socialno pomočjo zakon omogoča upravičencu dodatno socialno varnost v primeru izrednih okoliščin in izrednih stroškov.

SD: Zakon omogoča socialnemu delavcu uporabo prostega preudarka pri presoji upravičenosti do izredne denarne socialne pomoči. Z vlagateljem raziščeta življenjsko situacijo in opredelita način reševanja materialne stiske in delata na razrešitvi razlogov, ki so ga pripeljali v stisko. Socialnega delavca pri strokovnem delu vodijo etična načela in spoštovanje človekovega dostojanstva.

NADZ: Izredna denarna socialna pomoč je posebna oblika denarne socialne pomoči, ki je namenjena osebam, ki so se znašle v položaju materialne ogroženosti oziroma če izkazujejo izredne stroške, ki so vezani na preživljanje. Socialni delavec ima

nadzorstveno vlogo, saj mora ugotoviti, ali je vlagatelj z ravnanjem in izbirami vplival na svoj položaj materialne ogroženosti.

34. člen opredeljuje dokazovanje namenske porabe izredne denarne socialne pomoči:

(1) V vlogi za izredno denarno socialno pomoč mora vlagateljica ali vlagatelj (v nadaljnjem besedilu: vlagatelj) natančno navesti, za kakšen namen potrebuje pomoč in opredeliti višino sredstev, ki jih potrebuje.

(2) Upravičenec do izredne denarne socialne pomoči je dolžan prejeto pomoč porabiti za namen, za katerega mu je bila dodeljena, v roku 30 dni po prejemu pomoči oziroma do vložitve nove vloge, če je ta vložena pred potekom tega roka.

(3) Upravičencu, ki je iz opravičenih razlogov zamudil rok iz prejšnjega odstavka, se na njegov predlog dovoli vrnitev v prejšnje stanje v skladu z določbami zakona o splošnem upravnem postopku.

(4) Dokazila o porabi sredstev je upravičenec dolžan predložiti pristojnemu centru za socialno delo v roku 45 dni po prejemu izredne denarne socialne pomoči oziroma najkasneje ob vložitvi nove vloge za izredno denarno socialno pomoč, če je novo vlogo vložil pred potekom roka iz drugega odstavka tega člena. Če upravičenec tega ne stori ali pa se iz dokazil ugotovi, da pomoč ni bila namensko porabljena ali ni bila porabljena v roku iz drugega odstavka tega člena, ni upravičen do izredne denarne socialne pomoči 14 mesecev po mesecu prejema izredne denarne socialne pomoči, razen v primeru vložitve nove vloge za izredno denarno socialno pomoč zaradi naravne nesreče ali višje sile.

(5) Ne glede na prejšnji odstavek je do izredne denarne socialne pomoči lahko upravičena oseba, ki je imela v prejšnji odločbi o upravičenosti do izredne denarne socialne pomoči status otroka, ob novi vlogi za izredno denarno socialno pomoč pa se šteje kot samska oseba ali kot družinski član nove družine.

(6) Če upravičenec prejete pomoči ne porabi v celoti za namen, za katerega mu je bila dodeljena, mora preostanek teh sredstev vrniti v proračun Republike Slovenije v 15 dneh po poteku roka iz drugega odstavka tega člena, drugače se šteje, da namenska poraba ni izkazana.

NADZ: Dokazovanje izredne denarne socialne pomoči je zakon uvedel leta 2012. V predpisanem obdobju morajo upravičenci porabiti izredno denarno socialno pomoč za namen, ki je določen v odločbi, ter centru za socialno delo predložiti dokazila o porabi. V nasprotnem primeru center za socialno delo ne dodeli izredne denarne socialne pomoči 14 mesecev.

Država z dokazovanjem porabe izredne denarne socialne pomoči kaže nezaupanje do vseh upravičencev.

SD: V praksi se pojavljajo težave pri upravičencih, ki v življenju težko funkcionirajo zaradi socialne, zdravstvene ali druge problematike in centru za socialno delo ne dokažejo namenske porabe izredne denarne socialne pomoči. Izredno denarno socialno pomoč porabijo za drugi namen, kot je naveden v odločbi, ali centru za socialno delo ne predložijo dokazil o porabi le-te. V določenih primerih, ko socialni delavec dobro

pozna upravičenca, lahko obide to zagato s funkcionalno obliko, kar pomeni, da sredstva ne nakaže na bančni račun upravičenca, ampak direktno upniku, podjetju, ustanovi itd., kjer ima upravičenec dolg.

34. a člen določa posebno obliko izredne denarne socialne pomoči po smrti družinskega člana (posmrtnina):

(1) Ne glede na določbe tega poglavja se družinskemu članu umrlega kot posebna oblika izredne denarne socialne pomoči dodeli enkratna izredna denarna socialna pomoč v višini osnovnega zneska minimalnega dohodka iz 8. člena tega zakona.

(2) Do pravice iz prejšnjega odstavka je upravičen družinski član umrlega, če je bil na dan smrti umrlega upravičen do socialno varstvenih pravic po tem zakonu ali katerega lastni dohodek oziroma katerega skupni lastni dohodek družine, pri izračunu katerega se ne upoštevajo denarna socialna pomoč in varstveni dodatek po tem zakonu, otroški dodatek po zakonu, ki ureja družinske prejemke in državna štipendija po zakonu, ki ureja štipendiranje, ni presegal višine njegovega minimalnega dohodka oziroma seštevka minimalnih dohodkov, določenega na način iz 50. člena tega zakona, pri čemer se dodatki za delovno aktivnost iz 26. člena tega zakona in krivdni razlogi iz 28. člena tega zakona ne upoštevajo.

(3) Pri izračunu višine minimalnega dohodka oziroma seštevka minimalnih dohodkov, določenega na način iz 50. člena tega zakona, se šteje, da samo družinski član umrlega, ki uveljavlja pravico iz tega člena, izpolnjuje pogoj iz drugega odstavka 50. člena tega zakona.

(4) Kot družinski člani umrlega iz tega člena se štejejo naslednje osebe:

1. zakonec oziroma oseba, s katero je umrli živel v življenjski skupnosti, ki je po zakonu, ki ureja zakonsko zvezo in družinska razmerja, v pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo oziroma oseba, s katero je umrli živel v registrirani istospolni partnerski skupnosti,
2. otroci in pastorki,
3. starši oziroma oseba, s katero eden izmed staršev živi v zakonski zvezi ali v življenjski skupnosti, ki je po zakonu, ki ureja zakonsko zvezo in družinska razmerja v pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo ali v registrirani istospolni partnerski skupnosti.

(5) Vloga za enkratno izredno denarno socialno pomoč iz prvega odstavka tega člena se vloži pri pristojnem centru za socialno delo v roku enega leta od datuma smrti umrlega. Vlogi je treba priložiti dokazilo o smrti, če podatek ni vpisan v matični register o smrti.

(6) Enkratna izredna denarna socialna pomoč iz prvega odstavka tega člena se dodeli in izplača vlagatelju kot pomoč za vse družinske člane umrlega.

BLAG: Od leta 2014 posmrtnina ni več univerzalna pravica, ampak pravica, o kateri odloča center za socialno delo na podlagi materialnega stanja vlagatelja oziroma njegove družine.

Zakon določa ozek krog upravičencev: starši, otroci oziroma pastorki, zakonec oziroma zunajzakonski partner. Drugi problem je nizek dohodkovni cenzus za dodelitev pravice;

za samsko osebo znaša 470,79 evrov, za družino pa je cenzus odvisen od števila družinskih članov.

NADZ: Odkar posmrtnina ni več univerzalna pravica, država preverja materialno stanje vlagatelja in njegovih družinskih članov. Poleg upoštevanja prejemkov iz naslova dela in pravic, preverja tudi vse druge prilive na bančnih računih.

34. b člen določa posebno obliko izredne denarne socialne pomoči kot pomoč pri kritju stroškov pogreba (pogrebna):

(1) Ne glede na določbe tega poglavja se družinskemu članu umrlega, ki je poskrbel za pogreb v Republiki Sloveniji, kot posebna oblika izredne denarne socialne pomoči dodeli izredna denarna socialna pomoč kot pomoč pri kritju stroškov pogreba v višini dvakratnika osnovnega zneska minimalnega dohodka iz 8. člena tega zakona, vendar ne več kot znašajo stroški pogreba.

(2) Do pravice iz prejšnjega odstavka je upravičen družinski član umrlega, če je bil na dan smrti umrlega upravičen do socialno varstvenih pravic po tem zakonu ali katerega lastni dohodek oziroma skupni lastni dohodek družine, pri izračunu katerega se ne upoštevajo denarna socialna pomoč in varstveni dodatek po tem zakonu, otroški dodatek po zakonu, ki ureja družinske prejemke in državna štipendija po zakonu, ki ureja štipendiranje, ni presegal višine 606 evrov za samsko osebo oziroma 909 evrov za družino.

(3) Kot družinski člani umrlega iz tega člena se štejejo naslednje osebe:

1. zakonec oziroma oseba, s katero je umrli živel v življenjski skupnosti, ki je po zakonu, ki ureja zakonsko zvezo in družinska razmerja v pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo oziroma oseba, s katero je umrli živel v registrirani istospolni partnerski skupnosti;
2. otroci in pastorki,
3. starši oziroma oseba, s katero eden izmed staršev živi v zakonski zvezi ali v življenjski skupnosti, ki je po zakonu, ki ureja zakonsko zvezo in družinska razmerja v pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo ali v registrirani istospolni partnerski skupnosti.

(4) Družinski član umrlega, ki je poskrbel za pogreb, vlogo za izredno denarno socialno pomoč iz prvega odstavka tega člena vloži pri pristojnem centru za socialno delo v roku enega leta od datuma smrti umrlega, če zneska te pomoči pri računu za opravljene pogrebne storitve ni odštelo že pogrebno podjetje na podlagi podatka o upravičenosti družinskega člana do socialno varstvenih pravic po tem zakonu. Vlogi je treba priložiti originalni račun za opravljeni pogreb ali predračun stroškov pogreba in dokazilo o smrti, če podatek ni vpisan v matični register o smrti.

(5) Če je pogrebno podjetje pri računu za opravljene pogrebne storitve odštelo znesek izredne denarne socialne pomoči iz prvega odstavka tega člena, pogrebni podjetju ta znesek povrne izplačevalec pravice iz prvega odstavka tega člena.

(6) Izredna denarna socialna pomoč iz prvega odstavka tega člena se izplača v denarju družinskemu članu, ki je poskrbel za pogreb, oziroma z nakazilom pogrebni podjetju.

(7) Zneska iz drugega odstavka tega člena minister, pristojen za socialno varstvo, na novo določi s sklepom po letu, ki sledi letu, v katerem gospodarska rast preseže 2 odstotka bruto domačega proizvoda, na podlagi zadnjih znanih končnih podatkov Statističnega urada Republike Slovenije o pragu tveganja revščine.

BLAG: Od leta 2014 pogrebnina ni več univerzalna pravica, ampak pravica, o kateri odloča center za socialno delo na podlagi materialnega stanja vlagatelja oziroma njegove družine.

Zakon določa ozek krog upravičencev: starši, otroci oziroma pastorki, zakonec oziroma zunajzakonski partner. Drugi problem je nizek dohodkovni cenzus za dodelitev pravice; za samsko osebo znaša 606 evrov, za družino pa 909 evrov.

V praksi se pojavlja težava, ko pogreb plačajo znanci ali sorodniki, ker umrli ni zapustil otrok ali partnerja. Ti pa po zakonu niso upravičeni do pogrebnine.

Pogrebnina znaša 577,62 evra.

NADZ: Odkar pogrebnina ni več univerzalna pravica, država preverja materialno stanje vlagatelja in njegovih družinskih članov. Poleg upoštevanja prejemkov iz naslova dela in pravic, preverja tudi vse druge prilive na bančnih računih.

35. člen opredeljuje dogovor o aktivnem reševanju socialne problematike:

(1) Center za socialno delo lahko z upravičencem na podlagi opredelitve socialne problematike oziroma stisk in težav ter ocene možnih rešitev sklene dogovor o aktivnem reševanju njegove socialne problematike (vključitev v psihosocialno rehabilitacijo, zdravljenje itd.), v katerem se določijo aktivnosti in obveznosti upravičenca in prenehanje upravičenosti do denarne socialne pomoči v primeru neupravičenega prenehanja izvrševanja dogovora.

(2) Upravičenec ima pravico do povračila dejanskih stroškov, ki nastanejo zaradi izvrševanja dogovora iz prejšnjega odstavka, kar center za socialno delo opredeli v dogovoru.

BLAG: Z možnostjo sklenitve dogovora o reševanju socialne problematike država blaginje zaščiti določene skupine ljudi, ki potrebujejo pomoč in podporo. Na ta način se zmanjšuje revščina in socialna izključenost.

SD: Socialni delavec oceni, kdaj je potrebno z vlagateljem sklenitvi dogovor o reševanju socialne problematike za izboljšanje njegovega funkcioniranja in vključevanja v družbo. Dogovorita se o problemu in njegovem reševanju.

NADZ: Po drugi strani socialni delavec s podpisom dogovora vlagatelju pogojuje upravičenost do denarne socialne pomoči. Čeprav upravičenec živi v pomanjkanju in revščini, je upravičen do denarne socialne pomoči, v kolikor se vključi v določene programe, storitve ali vrši določene aktivnosti, na primer vključitev v zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog ali alkohola, aktivnosti zaradi težav v duševnem zdravju, zaradi težav, ki jih prinaša brezdomstvo itd. Center za socialno delo preverja

uresničevanje dogovora in v primeru neupravičenega prenehanja izvrševanja dogovora denarno socialno pomoč ukine.

36. člen določa dodeljevanje in izplačevanje denarne socialne pomoči:

(1) Denarna socialna pomoč se dodeli za določen čas glede na okoliščine, ki so podlaga za dodelitev in določitev višine denarne socialne pomoči.

(2) Denarna socialna pomoč se prvič lahko dodeli največ za obdobje treh mesecev.

(3) Denarna socialna pomoč se lahko dodeli ponovno, če so okoliščine, ki so podlaga za dodelitev in določitev višine denarne socialne pomoči, v času prve oziroma prejšnje in ponovne odločitve nespremenjene. Ponovno se lahko dodeli največ za obdobje šestih mesecev.

(4) Ne glede na določbe drugega in tretjega odstavka tega člena se denarna socialna pomoč lahko dodeli največ za obdobje enega leta, če zaradi starosti nad 63 let za ženske in nad 65 let za moške, bolezni ali invalidnosti ali drugih okoliščin ni mogoče pričakovati izboljšanja socialnega položaja upravičenca.

(5) Upravičencu, ki se v skladu s 54. členom tega zakona šteje kot trajno nezaposljiv ali trajno nezmožen za delo ali ki je nezaposlen in starejši od 63 let za ženske in od 65 let za moške ter je brez premoženja, ki se upošteva po zakonu, ki ureja uveljavljanje pravic iz javnih sredstev, ali je v institucionalnem varstvu in tudi njegovi družinski člani izpolnjujejo pogoje iz tega odstavka, se dodeli trajna denarna socialna pomoč.

(6) Center za socialno delo enkrat letno po uradni dolžnosti preveri, ali osebe iz prejšnjega odstavka na dan 1. aprila še izpolnjujejo pogoje za upravičenost do socialno varstvenih pravic po tem zakonu in ali so nastopile spremembe, ki vplivajo na višino oziroma obdobje upravičenosti do teh pravic in izda novo odločbo. Za potrebe odločanja se kot dan vložitve vloge šteje 31. marec.

(7) Če je upravičenec do trajne denarne socialne pomoči ali upravičenec, ki je v zadnjih treh letih pred vložitvijo vloge prejel denarno socialno pomoč najmanj štiriindvajsetkrat, lastnik nepremičnine, se mu z odločbo o upravičenosti do denarne socialne pomoči prepove odtujiti in obremeniti nepremičnino, katere lastnik je, v korist Republike Slovenije.

(8) O prepovedi odtujitve in obremenitve nepremičnine v korist Republike Slovenije center za socialno delo odloči v izreku odločbe o upravičenosti do denarne socialne pomoči.

(9) Prepoved odtujitve in obremenitve se zaznamuje v zemljiški knjigi na podlagi dokončne odločbe iz prejšnjega odstavka.

(10) Za zaznambo prepovedi odtujitve in obremenitve iz prvega odstavka tega člena se smiselno uporabljajo določbe zakona, ki ureja zemljiško knjigo, o zaznambi prepovedi odtujitve in obremenitve.

BLAG: Zakon omogoča dodelitev denarne socialne pomoči za daljše časovno obdobje in trajno denarno socialno pomoči. Na ta način država blaginje zaščiti posebne

skupine upravičencev, pri katerih ni pričakovati izboljšanja socialnega položaja zaradi starosti, invalidnosti, bolezni, nezmožnosti za delo, trajne nezaposljivosti ali drugih socialnih okoliščin.

V skladu z 7. odstavkom v primeru prejemanja trajnega ali trajnejšega prejemanja denarne socialne pomoči in lastništva nepremičnin država blaginje zahteva prepoved odtujitve in obremenitve premoženja v korist države. Po smrti prejemnika denarne socialne pomoči zahteva vrnitev prejetih sredstev. Na ta način denarna socialna pomoč predstavlja neke vrste posojilo dedičem.

Zakonska podlaga je tudi 128. člen Zakona o dedovanju, ki določa omejitve dedovanja premoženja osebe, ki je uživala pomoč skladu s predpisi o socialnem varstvu:

(1) Dedovanje premoženja osebe, ki je uživala pomoč v skladu s predpisi o socialnem varstvu, se omeji do višine vrednosti prejete pomoči. Ta omejitev se izvede tako, da postane del zapustnikovega premoženja, ki ustreza vrednosti prejete pomoči, lastnina Republike Slovenije, če se je pomoč financirala iz proračuna Republike Slovenije, oziroma lastnina občine, če se je pomoč financirala iz proračuna občine.

(2) Premoženje, ki postane lastnina Republike Slovenije ali občine, se s sklepom izroči pristojnemu organu Republike Slovenije oziroma pristojnemu organu občine.

(3) Ne glede na določbo prvega odstavka tega člena odloči sodišče, da dedujejo dediči vse zapustnikovo premoženje, če se ti obvežejo povrniti vrednost dane pomoči Republik Sloveniji oziroma občini.

(4) Republika Slovenija oziroma občina, iz proračuna katere se je pomoč financirala, ima v zavarovanje svoje terjatve iz prejšnjega odstavka do celotnega poplačila zakonito zastavno pravico na stvareh, ki sodijo v zapuščino.

(5) Za pomoč v skladu s predpisi o socialnem varstvu se šteje vse, kar je zapustnik zaradi slabega premoženjskega stanja prejel na podlagi zakona ali splošnega akta občine v denarju ali v obliki oprostitev plačila.

SD: Socialni delavec lahko odloči o dodelitvi denarne socialne pomoči za daljše časovno obdobje ali dodelitev trajne denarne socialne pomoči v primeru starosti, bolezni, invalidnosti ali drugih okoliščin, ko ni pričakovati izboljšanja socialnega položaja upravičenca.

40. člen določa sodelovanje Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje in centrov za socialno delo pri obravnavi posebne skupine brezposelnih upravičencev do denarne socialne pomoči in drugih brezposelnih oseb:

(1) Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (v nadaljnjem besedilu: zavod) in centri za socialno delo medsebojno sodelujejo in si izmenjujejo nujno potrebne osebne podatke pri obravnavi posebne skupine brezposelnih upravičencev do denarne socialne pomoči in drugih brezposelnih oseb, ki so začasno nezaposljive zaradi težav v duševnem zdravju, težav z odvisnostjo ter večjih socialnih in drugih podobnih težav, z namenom razrešitve okoliščin, ki vplivajo na njihovo začasno nezaposljivost.

(2) Za ocenitev razlogov za začasno nezaposljivost upravičenca se oblikujejo posebne komisije (v nadaljnjem besedilu: komisija) Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje, ki imajo sedež pri pristojnih uradih za delo.

(3) Posamezna komisija ima najmanj tri člane ali članice, in sicer svetovalca zaposlitve ali svetovalko zaposlitve (v nadaljnjem besedilu: svetovalec zaposlitve), socialnega delavca ali socialno delavko (v nadaljnjem besedilu: socialni delavec) in rehabilitacijskega svetovalca ali rehabilitacijsko svetovalko (v nadaljnjem besedilu: rehabilitacijski svetovalec), poleg teh pa glede na specifične težave upravičenca lahko še druge strokovnjake iz drugih področij. Člane komisije imenuje vodja pristojnega urada za delo skupaj z direktorjem ali direktorico (v nadaljnjem besedilu: direktor) centra za socialno delo.

(4) Komisija oceni težave upravičenca, pripravi mnenje o razlogih za njegovo začasno nezaposljivost in poda predloge možnih ukrepov ter aktivnosti za izboljšanje zaposlitvenih možnosti upravičenca v najkrajšem možnem času oziroma najkasneje v roku 30 dni od dneva ocenitve upravičenca in z njim seznaniti center za socialno delo.

(5) Za potrebe priprave mnenja in predlogov iz prejšnjega odstavka komisija pridobi potrebne osebne podatke o upravičencu:

- na podlagi njegove privolitve neposredno od upravičenca in iz zbirk osebnih podatkov izvajalcev zdravstvenih storitev,
- iz lastnih zbirk osebnih podatkov in
- iz zbirk osebnih podatkov centra za socialno delo.

(6) Center za socialno delo glede na mnenje komisije iz prejšnjega odstavka ter na podlagi opredelitve socialne problematike oziroma stisk in težav ter ocene možnih rešitev z upravičencem sklene dogovor iz 35. člena tega zakona.

(7) Dogovor iz prejšnjega odstavka mora vsebovati določitev aktivnosti in obveznosti upravičenca s ciljem izboljšanja njegovih zaposlitvenih možnosti z vključitvijo upravičenca v ustrezne socialnovarstvene storitve in programe, po potrebi pa tudi v druge ustrezne programe, za določeno časovno obdobje z možnostjo podaljšanja.

(8) Center za socialno delo po preteku časovnega obdobja iz prejšnjega odstavka pripravi mnenje o socialnih okoliščinah, ki vplivajo na zaposljivost upravičenca, ter z njimi seznaniti upravičenca in pristojni urad za delo.

(9) V primeru pozitivnega mnenja iz prejšnjega odstavka je center za socialno delo dolžan upravičenca seznaniti s pravico ponovne prijave pri pristojnem uradu za delo in ga opozoriti na posledice v zvezi z upravičenostjo do denarne socialne pomoči.

BLAG: Zakon določa način sodelovanja med Zavodom Republike Slovenije za zaposlovanje in centri za socialno delo. Na ta način država blaginje zaščiti začasno nezaposljive osebe. Posebna komisija, ki je sestavljena iz članov urada za delo in centrov za socialno delo, oceni težave pri upravičencu, pripravi mnenje in predloge možnih ukrepov ter aktivnosti s ciljem izboljšanja njegove zaposlitvene možnosti.

SD: Socialni delavec z začasno nezaposljivo osebo sklene dogovor o reševanju socialne problematike. Skupaj se dogovorita o problemu in njegovem reševanju. Pogodba vsebuje aktivnosti in obveznosti upravičenca in določitev časovnega obdobja. Cilj

dogovora je pomoč upravičencu, da izboljša svoje zaposlitvene možnosti, da se vključi v ustrezne socialno varstvene storitve in programe. Po preteku časovnega obdobja socialni delavec pripravi mnenje.

NADZ: Podpis dogovora o aktivnem reševanju socialne problematike pogojuje prejemanje denarne socialne pomoči in tako socialni delavec vrši nadzor nad življenjem upravičenca, nad njegovimi aktivnostmi in izbirami.

Ko ni več razlogov za izvrševanje dogovora o reševanju socialne problematike, socialni delavec upravičenca seznani s pravico ponovne prijave pri uradu za delo, pri čemer gre za pogojevanje pravice do denarne socialne pomoči. V kolikor upravičenec odkloni ponovno prijavo, do denarne socialne pomoči ni upravičen.

41. člen spodbuja zaposlovanje upravičencev do denarne socialne pomoči:

Delodajalec, ki vsaj za obdobje dveh let zaposli upravičenca do denarne socialne pomoči, ki je v zadnjih 16 mesecih denarno socialno pomoč prejemal najmanj 12 mesecev, lahko pridobi subvencijo za zaposlitev te osebe. Subvencija se izplača v dveh delih, in sicer prvi del iz sredstev aktivne politike zaposlovanja, drugi del pa iz sredstev za socialno varstvene prejemke v višini in na način, kot je določeno v Katalogu ukrepov aktivne politike zaposlovanja, ki ga izda zavod po predpisih o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti.

BLAG: Z dodelitvijo subvencij delodajalcem država blaginje spodbuja zaposlovanje dolgotrajno brezposelnih oseb oziroma prejemnikov denarne socialne pomoči.

Po 42. člen mora kot obveznost upravičenec do denarne socialne pomoči sprejeti vsako zaposlitev:

(1) Upravičenec do denarne socialne pomoči, ki je brezposelna oseba in ne prejema denarnega nadomestila za primer brezposelnosti po zakonu, ki ureja trg dela, in je v zadnjih 12 mesecih denarno socialno pomoč prejel več kot devetkrat, je v času prejemanja denarne socialne pomoči dolžan sprejeti vsako zaposlitev, ki mu jo ponudi oziroma na katero ga napoti zavod.

(3) Zaposlitev iz prejšnjega odstavka je opredeljena v zaposlitvenem načrtu po zakonu, ki ureja trg dela.

(4) Upravičenec do denarne socialne pomoči, ki odkloni ali prekine ponujeno zaposlitev, izgubi pravico do denarne socialne pomoči.

(5) Odklonitev ali prekinitvev zaposlitve iz prejšnjega odstavka ugotovi pristojni organ zavoda z odločbo in o tem nemudoma obvesti center za socialno delo.

(6) Center za socialno delo s prvim dnevom naslednjega meseca po odklonitvi ali prekinitvi zaposlitve razveljavi odločbo, s katero je bila denarna socialna pomoč dodeljena.

(7) V primeru iz prejšnjega odstavka upravičenec naslednjih šest mesecev po mesecu izgube pravice do denarne socialne pomoči ni upravičen do denarne socialne pomoči.

BLAG: Dolgotrajnim upravičencem do denarne socialne pomoči država blaginje pogojuje sprejetje vsake zaposlitve, ki je v skladu z zaposlitvenim načrtom.

43. člen opredeljuje spremembe okoliščin, uskladitev dodeljene denarne socialne pomoči in neupravičeno prejeto denarno socialno pomoč.

Pri uveljavljanju pravice do denarne socialne pomoči se v zvezi z dolžnostjo in rokom sporočanja sprememb, načinom upoštevanja sprememb, postopkom ugotavljanja upravičenosti do denarne socialne pomoči in vračilom neupravičeno prejete denarne socialne pomoči, upoštevajo določbe zakona, ki ureja uveljavljanje pravic iz javnih sredstev, če ni s tem zakonom določeno drugače.

NADZ: Država vrši nadzor nad prejetjem denarne socialne pomoči ter zahteva vračilo neupravičeno prejetih sredstev.

V praksi se pojavljajo težave pri upravičencih, ki slabše funkcionirajo v življenju, zaradi zdravstvenih ali drugih težav in ne sporočijo sprememb, ki vplivajo na upravičenost do denarne socialne pomoči.

49. člen opredeljuje upravičence do varstvenega dodatka:

(1) Zaradi zagotovitve socialne varnosti imajo pravico do varstvenega dodatka osebe, ki so trajno nezaposljive ali trajno nezmožne za delo ali so starejše od 63 let ženske oziroma od 65 let moški in:

1. so upravičene do denarne socialne pomoči oziroma bi do nje lahko bile upravičene ali
2. katerih lastni dohodek oziroma lastni dohodek družine, ugotovljen na način, kot velja za ugotavljanje upravičenosti do denarne socialne pomoči po tem zakonu, presega višino njihovega minimalnega dohodka oziroma seštevka minimalnih dohodkov posameznih družinskih članov družine, ugotovljenega na način, kot velja za ugotavljanje upravičenosti do denarne socialne pomoči po tem zakonu, in zaradi tega niso upravičene do denarne socialne pomoči, ne presega pa višine njihovega minimalnega dohodka oziroma seštevka minimalnih dohodkov, določenega na način iz 50. člena tega zakona.

(2) Osebe iz prejšnjega odstavka imajo pravico do varstvenega dodatka, če ga ne prejemajo po drugih predpisih in če izpolnjujejo ostale pogoje za upravičenost do denarne socialne pomoči po tem zakonu.

BLAG: Z varstvenim dodatkom država blaginje zagotavlja socialno varnost starejšim osebam, trajno nezaposljivim osebam in osebam, ki so trajno nezmožne za delo.

Z varstvenim dodatkom se upravičencu zagotavljajo sredstva za kritje življenjskih stroškov, ki nastanejo v daljšem časovnem obdobju (stroški z vzdrževanjem stanovanja, nadomeščanjem trajnih potrošnih dobrin ipd.) in niso stroški za zadovoljevanje minimalnih življenjskih potreb.

Cenzus za upravičenost do varstvenega dodatka v primeru samske osebe znaša 470,76 evrov, v primeru družine pa se varstveni dodatek določi v višini razlike med cenzusom družine za varstveni dodatek in lastnim dohodkom družine.

SD: V nekaterih primerih mora socialni delavec postopati po uradni dolžnosti oziroma intervenirati, ko upravičenec ni zmožen zagovarjati svojih pravic in koristi zaradi določenih socialnih ali zdravstvenih težav in izkazuje pogoje za upravičenost do varstvenega dodatka.

52. člen določa smiselna uporaba določb, ki veljajo za ugotavljanje upravičenosti do denarne socialne pomoči:

Pri presoji upravičenosti do varstvenega dodatka se v zvezi z ugotavljanjem družine oziroma družinskih članov, lastnega dohodka, upoštevanjem premoženja, dodeljevanjem, zmanjševanjem, izplačevanjem in povečanjem varstvenega dodatka za dodatek za pomoč in postrežbo, uskladitvijo višine dodeljenega varstvenega dodatka, zaznambo prepovedi odtujitve in obremenitve nepremičnine, katere lastnik je upravičenec do varstvenega dodatka, v korist Republike Slovenije, pristojnostjo organa, ugotavljanjem razlogov za nedodelitev oziroma neupravičenost, smiselno uporabljajo določbe, ki veljajo za ugotavljanje upravičenosti do denarne socialne pomoči po tem zakonu.

BLAG: 2. odstavek 6. člena med drugim določa, da ima upravičenec pravico do denarne socialne pomoči, v kolikor mu ni zagotovljena pomoč tistih, ki so ga dolžni preživljati. Polnoletni otroci so dolžni preživljati starše, v kolikor se starši ne štejejo kot aktivne osebe. Zakonska podlaga je 124. člen Zakona o zakonski zvezi in delovnih razmerjih:

»(1) Polnoletni otrok je dolžan po svojih zmožnostih preživljati svoje starše, če ti nimajo dovolj sredstev za življenje in si jih ne morejo pridobiti. (2) Polnoletni otrok ni dolžan preživljati tistega od staršev, ki iz neopravičenih razlogov ni izpolnjeval preživninskih obveznosti do njega.«

S to določbo država blaginje prenese svojo odgovornost za socialno varnost ljudi na polnoletne otroke. Iz tega razloga določene osebe vloge za varstveni dodatek ne vložijo ali pa vlogo umaknejo.

SD: V postopku ugotavljanja upravičenosti do varstvenega dodatka socialni delavec seznanjajo vlagatelja z zakonskimi podlagami za dolžnost preživljanja s strani odraslih otrok. Pogovor o zmožnosti preživljanja in načinu določitve prispevka za preživljanje, vlagatelju običajno predstavlja veliko stisko. V ospredje pridejo slabi odnosi z otroki ali celo prekinitev stikov za vrsto let. Vlagatelj je navajen na določen ustaljen stil življenja in noče obremenjevati otrok oziroma se ni pripravljen soočiti z njimi zaradi preživljanja.

NADZ: Država vrši nadzor nad statusom in dohodki polnoletnih otrok zaradi možnosti preživljanja, ki se običajno sklene v obliki notarskega zapisa o preživljanju. Lahko se starši in polnoletni otroki dogovorijo o preživljanju na drug način, na primer z brezplačno uporabo stanovanja, pomočjo otrok v fizični obliki itd.

53. člen določa prepoved odtujitve in obremenitve premoženja:

Če je upravičenec do varstvenega dodatka lastnik nepremičnine, se mu z odločbo o upravičenosti do varstvenega dodatka prepove odtujiti in obremeniti nepremičnino, katere lastnik je, v korist Republike Slovenije.

BLAG: Država blaginje pogojuje upravičenost do varstvenega dodatka z zaznambo prepovedi odtujitve in obremenitve nepremičnin v korist države. Po smrti upravičenca država od dedičev zahteva vračilo prejetih sredstev. Varstveni dodatek je neke vrste posojilo za zapustnikove dediče.

54. člen opredeljuje osebe, trajno nezmožna za delo in trajno nezaposljive oseba:

(1) V postopku ugotavljanja upravičenosti do varstvenega dodatka se kot oseba, ki je trajno nezmožna za delo, šteje oseba, ki:

- ima status invalida I. kategorije
- je invalidsko upokojena
- ima status invalida po zakonu, ki ureja varstvo duševno in telesno prizadetih oseb ali
- ima mnenje invalidskih komisij Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (v nadaljnjem besedilu: invalidska komisija) o trajni nezmožnosti za delo.

(2) Invalidska komisija iz četrte alineje prejšnjega odstavka na zahtevo osebe, ki uveljavlja pravico do varstvenega dodatka po tem zakonu, izdela mnenje o tem, ali je oseba trajno nezmožna za delo.

(3) Pri pripravi mnenja v zvezi s postopkom in ugotavljanjem trajne nezmožnosti za delo invalidska komisija smiselno uporablja določbe, ki veljajo za ugotavljanje trajne nezmožnosti za delo po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju.

(4) Stroški za izdelavo mnenja invalidske komisije gredo v breme osebe, ki uveljavlja pravico do varstvenega dodatka.

(5) V postopku ugotavljanja upravičenosti do varstvenega dodatka se kot trajno nezaposljiva oseba šteje oseba, ki razpolaga z odločbo o nezaposljivosti Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje po predpisih o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov oziroma drugega ustreznega organa po predpisih, ki urejajo status invalidov.

SD: Ko socialni delavec pri določeni osebi prepozna indice, ki kažejo na trajno nezmožna za delo, stori vse potrebno za ureditev njenega status. V določenih primerih postopa po uradni dolžnosti oziroma intervenira z namenom zaščititi interese upravičenca, ker sam nima uvida v svoj položaj in nima nadzora nad življenjem – delo z neprostoVOLjnimi uporabniki pomoči. Cilj takega ravnanja je tudi preprečevanje socialne izključenosti.

9 RAZPRAVA

S kvalitativno in kritično analizo Zakona o socialno varstvenih prejemkih sem odgovorila na raziskovalna vprašanja. Cilj raziskave je razumeti zakon, kje omogoča socialno delo, kje ima nadzorstveno vlogo in kako država blaginje uresničuje svojo odgovornost do zagotavljanja pomoči materialno ogroženim ljudem.

1) Kako država blaginje uresničuje svojo odgovornost do zagotavljanja pomoči materialno ogroženim ljudem?

Ljudje, ki si materialne varnosti ne morejo zagotoviti sami, so lahko upravičeni do naslednjih socialno varstvenih prejemkov: varstveni dodatek, denarna socialna pomoč, posebne oblike denarne socialne pomoči: izredna denarna socialna pomoč, posebna izredna denarna socialna pomoč po smrti družinskega člana in posebna oblika izredne denarne socialne pomoči kot pomoč pri kritju stroškov pogreba.

O upravičenosti do teh pravic odločajo centri za socialno delo v upravnem postopku. Po istem postopku tudi odločajo o pravici do plačila prispevka za obvezno zdravstveno zavarovanje in pravici do kritja razlike do polne vrednosti zdravstvenih storitev.

Socialna politika je usmerjena v reguliranje blaginje celotnega prebivalstva. Z denarno socialno pomočjo in varstvenim dodatkom zagotavlja ljudem socialno varnost. Zakon najprej poudari, da sta pravici namenjeni tistim, ki si materialne varnosti ne morejo zagotoviti sami, nadaljuje s pogojem: zaradi okoliščin, na katere ne morejo vplivati. Država blaginje zagotavlja pomoč materialno ogroženim ljudem pogojno.

Zakon z minimalnim dohodkom določi mejo socialne varnosti. Višina minimalnega dohodka predstavlja družbeni mehanizem, ki preprečuje revščino in socialno izključenost. Revščina pomeni tisto stopnjo neenakosti, ki preprečuje ljudem normalno vključevanje v družbeno dogajanje.

Zakon o socialno varstvenih prejemkih, ki je bil sprejet leta 2010, je določil minimalni dohodek v višini 288,81 evra, ki bi se moral uporabljati s 1.6.2011. Socialna politika države je z dodatnimi zakoni, ki so se nanašali na interventne ukrepe in na uravnoteženje javnih financ znižala višino minimalnega dohodka tako, da je višina 288,81 evra prišla v uporabo šele s 1.1.2016. Postavlja se vprašanje, ali je bila višina minimalnega dohodka v začetku ustrezno določena in ali je resnično predstavljal višino minimalnih stroškov. Drugo vprašanje se dotika omenjenih interventnih ukrepov v zadnjih letih in nas napotuje na ugotovitev, da so upravičenci v zadnjih letih živeli pod pragom revščine.

Zakonska določba, da je vsakdo po svojih sposobnostih dolžan skrbeti za dostojno življenje sebe in svojih družinskih članov, ima moralni predznak. Šele, ko oseba dokaže, da te odgovornosti ni zmožna, je lahko upravičena do pomoči države.

V ugotovitenem postopku za upravičenost do denarne socialne pomoči je potrebno upoštevati določbo, da so polnoletni otroci dolžni preživljati starše, v kolikor se starši ne štejejo kot aktivne osebe. Na ta način država blaginje prenese breme pomoči materialno ogroženim ljudem na polnoletne otroke. Lahko je to razlog, da kdo izmed materialno ogroženih ne vloži vloge za denarno socialno pomoč ali jo umakne.

Država blaginje je usmerjena v spodbujanje zaposlovanja, vključevanja v psihosocialno rehabilitacijo, v zaščito volonterskega pripravništva in prostovoljnega dela, v spodbujanje zaposlitvene rehabilitacije in v zaščito enostarševskih družinah.

Zakon določi mejo premoženja, ki predstavlja razlog za nedodelitev denarne socialne pomoči, ki znaša 13.862,88 evrov.

Ljudje, ki so se situacijsko oziroma trenutno znašli v položaju materialne ogroženosti, so primorani prodati premoženje in si na ta način zagotoviti sredstva za preživljanje. Dodatne težave nastopijo v primerih, ko gre za nerazdeljeno premoženje in se morajo solastniki dogovoriti o fizični razdelitvi ali celo sprožiti ustrezne sodne postopke.

Tisti vlagatelji, ki živijo v lastniški nepremičnini in je vrednost nepremičnine nad vrednostjo primerne stanovanja, morajo po določenem obdobju soglašati z vpisom prepovedi odtujitve in obremenitve nepremičnine v korist države. To pomeni, da država prizna pravico do denarne socialne pomoči pogojno. Zaznamba prepovedi odtujitve in obremenitve ima namen vračila dodeljenih denarnih sredstev po smrti upravičenca. Zakon določa krivdne razloge, zaradi katerih se denarna socialna pomoč ne dodeli. Tako država blaginje prizna pravico do denarne pomoči pogojno. Krivdni razlogi se nanašajo na razloge za prenehanje delovnega razmerja in aktivnosti v povezavi z iskanjem zaposlitve in na vlagateljeva nesmotrna ali nedovoljena ravnanja v njegovem življenju.

Z zakonsko možnostjo izključitve krivdnih razlogov država blaginje zaščiti posebne skupine ljudi, ki potrebujejo strokovno pomoč in podporo. Do denarne socialne pomoči so upravičeni pod pogojem, da sklenejo dogovorom o aktivnem reševanju socialne problematike.

Država blaginje podpre skrb za otroke in odrasle v domačem okolju, ki nadomesti celodnevno institucionalno varstvo, na primer v socialno varstvenih zavodih in specialnih socialno varstvenih zavodih. Oseba, ki nudi skrb, je lahko upravičena do denarne socialne pomoči, čeprav ni aktivna pri iskanju zaposlitve.

Država blaginje z dodatkom za pomoč in postrežbo zaščiti osebe, ki zaradi starosti, bolezni ali invalidnosti nujno potrebujejo pomoč druge osebe pri opravljanju osnovnih življenjskih potreb in niso upravičene do dodatka za tujo nego in pomoč po drugih predpisih.

Izredna denarna socialna pomoč se dodeli upravičencu, ki se znajde v položaju materialne ogroženosti zaradi izrednih okoliščin in izrednih stroškov. Na ta način zakon omogoča upravičencu dodatno socialno varnost.

Od leta 2014 posmrtnina ni več univerzalna pravica, ampak pravica, o kateri odloča center za socialno delo na podlagi materialnega stanja vlagatelja oziroma njegove družine.

Zakon določa ozek krog upravičencev do posmrtnine: starši, otroci oziroma pastorki, zakonec oziroma zunajzakonski partner. Drugi problem je v nizkem dohodkovnem cenzusu za dodelitev pravice; za samsko osebo znaša 470,79 evrov, za družino je cenzus odvisen od števila družinskih članov.

Od leta 2014 tudi pogrebna ni več univerzalna pravica, ampak pravica, o kateri odloča center za socialno delo na podlagi materialnega stanja vlagatelja oziroma njegove družine.

Zakon določa ozek krog upravičencev: starši, otroci oziroma pastorki, zakonec oziroma zunajzakonski partner. Drugi problem je v nizkem dohodkovnem cenzusu za dodelitev pravice; za samsko osebo znaša 606 evrov, za družino 909 evrov.

V praksi se pojavlja težava, ko pogreb plačajo znanci ali sorodniki, ker umrli ni zapustil otrok ali partnerja. Ti po zakonu niso upravičeni do pogrebne.

Z možnostjo sklenitve dogovora o reševanju socialne problematike država blaginje zaščiti določene skupine ljudi, ki potrebujejo strokovno pomoč in podporo.

Zakon omogoča dodelitev denarne socialne pomoči za daljše časovno obdobje in trajno denarno socialno pomoči. Na ta način država blaginje zaščiti posebne skupine upravičencev, pri katerih ni pričakovati izboljšanja socialnega položaja zaradi starosti, invalidnosti, bolezni, nezmožnosti za delo, trajne nezaposljivosti ali drugih socialnih okoliščin.

V primeru trajnega ali trajnejšega prejetja denarne socialne pomoči in lastništva nepremičnin država blaginje zahteva prepoved odtujitve in obremenitve premoženja v korist države. Po smrti prejemnika denarne socialne pomoči zahteva vrnitev prejetih sredstev.

Zakon določa način sodelovanja med Zavodom Republike Slovenije za zaposlovanje in centri za socialno delo. Posebna komisija, ki je sestavljena iz članov urada za delo in centrov za socialno delo oceni težave pri upravičencu, pripravi mnenje in predloge možnih ukrepov ter aktivnosti s ciljem izboljšati njegove zaposlitvene možnosti.

Z dodelitvijo subvencij delodajalcem država blaginje spodbuja zaposlovanje dolgotrajno brezposelnih oseb oziroma prejemnikov denarne socialne pomoči.

Dolgotrajnim upravičencem do denarne socialne pomoči zakon pogojuje sprejetje vsake zaposlitve, ki je v skladu z zaposlitvenim načrtom.

Z varstvenim dodatkom država blaginje zagotavlja socialno varnost starejšim osebam, trajno nezaposljivim osebam in osebam, ki so trajno nezmožne za delo. Upravičencu se zagotavljajo sredstva za kritje življenjskih stroškov, ki nastanejo v daljšem časovnem obdobju (stroški z vzdrževanjem stanovanja, nadomeščanjem trajnih potrošnih dobrin ipd.) in niso stroški za zadovoljevanje minimalnih življenjskih potreb.

Cenzus za upravičenost do varstvenega dodatka v primeru samske osebe znaša 470,76 evrov, v primeru družine pa se varstveni dodatek določi v višini razlike med cenzusom družine za varstveni dodatek in lastnim dohodkom družine.

Zakon določa, da ima oseba pravico do varstvenega dodatka, v kolikor ji ni zagotovljena pomoč tistih, ki so jo dolžni preživljati. Polnoletni otroci so dolžni preživljati starše, v kolikor se starši ne štejejo kot aktivne osebe. S to določbo država blaginje prenese svojo odgovornost za socialno varnost ljudi na polnoletne otroke. Zato določene osebe vloge za varstveni dodatek ne vložijo ali jo umaknejo.

Država blaginje pogojuje upravičenost do varstvenega dodatka z zaznambo prepovedi odtujitve in obremenitve nepremičnin v korist države. Kar pomeni, da po smrti upravičenca od dedičev zahteva vračilo prejetih sredstev.

2) Kje Zakon o socialno varstvenih prejemkih omogoča prakso socialnega dela?

Zaradi obveznosti polnoletnih otrok preživljanja staršev, socialni delavec vlagatelja vloge za denarno socialno pomoč seznanji z zakonskimi podlagami, ki opredeljujejo dolžnost preživljanja. Pogovor o zmožnosti preživljanja in načinu določitve prispevka za preživljanje vlagatelju običajno predstavlja stisko. V ospredje pridejo slabi odnosi z otroki ali celo prekinitev stikov že vrsto let. Vlagatelj je navajen na določen ustaljeni stil življenja in neče obremenjevati otrok oziroma se soočiti z njimi zaradi preživljanja.

Pri ugotavljanju upravičenosti do denarne socialne pomoči se preživnina za mladoletne otroke in otroke do 26. leta starosti, ki se šolajo, upošteva kot dohodek.

V kolikor se ugotovi, da obstaja problem neurejene preživnine ali neplačevanja preživnine, je potreben razgovor socialnega delavca z vlagateljem. Velikokrat je v ospredju družinska problematika, nepredelan partnerski odnos, pogojevanje staršev izvrševanja stikov s plačevanjem preživnine itd.

Ko starši k preživljanju otrok ne prispevajo, jih socialni delavec pozove k sklenitvi oziroma izvrševanju dogovora ali sporazuma o preživljanju.

V primeru nasilja v družini zakon omogoča izjemo pri določitvi minimalnega dohodka in načina upoštevanja družinskih članov.

Žrtev nasilja vložijo vlogo za denarno socialno pomoč ali izredno denarno socialno pomoč, ker je v materialni stiski zaradi umika od povzročitelja nasilja ali nima sredstev za preživljanje zaradi ekonomskega nasilja itn. Socialni delavec v pogovoru z žrtvijo naredi vse potrebno za nadaljnjo obravnavo problematike nasilja v družini, v okviru socialno varstvenih storitev in javnih pooblastil centra za socialno delo oziroma v skladu z Zakonom o preprečevanju nasilja v družini.

Zakon določa, kdaj se na premoženju prejemnikov denarne socialne pomoči vpiše prepoved odtujitve in obremenitve nepremičnine v zemljiški knjigi v korist Republike Slovenije.

V praksi nastanejo težave pri vlagateljih z določenimi socialnimi, zdravstvenimi ali drugimi težavami, ki zavračajo denarno socialno pomoč zaradi zaznambe prepovedi odtujitve in obremenitve premoženja v korist države, čeprav so pomoči nujno potrebni. Socialni delavci so v težki situaciji, saj je njihovo temeljno poslanstvo nuditi pomoč in podporo človeku v stiski, po drugi strani pa so zakonsko omejeni.

V podobni situaciji se znajdejo socialni delavci, ko imajo vlagatelji premoženje, ki še ni razdruženo, na primer po razvezi zakonske zveze, zaradi dedovanja ali zaradi nasilja v družini. Vlagatelji nimajo dovolj moči in volje, da bi sprožili ustrezne sodne postopke. Zaradi reševanja stisk in težav socialni delavec skupaj z vlagateljem definira problem in išče rešitve. Lahko se tudi sklene dogovor o aktivnem reševanju socialne problematike, v katerem se določijo aktivnosti upravičenca in časovno obdobje za izpolnitev aktivnosti in obveznosti.

Ker zakon določa krivdne razloge, zaradi katerih se denarna socialna pomoč ne dodeli, je socialno delo usmerjeno v reševanje problemov, zaradi katerih so krivdni razlogi nastali. Socialni delavec in upravičenec se dogovorita o problemu in njegovem reševanju. Namen pomoči je tudi zmanjševanje škode zaradi neustreznih izbir in aktivnosti upravičenca.

V primeru vlagatelja, pri katerem je prisotna socialna, zdravstvena ali druga problematika, zakon omogoča izključitev krivdnih razlogov. Socialni delavec v pogovoru z njim spozna njegov življenjski svet, skupaj opredelita stiske in težave ter iščeta rešitve. Skleneta lahko dogovor o aktivnem reševanju socialne problematike, v katerem se določijo aktivnosti upravičenca in časovni okvir za uresničitev aktivnosti. Socialni delavec upravičenca seznanja s posledicami njegovih izbir in z njim dela na zmanjševanju škode, ki je prisotna v njegovem življenju.

Zakon omogoča socialnemu delavcu, da razišče življenjski svet vlagatelja in se po prostem preudarku odloči, da denarno socialno pomoč zniža ali je ne dodeli. Znajde se v dvojni funkciji – po eni strani pomaga človeku v materialni stiski, po drugi išče razloge, zaradi katerih mu pomoči ne bi dodelil.

V primeru starosti ali delovne nezmožnosti zakon omogoča pravico do dodatka za pomoč in postrežbo tistim, ki do istega dodatka niso upravičeni po drugih predpisih.

Ko socialni delavec direktno ali posredno preko drugih oseb ali institucij izve za okoliščine, zaradi katerih nekdo potrebuje dodatek za pomoč in postrežbo, naredi vse potrebno, da se osebi uredi status. V določenih primerih postopa po uradni dolžnosti oziroma intervenira, ko upravičenec ni zmožen zagovarjati svojih pravic in koristi. Cilj takega ravnanja je preprečevanje socialne izključenosti.

Zakon omogoča socialnemu delavcu uporabo prostega preudarka pri presoji upravičenosti do izredne denarne socialne pomoči. Z vlagateljem raziščeta njegovo življenjsko situacijo in opredelita način reševanja materialne stiske in delata na razrešitvi

razlogov, ki so ga pripeljali v stisko. Socialnega delavca pri strokovnem delu vodijo etična načela in spoštovanje človekovega dostojanstva.

V praksi se pojavljajo težave pri upravičencih, ki v življenju težko funkcionirajo zaradi socialne, zdravstvene ali druge problematike in centru za socialno delo ne dokažejo namenske porabe izredne denarne socialne pomoči. Izredno denarno socialno pomoč porabijo za drugi namen, kot je naveden v odločbi, ali ne predložijo dokazil o porabi le-te. V določenih primerih, ko socialni delavec dobro pozna upravičenca, lahko obide to zagato s funkcionalno obliko, kar pomeni, da sredstev ne nakaže na bančni račun upravičenca, ampak direktno upniku, podjetju, ustanovi itd., kjer ima upravičenec dolg.

Socialni delavec oceni, kdaj je potrebno z vlagateljem skleniti dogovor o reševanju socialne problematike za izboljšanje njegovega funkcioniranja in vključevanja v družbo. Dogovorita se o problemu in njegovem reševanju. Upravičencu pripada pravica do povračila dejanskih stroškov, ki nastanejo zaradi izvrševanja dogovora.

Zakon omogoča dodelitev denarne socialne pomoči za daljše časovno obdobje ali trajno denarno socialno pomoč, in sicer v primeru starosti, bolezni, invalidnosti ali drugih okoliščin, ko ni pričakovati izboljšanja socialnega položaja upravičenca.

V primeru začasno nezaposljive osebe socialni delavec sklene z njim dogovor o aktivnem reševanju socialne problematike. Skupaj se dogovorita o problemu in njegovem reševanju. Pogodba vsebuje aktivnosti in obveznosti upravičenca in določitev časovnega obdobja. Cilj dogovora je pomoč upravičencu, da izboljša svoje zaposlitvene možnosti, da se vključi v ustrezne socialno varstvene storitve in programe. Po preteku časovnega obdobja socialni delavec pripravi mnenje.

Ko socialni delavec izve ali ugotovi, da oseba ni zmožna zagovarjati svojih pravic in koristi zaradi določenih socialnih ali zdravstvenih težav, lahko pa bi bila upravičena do varstvenega dodatka, naredi vse potrebno za ureditev statusa. V nekaterih primerih mora postopati po uradni dolžnosti oziroma intervenirati.

V postopku ugotavljanja upravičenosti do varstvenega dodatka socialni delavec seznanj vlagatelja z zakonskimi podlagami za dolžnost preživljanja s strani odraslih otrok. Pogovor o zmožnosti preživljanja in načinu določitve prispevka za preživljanje vlagatelju običajno predstavlja stisko. V ospredje pridejo slabi odnosi z otroki ali celo prekinitev stikov že vrsto let. Vlagatelj je navajen na določen ustaljeni stil življenja in noče obremenjevati otrok oziroma se ni pripravljen soočiti z njimi zaradi preživljanja.

Ko socialni delavec pri določeni osebi prepozna indice, ki kažejo na trajno nezmožnost za delo, stori vse potrebno za ureditev statusa. V določenih primerih postopa po uradni dolžnosti oziroma intervenira z namenom zaščititi interese upravičenca, ker sam nima uvida v svoj položaj in nima nadzora nad življenjem – delo z neprosto voljnimi uporabniki pomoči. Cilj takega ravnanja je tudi preprečevanje socialne izključenosti.

3) Kje ima Zakon o socialno varstvenih prejemkih nadzorstveno vlogo?

Z zakonsko določbo, da sta denarna socialna pomoč in varstveni dodatek namenjena tistim posamezniki, ki si materialne varnosti ne morejo zagotoviti zaradi okoliščin, na katere sami ne morejo vplivati, zakon nakazuje, da se država v postopku ugotavljanja upravičenosti do pomoči ne bo odrekla natančnemu preverjanju človekovega statusa, materialnega in premoženjskega položaja ter načina življenja.

V postopku ugotavljanja upravičenosti do denarne socialne pomoči in varstvenega dodatka je potrebno upoštevati določbo, da so polnoletni otroci dolžni preživljati starše, v kolikor se starši ne štejejo kot aktivne osebe. Država vrši nadzor nad dohodki in statusi polnoletnih otrok, čeprav se ne upoštevajo kot družinski člani.

Prispevek polnoletnih otrok za preživljanje staršev se običajno določi v obliki notarskega zapisa o preživljanju. V kolikor otroci niso zmožni prispevati k preživljanju, mora vlagatelj to dokazati. Center za socialno delo napoti vlagatelja na sprožitev sodnih postopkov zaradi prenizkega prispevka za preživljanje ali odklonitve preživljanja.

Starši in otroci se lahko dogovorijo za preživljanje na drug način, na primer z brezplačno uporabo stanovanja, pomočjo otrok v fizični obliki.

Center za socialno delo v postopku ugotavljanja upravičenosti do denarne socialne pomoči pridobi podatke o dohodkih in prejemkih ter premoženju vlagatelja in njegovih družinskih članov. Upošteva tudi podatke, ki jih vlagatelj navede v vlogi, ki niso razvidni iz uradnih evidenc Republike Slovenije, in tiste podatke, do katerih pride posredno.

V praksi se dogaja, da vlagatelj izve za podatke, za katere ob vložitvi ni vedel. Na primer stanje na bančnem računu otroka, do katerega ima dostop le drugi roditelj, obstoj bančnega računa, na katerega je pozabil, ker ga ne uporablja več let itd. Pod drobnogledom so tudi prilivi na vseh bančnih računih, ki ne izhajajo iz dela ali pravic. Na ta način ima država nadzor nad vlagateljevim celotnim materialnim in premoženjskim stanjem.

Z upoštevanjem določil Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki se nanašajo na preživljanje mladoletnih otrok in otrok do 26. leta starosti, ki se šolajo, država pri ugotavljanju upravičenosti do denarne socialne pomoči vrši nadzor nad ureditvijo razmerij med starši in otroki kot tudi nad izvrševanjem pravic in dolžnosti. Postavlja se vprašanje, ali je za zagotovitev materialne varnosti, ki je v domeni države blaginje, potrebno pogojevanje urejenih pravnih razmerij med starši in otroki.

Zaradi ugotavljanja krivdnih razlogov za nedodelitve denarne socialne pomoči, ki se nanašajo na razloge za prenehanje delovnega razmerja in aktivnosti v povezavi z iskanjem zaposlitve in na vlagateljeva nesmotrna ali nedovoljena ravnanja v njegovem življenju, država vrši nadzor nad vlagateljevim življenjem, nad njegovimi izbirami, aktivnostmi in ravnanji, ki so vplivala ali vplivajo na njegov položaj materialne ogroženosti.

Zakon določa, kdaj se denarna socialna pomoč ne dodeli ali dodeli v nižjem znesku. V ugotovitvenem postopku se preverja, kje dejansko živi, s kom deli stanovanjske stroške, ali ima zagotovljeno pomoč pri preživljanju od drugih oseb itd. Država vrši nadzor nad njegovim življenjem.

Izredna denarna socialna pomoč je posebna oblika denarne socialne pomoči, ki je namenjena osebam, ki so se znašle v položaju materialne ogroženosti oziroma, če izkazujejo izredne stroške, ki so vezani na preživljanje. Socialni delavec ima nadzorstveno vlogo, saj mora ugotoviti, ali je vlagatelj z ravnanjem in izbirami vplival na svoj položaj materialne ogroženosti.

Dokazovanje izredne denarne socialne pomoči je zakon uvedel leta 2012. V predpisanem obdobju morajo upravičenci porabiti izredno denarno socialno pomoč za namen, ki je določen v odločbi, ter centru za socialno delo predložiti dokazila o porabi. Zakon določa, kdaj se denarna socialna pomoč ne dodeli ali dodeli v nižjem znesku. V ugotovitvenem postopku se preverja, kje dejansko živi, s kom deli stanovanjske stroške, ali ima zagotovljeno pomoč pri preživljanju od drugih oseb itn. Država vrši nadzor nad njegovim življenjem. V nasprotnem primeru center za socialno delo ne dodeli izredne denarne socialne pomoči 14 mesecev.

Država z dokazovanjem porabe izredne denarne socialne pomoči kaže nezaupanje do vseh upravičencev.

Od leta 2014 posmrtnina in pogrebna nista več univerzalni pravici, saj zaradi dohodkovnega cenusa država preverja materialno stanje vlagatelja in njegovih družinskih članov. Poleg upoštevanja prejemkov iz naslova dela in pravic preverja tudi vse druge prilive na bančnih računih.

Center za socialno delo lahko v določenih primerih z upravičencem na podlagi opredelitve socialne problematike oziroma stisk in težav ter ocene možnih rešitev sklene dogovor o aktivnem reševanju njegove socialne problematike

S podpisom dogovora se vlagatelju pogojuje upravičenost do denarne socialne pomoči in center za socialno delo vrši nadzor nad uresničevanjem dogovora. Čeprav upravičenec živi v pomanjkanju in revščini, je upravičen do denarne socialne pomoči, v kolikor se vključi v določene programe, storitve ali vrši določene aktivnosti, na primer vključitev v zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog ali alkohola, aktivnosti zaradi težav v duševnem zdravju, zaradi težav, ki jih prinaša brezdomstvo itd. Center za socialno delo preverja uresničevanje dogovora in v primeru neupravičenega prenehanja izvrševanja dogovora denarno socialno pomoč ukine.

Center za socialno delo z začasno nezaposljivo osebo sklene dogovor o aktivnem reševanju socialne problematike s ciljem izboljšanja njegovih zaposlitvenih možnosti. Upravičenca vključi v ustrezne socialno varstvene storitve in programe ter nadzoruje uresničevanje dogovora.

Ko ni več razlogov za izvrševanje dogovora o reševanju socialne problematike, socialni delavec upravičenca seznani s pravico ponovne prijave pri uradu za delo, pri čemer gre za pogojevanje pravice do denarne socialne pomoči. V kolikor upravičenec odkloni ponovno prijavo, do denarne socialne pomoči ni upravičen.

Država vrši nadzor nad prejetjem denarne socialne pomoči ter zahteva vračilo neupravičeno prejetih sredstev.

V praksi se pojavljajo težave pri upravičencih, ki slabše funkcionirajo v življenju zaradi zdravstvenih ali drugih težav in ne sporočijo sprememb, ki vplivajo na upravičenost do denarne socialne pomoči.

10 SKLEPI

Država blaginje zagotavlja pomoč materialno ogroženim ljudem pogojno – le tistim osebam, ki sami niso vplivali na svoj materialni položaj in ki dokažejo, da sami ne zmorejo skrbeti za dostojno življenje sebe in svojih družinskih članov.

Minimalni dohodek predstavlja mejo socialne varnosti. Postavlja se vprašanje, ali minimalni dohodek resnično predstavlja višino minimalnih življenjskih stroškov.

Breme pomoči materialno ogroženim ljudem država prenaša na polnoletne otroke vlagatelja.

Država blaginje je usmerjena v spodbujanje zaposlovanja, vključevanja v psihosocialno rehabilitacijo, v zaščito volonterskega pripravništva in prostovoljnega dela, v spodbujanje zaposlitvene rehabilitacije in v zaščito enostarševskih družinah.

V slabem položaju so tisti ljudje, ki so se trenutno znašli v položaju materialne ogroženosti in imajo nekaj premoženja, ter tisti, ki bivajo v stanovanju nad vrednostjo primerne stanovanja. Prvi niso upravičeni do pomoči države, slednji morajo soglašati z zaznambo prepovedi odtujitve in obremenitve nepremičnine v korist države.

Država blaginje podpre skrb za otroke in odrasle v domačem okolju, ki nadomesti celodnevno institucionalno varstvo, na primer v socialno varstvenih zavodih in specialnih socialno varstvenih zavodih. Oseba, ki nudi skrb, je lahko upravičena do denarne socialne pomoči, čeprav ni aktivna pri iskanju zaposlitve.

Z dodatkom za pomoč in postrežbo se zaščitijo osebe, ki zaradi starosti, bolezni ali invalidnosti nujno potrebujejo pomoč druge osebe pri opravljanju osnovnih življenjskih potreb in niso upravičene do dodatka za tujo nego in pomoč po drugih predpisih.

Z izredno denarno socialno pomočjo se zagotavlja dodatna socialna varnost.

Krog upravičencev do posmrtnine in pogrebnine je ozek. Upravičenost do teh dveh pravic je odvisna od materialnega stanja upravičencev.

V primeru trajnega ali trajnejšega prejemanja denarne socialne pomoči in lastništva nepremičnin država blaginje zahteva prepoved odtujitve in obremenitve premoženja v korist države.

Z varstvenim dodatkom država blaginje zagotavlja socialno varnost starejšim osebam, trajno nezaposljivim in trajno nezmožnim za delo. Vendar pa pogojuje upravičenost z zaznambo prepovedi odtujitve in obremenitve nepremičnin v korist države.

Zakon o socialno varstvenih prejemkih omogoča prakso socialnega dela, ko je potrebno urediti razmerja med starši in otroki, ko je prisotno nasilje v družini, pri reševanju krivdnih razlogov za nedodelitev pomoči, za ureditev statusa in pravic starejšim osebam, začasno ali trajno nezmožnim za delo in trajno nezaposljivim osebam, za izboljšanje funkcioniranja upravičencev in njihovega vključevanja v družbo itd.

Socialni delavec ima dvojno funkcijo – po eni strani pomaga človeku v materialni stiski, po drugi išče razloge, zaradi katerih pomoči ne bi dodelil.

Zakon omogoča socialnemu delavcu odločanje po prostem preudarku pri izključitvi krivdnih razlogov za nedodelitev pomoči, pri sklepanju dogovora o aktivnem reševanju socialne problematike in pri dodelitvi izredne denarne socialne pomoči.

Država pri ugotavljanju upravičenosti do denarne socialne pomoči in varstvenega dodatka natančno preverja dohodke, prejemke in premoženje vlagatelja in njegovih družinskih članov, njihove statuse, način ter stil življenja.

Nadzor vrši tudi nad ureditvijo razmerij med starši in otroki po družinski zakonodaji kot tudi nad izvrševanjem pravic in dolžnosti. Postavlja se vprašanje, ali je za zagotovitev materialne varnosti, ki je v domeni države blaginje, potrebno pogojevanje urejenih pravnih razmerij med starši in otroki.

Država s pravnim institutom dokazovanja porabe izredne denarne socialne pomoči kaže nezaupanje do vseh upravičencev.

Pri ugotavljanju preživninske obveznosti in pri ugotavljanju upravičenosti do pogrebnine in posmrtnine država vrši nadzor nad statusi, dohodki ter prejemki oseb, ki se po Zakonu o socialno varstvenih prejemkih ne štejejo kot družinski člani.

Država s pogojevanjem podpisa dogovora o aktivnem reševanju socialne problematike vrši nadzor nad aktivnostmi upravičencev v njihovem privatnem življenju in na ta način posega v zasebno sfero.

11 PREDLOGI

Center za socialno delo je socialno varstveni zavod, ki preko uresničevanja socialne politike države regulira revščino in socialno izključenost.

S socialno varstvenimi prejemki priznava materialno pomoč tistim ljudem, ki s pomočjo svojih virov ne morejo zagotoviti uresničevanja svojih potreb in se zato znajdejo v položaju materialne ogroženosti.

Ustrezna kakovost življenja ni toliko odvisna od rasti družbenega proizvoda kot od ustreznega socialnega blaginjskega sistema. Pravica do dostojnega življenja daje ljudem življenjske priložnosti in izbire. V nasprotnem primeru potiska ljudi v revščino in socialno izključenost.

Drugi pogoj za višjo kakovost življenja celotne populacije je, da socialna politika omogoča ustrezno distribucijo resursov ter tako preprečuje družbeno neenakost in razslojevanje.

Revščina v današnjih časih ni povezana le z brezposelnostjo. Neurejen trg dela, nespoštovanje pravic delavcev, podpiranje mahinacij delodajalcev, prekarne zaposlitve, slab materialni položaj upokojencev in invalidnih oseb, pomenijo nova tveganja za revščino in socialno izključenost.

Ustavna določba, da je Republika Slovenija socialna država, nas napotuje na ugotovitev, da sta upravičenec do socialno varstvene pravice in država v partnerskem položaju. A (u)pravno poimenovanje upravičenca kot stranke v postopku, postavile-tega v podrejen položaj.

Raziskava magistrskega dela je pokazala, da je socialni delavec vpet med upoštevanje potreb upravičenca in njegovega subjektivnega doživljanja materialne stiske, uporabo doktrine socialnega dela, spoštovanja etičnih kodeksov in izvajanja socialne politike države, ki jo le-ta uresničuje skozi zakone.

Oseba, ki je v položaju materialne ogroženosti, potrebuje pomoč socialnega dela kombiniranega pristopa: informiranje, pojasnjevanje pravnega okvira, svetovanje in podpore ter dodelitev pomoči v materialni obliki.

Socialno delo z upravičencem mora biti usmerjeno v raziskovanje in ocenjevanje njegovega življenjskega sveta, odpiranje problemske situacije, pomoč pri prepoznavanju stiske ali težave, opredelitev njegovih pričakovanj in rešitev ter dosedanjih poskusov reševanja problema.

Materialno ogroženost doživljajo subjektivno in imajo različna pričakovanja od države. Pogovor je pomembno orodje za rekonstruiranje njihove izhodiščne zgodbe. V naslednji fazi procesa pomoči socialni delavec in upravičenec raziskujeta možnosti za rešitve in soustvarjata zelene izide. Ugotovita, kje je težišče problema, kateri so stvarni in kateri osebni dejavniki, ki so vplivali na problem. Delata na oceni tveganja in na zmanjševanju tveganja oziroma zmanjševanju škode, ki je nastala zaradi neustreznih izbir in aktivnosti ali zaradi pomanjkanja moči, spretnosti itd. Dolgotrajne upravičence do denarne socialne pomoči je potrebno aktivirati, vključiti v družbeno dogajanje, da se jim izboljšajo življenjske priložnosti.

Za izvedbo naštetih ravnanj zakon omogoča sklenitev dogovora o aktivnem reševanju socialne problematike.

Posebna skrb socialnih delavcev mora biti usmerjena v zagotavljanje socialne varnosti tistim, ki so ogroženi, ker ne morejo varovati svojih pravic in koristi zaradi starosti, bolezni in invalidnosti.

V določenih primerih vodenja upravnega postopka za upravičenost do denarne socialne pomoči in varstvenega dodatka je potrebno ukrepati po uradni dolžnosti oziroma intervenirati z ali brez soglasja upravičenca. V primerih težav v duševnem zdravju,

brezdomstva, raznih oblik odvisnosti, nasilja v družini, oseb, ki potrebujejo skrbništvo oz. odvzem poslovne sposobnosti, trajno nesposobnih za delo itd. socialni delavec opravi vse potrebno za nadaljnjo obravnavo v okviru socialno varstvenih storitev in javnih pooblastil centra za socialno delo.

Izpostavila bi poseben pomen spoštovanja dostojanstva materialno ogroženih ljudi. V postopku ugotavljanja upravičenosti do določene pravice se njihova stiska, zaradi zapletenih in zahtevnih postopkov poveča.

Država z dokazovanjem porabe izredne denarne socialne pomoči kaže nezaupanje do vseh upravičencev.

Spoštljiv in korekten odnos do upravičenca je prav tako pomemben kot dodeljena materialna pomoč.

Spoštovanje človekovega dostojanstva se uresničuje skozi upoštevanje etičnih kodeksov. Etična načela zagotavljajo varnost upravičencev, da lahko zagovarjajo svoje pravice in koristi, po drugi strani pa skrbijo za strokovno integriteto. Socialni delavec legitimno poseduje moč, ki pa jo mora pravilno uporabiti.

Socialni delavec, ki dela z materialno ogroženimi ljudmi, ima dvojno vlogo. Je tisti, ki pomaga, ko svetuje in dodeli denarno socialno pomoč in varstveni dodatek, in tisti, ki išče razloge, zaradi katerih pomoči ne bi dodelil. Človeku v stiski želi pomagati, kar je njegovo temeljno poslanstvo, po drugi strani je zakonsko omejen.

Raziskava magistrskega dela je tudi pokazala, da ni določenih oziroma izdelanih kriterijev in strokovnih usmeritev za odločanje po prostem preudarku. V praksi se socialni delavci odločajo različno tudi v primerih, ko je položaj materialne ogroženosti upravičencev isti ali podoben. Na ta način upravičenci nimajo enakih možnosti, kot tudi ni zagotovljene socialne pravičnosti. Najbolj očitno se ta pojav kaže pri odločanju o dodelitvi izredne denarne socialne pomoči.

Zakon natančno opredeljuje delo z začasno nezaposljivimi osebami, medtem ko za delo z dolgotrajnimi prejemniki denarne socialne pomoči, ki so delovno aktivni, ni izdelanih kriterijev in strokovnih usmeritev.

Zakon izrecno ne določa kompleksnega pristopa v obravnavi materialno ogroženih ljudi, čeprav socialna politika stremi k zmanjševanju revščine in socialne izključenosti.

Praksa kaže, da je premalo dodeliti materialno pomoč, ne da bi raziskali: zakaj se je upravičenec znašel v položaju materialne ogroženosti in kako si lahko izboljša materialni položaj ter kakovost življenja. Pri delovno aktivnih osebah je potrebno tudi določiti pot za ponovno aktiviranje in vključevanje v družbeno dogajanje.

Analiza Zakona o socialno varstvenih prejemkih je pokazala zapletenost postopka za uveljavljanje socialno varstvenih prejemkov, pogojevanje pravic s prisilo, poseganje v premoženje v korist države, prenos (dela) odgovornosti države za socialno varnost

posameznika na njegove polnoletne otroke in nadzorovanje zasebne sfere upravičencev do socialno varstvenih prejemkov.

V kombiniranem sistemu socialne blaginje, s katerim je Republika Slovenija vstopila v EU, analiza Zakona o socialno varstvenih prejemkih eksplicitno pokaže premik h konzervativno-korporativističnemu blaginjskemu sistemu.

Vsekakor so potrebna nova reformna prizadevanja in korekcija sistema uveljavljanja pravic iz javnih sredstev. Spremembe morajo stremeti k višji socialni blaginji in bolj pravični družbi in nikakor v smeri nižanja socialnih pravic in varčevanja.

Socialna politika vladajočega razreda se mora bolj zavedati, da je načelo socialne države ustavna norma, ki ni podrejeno drugim ustavnim normam, ampak mora biti v smiselnem ravnovesju z njimi.

12 LITERATURA

1. Bauman, Zygmunt. 2002. *Tekoča moderna*. Ljubljana: Založba / *cf.
2. Butler, Tim in Paul Watt. 2007. *Understanding Social Inequality*. London: SAGE Publications Ltd.
3. Chambon, Adrienne S. in Allan Irving, Laura Epstein. 1999. *Reading Foucault for social work*. New York: Columbia University Press.
4. Čačinovič-Vogrinčič, Gabi. 2000. *Vzpostavitev in ohranjanje svetovalnega odnosa: postmoderno v terapiji in svetovanju*. Ljubljana: Psihološka obzorja.
5. --- 2010. Soustvarjanje pomoči v jeziku socialnega dela. *Socialno delo* 49: 239–245.
6. Čačinovič-Vogrinčič, Gabi, Leonida Kobal, Nina Mešl in Miran Možina. 2005. *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
7. Davies, Linda in Peter Leonard. 2004. *Social Work in a Corporate Era*. Hants: Ashgate Publishing Limited.
8. Dragoš, Srečo. 1996. Profesionalne etike pri delu z ljudmi. *Socialno delo* 35 (1): 49–55.

9. --- 2008. Moč - navodilo za uporabo. *Katalog socialnega dela Krepitev moči*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
10. Dragoš, Srečo, Aljaž Hribernik, Miroljub Ignjatović, Marko Jaklič, Borut Likar, Miroslav Stanojević in Urban Vehovar. 2010. *Neosocialna Slovenija*. Koper: Univerzitetna založba Annales.
11. Farganis, James. 1993. *Readings in Social Theory*. New York: McGraw-Hill, Inc.
12. Fitzpatrick, Tony. 2011. *Welfare Theory*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
13. Flaker, Vito. 2012. *Direktno socialno delo*. Ljubljana: Založba /*cf.
14. Fook, Jan. 2002. *Social Work, Critical Theory and practice*. London: SAGE Publications Ltd.
15. Foucault, Michel. 1991. *Discipline and Punish: the Birth of prison*. London: Penguin Books.
16. Friedman, Steven (Ed). 1993. *The New Language of Change*. New York: London: The Guilford press.
17. Gibanje za dostojno delo in socialno družbo. *Obrazi prekarnege dela*. Dostopno prek: http://dostojno-delo.si/?page_id=32 (8. februar 2016).
18. Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
19. Healy, Karen. 2000. *Social Work practices*. London: SAGE Publications Ltd.
20. Healy, Karen. 2005. *Social Work Theories in Context*. New York: PALGRAVE MACMILLAN.
21. Howe, D. 1993. *Modernity, Postmodernity and Social Work*. British Journal of Social Work.
22. --- 2003. *Uvod u teoriju socialnog rada*. Beograd: Dom za decu i omladinu – Štamparija »Linea« –Sremčica.
23. Innes, Martin. 2003. *Understanding social kontrol: deviance, crime and social order*. Buckingham: Open University Press.
24. Johnson, Louise C. in Charles L. Schwartz. 1988. *An introduction to the Social Welfare Sistem in the United States*. Newton: Allyn and Bacon, Inc.
25. Kodeks etičnih načel v socialnem varstvu. Ur. l. RS 50/2014.

26. Kolarič, Zinka. 1990. *Socialna politika in družbene ter prostorske spremembe*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
27. Kolarič, Zinka. 2012. Dvajset let postopnega spreminjanja slovenske države. *Dvajset let slovenske države*: 283–298.
28. Kopač, Anja. 2004. *Aktivacija – obrat v socialni politiki*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica Fakultete za družbene vede.
29. Kopač Mrak, Anja, 2015. Ministrica dr. Anja Kopač Mrak na posvetu glede načrtovane reorganizacije centrov za socialno delo. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/1966/7782/ (12. november 2015).
30. Leonard, Peter. 1997. *Postmodern Welfare*. London: SAGE Publications Ltd.
31. Leskošek, Vesna. 1994. Kontrola in pomoč v socialnem delu. *Socialno delo* 33 (2): 83–89.
32. --- 2010. *Uvod v 4. kongres socialnega dela*, ur. Vesna Leskošek in Borut Petrović Jesenovec: 13–16. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
33. Leskošek, Vesna, Simona Smolej, Liljana Rihter, Ružica Boškić, Barbara Kresal, Maja Breznik. 2013. *Revščina zaposlenih*. Ljubljana: Sophia.
34. Leskošek, Vesna in Srečo Dragoš. 2013. Socialna država, socialno varstvo. *Prihodnost javnega sektorja*, ur. Maja Breznik, 15–19. Ljubljana: Mirovni inštitut.
35. Lüssi, Peter. Sistemski nauk o socialnem delu. *Socialno delo* 29: 81–94.
36. Lyotard, J.F. 1991. *The postmodern condition: A report on Knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
37. Mesec, Blaž. 2007. *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
38. Milošević Arnold, Vida in Milko Poštrak. 2003. *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba.
39. O'Donnell, Gerard. 1994. *Mastering Sociology*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 2XS in London: The Macmillan Press Ltd.
40. Parton, Nigel. 1996. *Social Theory, Social Change and social Work*. London: Routledge.
41. Parton, Nigel in O'Byrne. 2000. *Constructive Social Work*. Houndmills: Palgrave

42. Payne, Malcolm. 1991/1997. *Modern Social Work Theory*. London: The Macmillan Press Ltd.
43. Pečar, Janez. 1988. *Formalno nadzorstvo: kriminološki in kriminalnopolitični pogledi*. Ljubljana: Delavska enotnost.
44. --- 1991. *Neformalno nadzorstvo*. Radovljica: Didakta.
45. --- 1992. *Institucionalizirano nedržavno nadzorstvo: kriminološki, kriminalnopolitični in sociološki pogledi*. Radovljica: Didakta
46. Poštrak, Milko. 1991. Dr. Veljko Rus o socialni državi in družbi blaginje. *Socialno delo* 30(1 – 2): 5–11.
47. --- 2015. Koncepti socialnega dela z mladimi. *Socialno delo* 54: 5.
48. Ramesh, M. 1999. *Globalization and the Welfarestate*. Cheltenham: Edward eEgar.
49. Rode, Nino. 2005. *Socialno delo kot posrednik med življenjskim svetom in sistemom*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
50. Rus, Veljko. 1990. *Socialna država in družba blaginje*. Ljubljana: Inštitut za sociologijo.
51. --- 2009. *Tretja pot med antikapitalizmom in postsocializmom*. Ljubljana: Sophia.
52. Statut Centra za socialno delo Ljubljana-Šiška. 1994. Ljubljana: Center za socialno delo Ljubljana-Šiška.
53. Trbanc, Martina. 1992. Različni socialno-blaginjski sistemi in trendi v socialnih politikah. *Družboslovne razprave* 9: 94–108.
54. Zakon o dedovanju. Ur. l. RS, 15/1976, 23/1978, Ur. l. RS, 13/1994-ZN, 40/1994 - odl. US, 117/2000-odl. US, 67/2001, 84/2001-OZ in 31/2013 -odl. US.
55. Zakon o socialnem varstvu. Ur. l. RS, 3/2007, 23/2007, 41/2007 in 57/2012.
56. Zakon o socialno varstvenih prejemkih. Ur. l. RS, 61/2010, 40/2011, 110/2011-ZDIU12, 40/2012-ZUJF, 14/2013) - neuradno prečiščeno besedilo 2, 99/2013, 90/2015.
57. Zakon o splošnem upravnem postopku. Ur. l. RS, 24/2006 – uradno prečiščeno besedilo, 105/2006 – ZUS-1, 126/2007, 65/2008, 08/2010 in 82/2013.
58. Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev. Ur. l. RS, 62/2010, 40/2011, 40/2012-ZUJF, 57/2015-ZPCP-2D, 14/2013) – neuradno prečiščeno besedilo 4, 99/2013, 14/2015-ZUJFO, 57/2015.